

CONSTANTIN GAROFLID

AGRICULTURA VECHĂ

CONDIȚIILE ECONOMICE,
TEHNICE ȘI SOCIALE
ALE AGRICULTURII MARI
DIN STEPĂ DE RĂSĂRIT
ÎNAINTE DE EXPROPRIERE

TIPARUL „CARTEA ROMÂNEASCĂ”, BUCUREȘTI

1 9 4 3

CUVÂNT ÎNAINTE

Cartea de față, opera postumă a lui Const. Garoflid, este publicată de Uniunea Centrală a Sindicatelor Agricole, în memoria acestui destoinic președinte al ei.

Toți cei care au trăit timpurile de altă dată ale agriculturii noastre, adică oamenii dela 50 ani în sus, își vor aduce aminte de arăturile făcute cu pluguri trase de 4 și 6 boi, de semănătorii care semănau cu mâna, de munca încordată din timpul secerei și treerului, care începea odată cu lumina zilei și se sfârșea seara târziu pe întuneric; de munții de saci de grâu ce se întindeau cât țineau gările, de înfrigurata activitate din portul Brăila, unde căruțele cu un cal cărau sacii dela magazii, sau vagoane, la cheiu, de unde hamalii, cu sacul în spinare, se urmăreau unul după altul într'o fugă, ținându-și echilibrul pe o scândură ce lega cheiul cu hambarul șlepuului. Își vor aminti apoi de lanurile aurii de grâu ce se întindeau în stepă cât vedeai cu ochii, pierzându-se în praful fumuriu al Bărăganului, cu mirosul lui caracteristic, Bărăgan atât de magistral pictat de Grigorescu; de grămezile de porumb ce așteptau să fie dijmuite.

Toate acestea, cu nostalgia timpurilor trecute, sunt descrise cu mult sentiment poetic și în mod magistral în cartea de față, a lui Const. Garoflid.

Const. Garoflid, cu o vie inteligență, agricultor de seamă, cu o vastă cultură generală, profund gânditor, cunoscător al chestiunilor agrare ca nimeni altul, preconizatorul exproprierii latifundiilor în cartea sa din 1907 și apoi dârz apărător al restului mării proprietăți, atât de necesară propășirii agriculturii, a fost un timid singuratec și un modest; numai aceste însușiri l-au împiedicat de a da țării sale tot ce ar fi putut da, spre liniștea și binele ei.

Uniunea Centrală a Sindicatelor Agricole crede că această carte, a celui ce a fost Const. Garoflid, va găsi în rândurile agricultorilor primirea ce o merită și că toți cei ce l-au cunoscut îl vor vedea și sub o latură ascunsă în viață, aceea a unei firi poetice și mult simțitoare.

NIC. MAREȘ

Președintele Uniunii Sindicatelor Agricole

Institutul de Cercetări Agronomice a întreprins o anchetă cu privire la condițiile tehnice și economice ale agriculturii mari între anii 1900 și expropriere. D-l Prof. Cornăteanu, care a întocmit chestionarul, mi l-a trimis și mie. Cred că răspunsul cel mai nimerit, pe care îl pot da, e să descriu exploatarea agricolă pe care am condus-o din 1896 până la expropriere. Am socotit că e bine să mai adaog, pe lângă răspunsurile cerute de chestionar, oarecari observații de ordin social, precum și câteva amintiri personale.

Constant. G. Garoflid

CAP. I.

SITUAȚIA MOȘIILOR.

Stepa.

Moșiile pe care le administram înainte de expropriere sunt situate în regiunea de câmp a județului Buzău, acolo de unde începe Bărăganul; căci din câmpia Buzăului înainte spre răsărit și miază-zi, până la Dunăre, se întinde stepa. Cât vezi cu ochii e numai câmp. Ici, colo, un sat, pată albăstruie în zarea depărtată, pune hotar șesului care pare fără sfârșit. Incolo nimic. Câmpia e goală, luminoasă și fără umbră, doar movilele și cumpenile puțurilor împrăștiate pe tot întinsul ei, îi întrerup uniformitatea.

Clima Bărăganului e secetoasă. Primăvara norii de ploaie se opresc la marginea lui, iar vara, după ridicarea bucatelor, câmpia arsă pare, în lumina orbitoare a soarelui, un pustiu. Atunci, la mijlocul zilei, satele și șesul se văd în depărtare înecate într'o pânză de apă lucitoare, „apa morților” asemuitoare mirajului din deșerturi.

Când vin ploile pământul, uscat și prăfuit, se schimbă într'un noroi gros și lipicios. Noroiul e peste tot: pe câmp, în curte, în casă; iar pe drumurile defundate oamenii și vitele, în băltoace până la glesne, se opintesc din răspuțeri să urnească din loc carele înămolite în fâgașuri.

Stepa e monotonă și tristă. Numai lumina o mai înveselește. Când umbra se așterne pe câmp, singurătatea e, uneori, atât de mare, încât priveliștea pe care o ai înaintea ochilor pare că vine din trecutul depărtat al pământului, de atunci când viața nu apăruse încă.

Poate că urâtul, mai mult decât asprimea vânturilor, îndeamnă țărani să îndesească arborii în sate, iar pe unii moșieri să-și ascundă conacele prin grădini sau plantații de salcâm.

Cei care n'au trăit în stepă nu se deprind ușor cu ea. Chiar oamenii simpli îi simt singurătatea. Odată, în tren, un arendaș cu soția lui vorbeau. Ei se duceau la o moșie din Buzău, „Stâlpul“, pe care o luaseră în arendă. Când ne apropiam de Monteoru, stația unde trebuiau să se oprească, soția arendașului, care privea pe geam, zice : „Aci e mai frumos, se mai văd și pomi“. Pomii care îi admira arendașii erau însă rari și chirciți, căci nici „Stâlpul“ nu e într'o regiune de păduri. Dar ei veneau dela o moșie din Brăila, unde afară de salcâm, nu crește nici un arbore.

În Bărăgan natura e aspră. Ea pare acolo mai potrivnică omului. Vrajmășia ei se simte și mai mult când începe vântul. Sunt puține zilele când vântul îți dă răgaz să guști farmecul câmpiei îmbrăcată în verdeață. Chiar vara îi simți asprimea. Primăvara și mai ales toamna vântul rece și umed te pătrunde până la oase. E și mai tare. Răstoarnă carele încărcate cu paie sau coceni și mătură miriștile golite de recoltă. Ciurlanii uscați sunt duși de-a rotogolul pe tot întinsul câmpului și împreună cu fire de paie, foi uscate de porumb, frunze de salcâm, ei sunt adunați în văi, sau strânși la adăposturi, în curți, sau după garduri.

Iarna puterea vântului se mărește, iar când, însoțit de zăpadă, crivățul pornește să bată furios și gerul se lasă pe câmpie, toate vietățile se ascund. Crivățul e atunci stăpânul firei. Tăria lui e așa de mare încât abia îi poți sta împotrivă. În mers te lupți cu el, încât umblând pe șes, îți pare că urci un munte. Sub apăsarea lui copacii se îndoaie, și printre ramurile aplecate bătaia vântului duode ca un sgomot greu, înfundat și continuu, asemenea hureitului unui tren nesfârșit. Când vântul se întetește, din vuetul lui se desprind atunci șuerături prelungite și dese.

Crivățul în nopțile lungi și întunecoase de iarnă e sinistru. Iuțea e așa de mare încât zăpada e dusă de vânt și cu toată ninsoarea deasă pământul înghețat rămâne gol. Ea e așezată la adăposturi și câteodată în troiene atât de mari, încât, după ce viscolul încetează, pentru a ieși din case, oamenii trebuie să taie șanțuri adânci în zăpada care le-a acoperit.

Pe timp de viscol stepa e sălbatecă. Frigul te îngheață. Vântul cu zăpadă te orbește. Oamenii și vitele nu mai văd înainte, își pierd drumul, se rătăcesc. Vai de călătorii pe care vremea îi apucă atunci departe de casă. Ei sunt pradă gerului și uneori a lupilor.

Chiar pe timp liniștit, iarna simți totdeauna, cum ieși din adăpost, o adiere umedă și rece. Intr'un an, în Februarie, stătusem două săptămâni în deal pe valea Slănicului. Deși zăpada acoperea munții, pe vale era cald, cerul limpede și aerul uscat. Parcă era primăvară. La întoarcere, când am ieșit din adăpostul dealului și am dat în câmpie, soarele dispăruse, cerul învelit în ceață era posomorât și trist, zarea întunecată, aerul rece și umed te pătrundea; iar dinspre răsărit bătea un vânt subțire care îți tăia obrajii. Eram înghețat. Intrasem iarăși în iarnă. Atunci am văzut ce e stepa. Crescut în mijlocul ei nu o cunoșteam și, tânăr, nu-i simțeam asprimea.

Stepa e, însă, și atrăgătoare. Vara, când apune soarele și munții în depărtare se văd vineți în lumina aurie a cerului, priveliștea e încântătoare. Ii ierți atunci toate relele. După asfințit o răcoare plăcută înlocuiește căldura înăbușitoare a zilei. E încă lumină. Oamenii și vitele se întorc voioși acasă, cu treaba isprăvită. Când se lasă noaptea și stelele încep să liărească, iar „drumul robilor” se arată ca o fâșie alburie pe cer, sgomotele curții se răresc și în curând liniștea se întinde peste tot. Nu auzi decât țârâitul greerilor, un lătrat de câine, un țipăt de bufniță; iar în depărtare talanca oilor care pasc pe miriști. Odihna și mulțumirea sufletească, pe care le simți atunci, nu ți le pot da nici o altă priveliște a naturii.

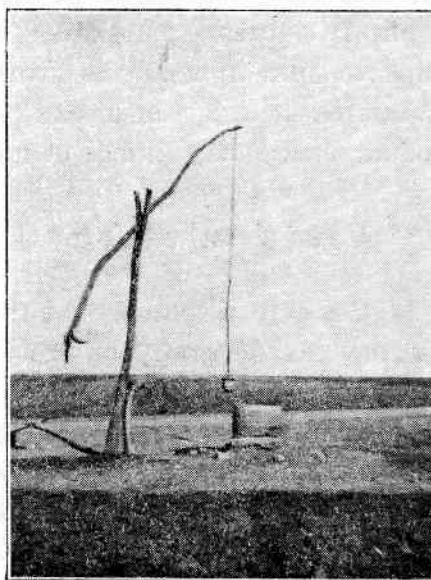

Foto. Ing. Al. Garoflid.
Puț în stepă.

Câmpia e frumoasă mai ales toamna. Atunci, în zilele ei bune, când căldura soarelui s'a potolit și o lumină dulce plutește în aer, stepa te farmecă, mai ales, dacă îi poți privi zarea printre arborii cu care ai împodobit-o odată. Soarele luminează vârfulurile plopilor. Frunzele lor argintii tremură în bătaia vântului ușor. Jos e umbră, iar printre trunchiurile întunecate ale copacilor se vede departe lumina câmpului nemărginit. O pace adâncă învâluie firea. Când vin ploile, câmpia spălată renaște, iarba dă din nou și o tinerețe scurtă înviorează natura. Druurile „ca pielea” sunt netede și fără praf.

Iarna chiar, când viscolul a încetat și soarele umple de lumină câmpia albă, uiți repede mânia ei sălbatecă de mai înainte.

Poate că schimbarea de înfățișare așa de iute a stepei, firea ei nestatornică, când rea și urâtă de-ți blestemi soarta care te-a făcut să trăești acolo, când frumoasă și dulce de nu te înduri s'o părăsești, leagă, atât de mult, pe unii încât nu o pot uita niciodată. Chiar purtați în țări cu climă potolită ei duc mereu dorul câmpiei unde s'au născut și în care și-au petrecut copilăria.

Deși adesea ori potrivnică, stepa te înviorează însă întotdeauna. Pe timp frumos, ca și pe ploaie, sau ger, te simți mai ușor, mai sprinten. Aerul ei, mai iute, îți astâmpără necazurile și îți potolește neliniștea. E însă tare și obosește pe cei nedepriși. Priveliștea spațiului nemărginit îți lărgeste gândirea și îți dă un sentiment de libertate a cărei lipsă o simți numai decât atunci când te afli la munte. Chiar copiii simt apăsarea locurilor închise: „Omule, ia muntele ăla din față” se ruga, odată, la Sinaia, un băețel crescut în Bărăgan.

Viața în stepă.

Cei care nu cunosc asprimea stepei bătută de vânturi, nu-și dau seama cât de greu pot trăi în ea plantele și vietățile aduse din țări cu climă mai domoală.

În anul 1910 Ministerul Agriculturii arendase unei societăți engleze moșia Jigălia din Ialomița, pentru înființarea unei crescătorii. Dar vitele mari și frumoase aduse din Anglia, n'au putut rezista multă vreme climatei aspre a Bărăganului. Constatatarea de atunci nu a folosit, însă, specialiștilor noștri, căci după Unire, imitând politica zootehnică, pe care Ungurii o aplicaseră în Ardeal, ei au împins la răspândirea în Vechiul Regat și chiar în stepă a raselor de vite din apus.

Problema introducerii raselor străine la noi a fost discutată pe larg în conferințele Societății Naționale de Agricultură prin anii 1936—1938. Cu toate obiecțiile temeinice ale agricultorilor practici, politica ministerului nu a fost schimbată. Pe atunci, un medic veterinar, zootehnician priceput, vine la Tăbărăști, să aleagă din crescătoria mea, vieri mangalița, pentru camerele agricole. Nu creșteam decât această rasă și combătusem politica oficială care îndenuna răspândirea yorkului mare în câmpie, chiar la țărani. Era o vreme rea. Vântul sufla rece și așa de puternic, încât abia puteai să-i ții piept. Umezeala și

frigul te pătrundea, deși pământul era abia amortit. Mă întorc atunci către specialistul meu și îl întreb : „Ei, ce zici doctore ? ce rasă să creștem în stepă ? York sau mangalița ?“ A tăcut.

Ceeace s'a încercat cu porcii s'a făcut și cu vitele, oile și păsările. În loc de a selecționa rasele indigene, am preferit, muncă mai ușoară, să introducem pe cele străine. Ca și cum în țara lor ele ar fi fost dela început perfecte, fără ca omul, cu răbdare și trudă, să le fi îmbunătățit.

Cum au prosperat în Bărăgan caii „Ardenezi”, vacile „Siementhal” sau găinile „Rhodes”, o știu cei care le-au încercat. Chiar merinosul, atât de rustic, nu crește bine în partea de apus a stepei, căci ploile de toamnă, mai dese, „vlogul mocănesc”, îl prăpădește.

Incrucișarea, fără o absorbție complectă, ar fi fost poate pentru cei grăbiți, mijlocul de a îmbunătăți rasele noastre de animale. Cred însă că numai selecționarea lor ne-ar fi dat vite bine adaptate climatei. Operația e desigur înceată, dar poate ar fi fost un folos, căci treptat cu perfecționarea vitelor, puteam urmări și educația celor cari le folosesc. Rase străine, corci sau vite selecționate, fără hrană îndestulătoare și îngrijire bună nu se poate și într'o țară unde oamenii nu mănâncă îndeajuns, cum vom crede că ar putea prospera vitele îmbunătățite pe care le răspândim ?

Pădurea.

Intr'o parte a stepei din sudul județului e o regiune mai adăpostită, un prag de Bărăgan, unde se mai văd păduri. Ele sunt rămășițele celor din trecut mai întinse. Înainte vreme, nu de mult, în această regiune, începând din apropierea orașului Buzău și mergând prin Costești spre Macovei, erau păduri de stejar. O fâșie împădurită, largă de câteva sute de metri și lungă de vreo 40—50 km., tăia moșiile Costești, Gheraseni, Sudiți, Bălaia, Șopârliga, Moisica, Albești, Brădeanu, Meteleu și Pogoanele. Din acest lanț de păduri nu a rămas azi decât puține, cele mai multe aparținând Statului sau Eforiei Spitalelor, căci celelalte, ale particularilor, au fost aproape toate scoase pentru a fi arate. Numai mărăcinișurile și câte un ulm subțire, crescut răsleț, mai arată azi locurile pe unde altă dată au fost păduri.

Pădurile de stejar ale stepei au pierit nu numai prin faptul că agricultura dădea un câștig mai mare, dar și din pricina regimului silvic care a impus o perioadă mult prea lungă pentru tăierea lor.

Salcâmul.

Azi salcâmul înlocuește stejarul în stepă. El crește și acolo unde n'au fost niciodată păduri. Plugarii l'au adoptat peste tot. Il plantează în sate și pe marginea locurilor, iar moșierii fac cu el perdele de adăpost pentru conace și vite.

Acum 60—70 de ani, când salcâmul a fost introdus și răspândit în țară, s'au plantat păduri de salcâmi și în Buzău. Pe moșiile Gazota, Țintești și Fundeni sunt plantații vechi. Salcâmul reușește bine în pământ bogat și ușor. Nu

Foto Ing. Al. Garoflid.

Tăiatul pădurei dela Smeeni.

merge la Țintești, bunăoară, unde pământul e mai argilos, el crește însă puternic și lăstărește bine după tăere la Smeeni, cu deosebire pe locurile așezate, mai ravene. Și aci însă, pe locurile mai ridicate, el crește subțire și se rărește după tăere.

În pământ bun și reavăn

salcâmul crește bine în masiv și cred că se poate reproduce prin sămânță. Silviculorul regiunii, căruia i-am împărtășit observația mea, a fost sceptic. După părerea lui, puetii de salcâm pe care îi găsisem nu proveneau din sămânță. În toamna trecută însă, curățind un jghiab de strașină, de praful depus de multă vreme, am găsit, crescut în pământul adunat acolo, un fir subțire de salcâm lung de o palmă. Puetul de salcâm n'a putut crește acolo decât din sămânța adusă de păsări.

Salcâmul fiind un arbore cu creștere repede, e pretențios. Ii trebuie pământ bun. Dar el face parte din familia leguminoaselor și ca atare, e probabil, că își poate căpăta azotul din aer. N'am găsit însă pe rădăcinile de salcâm nodositățile caracteristice. Poate că bacteriile speciale să lipsească în pământ. Nu știu ca problema să fi fost studiată la noi. Ar trebui însă cercetată, căci dacă lipsesc, am putea să le însămânțăm și să obținem o creștere mai bună a salcâmului chiar în locurile sărace.

În timpul din urmă, pe unele moșii s'au plantat perdele de salcâmi pentru adăpostitul recoltelor. Perdelele adună zăpada iarna măbind astfel umezeala pământului, feresc recoltele de vânturile uscate și prin aerul rece și umed pe care îl revarsă noaptea pe holde, ele ajută vegetația. Într'un lan din spatele pădurei dela Smeeni, porumbul se face regulat, chiar în anii secetoși.

Acțiunea perdelelor, cu deosebire în ceea ce privește așezarea liniștită a zăpezii pe câmp, se simte până la o depărtare cam de douăzeci de ori înălțimea lor.

Aleea de plopi la Smeeni

CAP. II.

PĂMÂNTUL.

Moșiile, ce cultivăm în județul Buzău, sunt situate în comunele Smeeni și Țintești. Ele aveau o suprafață totală de aproape 3.500 ha., din care 3.000 ha. proprietate¹⁾ restul în arendă. Moșiile se află la sudul județului, la o depărtare de 12 și 24 km. de oraș și de gara principală Cilibia. Mai târziu în 1914, am luat în cultură și moșia soției mele Boțârlău, din județul Putna, pe care, din cauza depărtării, o avusesem arendată.

Pământul în regiune e fertil, negru, destul de legat, afară de cel din apropierea râului Călmățui, care este mai nisipos. Grosimea pământului negru e de o jumătate de metru în apropierea gârlei și crește cu cât mergi spre miază-zi, ajungând, în unele părți, până la 70—80 cm. La această adâncime se găsesc nodule calcaroase. Căderea anuală de ploi e de 440 mm., vânturile sunt dese, grindina rară, la 7—8 ani. Apa e aproape, la 5—6 metri. E o regiune de grâu, dar foarte bună și pentru porumb. Mămăliga făcută din porumbul recoltat pe aceste locuri este deosebit de gustoasă.

Regiunea unde sunt moșiile e un platou ondulat așezat la 75—85 metri deasupra nivelului mării și ridicat cu 7—8 metri deasupra luncei Călmățuiului, pârâu care are cinstea să fie un afluent al Dunărei.

Acest râuleț, care de multe ori seacă vara, are maluri înalte și o luncă largă, amândouă nepotrivite cu micimea lui. Ele sunt, probabil, mărturia unei splendori îndepărtate, când râul Buzău, pe atunci râu mare, curgea pe albia lui. Urmele acestui trecut geologic se văd în stra-

1. Moșiile: Moisica-Banului 1.200 ha. Șopârlița-Smeeni 1.200 ha. Ținteasca-Mușeteasca 60 ha. Boțârlău 1.000 ha.

turile groase de pietriș de gârlă ce se găsesc în luncă, începând dela câțiva metri numai.

La sondele pe care le-am făcut pentru irigație pe moșia Ținteasca, am găsit, până la adâncimea de 30 metri, trei straturi de pietriș, despărțite prin câte un strat de argilă, gros de aproape un metru. Pietrișul e plin cu apă. O apă desigur curgătoare, căci numai așa se explică abundența ei. Alimentarea cu apă a orașului Buzău se face dintr'un singur puț, săpat în partea de sus a luncei, în pădurea Crângu, numai la 20 metri adâncime. Volumul apei scos e îndestulător și nivelul ei în timpul pompării scade abia cu un metru. Cele două sonde de pe moșia Țintești, săpate la adâncimea de 20 metri, au un debit de 20 metri cubi pe oră. Când se pompează, apa scade cu patru metri și se ține mereu la acest nivel.

Apa subterană care curge sub lunca Călmățuiului vine din infiltrațiunile râului Buzău în cursul său superior. Ajunse în câmpie, parte din ele iau drumul vechii albiei. Vine poate și din apa râului Niscov, care, la ieșirea lui din dealuri, se pierde în pământ. Din această apă subterană, prin isvoare ieșite din pământ, se alimentează bălțile, curgătoare primăvara, din Țintești, Tăbărăști, Bentu, etc. Insuși râul Călmățui își are obârșia din asemenea isvoare, căci ia naștere în câmpia dintre Stâlpu și Lipia, unde lunca Călmățuiului se prelungește până spre râul Buzău. Isvoarele se îndesesc cu cât pârâul merge la vale, astfel că la ieșirea din județul Buzău, el nu mai seacă decât rareori vara.

Apă multă s'a găsit în lunca Călmățuiului și la Rușetu, în județul Brăila. Sonda săpată pe moșia Statului are, la 30 metri adâncime, un debit de 10 metri cubi pe oră.

Moșia Țintești e situată în regiunea de luncă dinspre râul Buzău. Pământul e de formație aluvionară. În straturile de pietriș, de care am pomenit, se găsesc de multe ori în adâncime, la săpatul puțurilor, trunchiuri petrificate de copaci. Celelalte moșii sunt pe platou.

Platoul Călmățuiului e format din loess. În apropierea gârlei grosimea stratului de loess până la nivelul apei e de zece metri. Ea scade cu cât mergi spre sud. Pe moșia Șopârliga apa e la 5—6 metri. De asemenea pământul e mai ondulat, mai nisipos și de o culoare mai deschisă cu cât te apropii de Călmățui. Aceasta ar însemna că depunerea loessului s'a făcut sub acțiunea vântului dominant din regiune: vântul de nord-est, Crivățul, care ar fi bătut și atunci. Ar mai putea însemna

și că loessul a fost ridicat de vânt din apropiere, adică din albia veche a râului Buzău. Un argument pentru această părere ar fi constatarea că malul dinspre miază-zi al luncei, adică din josul vântului, e ondulat, cu solul nisipos și de culoare castanie, pe când malul dinspre miază-noapte al râului Buzău e tăiat drept, platoul e neted și solul mai legat și de culoare neagră închisă. Aceiași situație se vede și pe malurile râului Râmnicul-Sărat, în dreptul șoselei naționale. O constatare inversă am făcut în județul Dolj. Malul din stânga, adică dinspre răsărit al râului Jiu, dela Craiova în jos, e ondulat, de culoare deschisă și nisipos, pe când malul din dreapta lui e negru și argilos. Această situație, care ar părea că e împotriva constatărei de mai sus, se explică prin faptul că în Dolj vântul dominant nu e Crivățul, ci vântul dela sud-est, Austrul, care suflând mai puternic și mai des, a ridicat din valea Jiului nisip mai grăunțos și mai mult, așezându-l în partea stângă a râului, după cum Crivățul, care suflă dela nord-est, a avut aceiași acțiune în partea dreaptă a Buzăului, adică spre sud.

Ar mai contribui la susținerea acestei păreri și faptul că platoul care mărginește valea Călmățuiului spre miază-zi e mai ondulat și mai nisipos cu cât mergi spre răsărit. În unele părți chiar, la hotarul județului dinspre Brăila, sunt adevărate dune de nisip. Aceasta se datorește tăriei Crivățului, care e din ce în ce mai mare cu cât mergi spre răsărit. Vântul mai puternic a putut ridica și depune pe malul drept al râului mai mult nisip grăunțos, decât argilă și nisip fin.

Formarea solului și îndeosebi producerea humusului s'ar putea explica prin faptul că buruienile și ierburile înalte crescute pe sol, au oprit particulele de pământ aduse de vânt, după cum ele opresc și acum, în timpul iernei, zăpada spulberată de Crivăț. În fiecare an și timp de sute de mii de ani, vântul a potmolit astfel cu straturi subțiri de praf ierburile înalte de stepă. Din putrezirea lor uscată s'a format pământul negru.

CAP. III.

ISTORICUL MOȘILOR.

Despre istoricul pe care mi-l cere chestionarul, nu am prea multe de spus. Nu s'a întâmplat, în regiune, nici un fapt de seamă.

Se zice că Vodă Cuza, după promulgarea legii rurale, în trecere spre Galați, s'a oprit în satul Țuguiatul. Tradiția spune că Vodă a dojenit atunci țărani, cari nu vroiau să mai lucreze moșia boerească. Se știe că mai în toată țara s'a întâmplat la fel. Noii împroprietăriți, bucuroși că au scăpat de clacă, nu mai vreau să lucreze la boeri. Multe moșii rămăseseră nemuncite și o mare primejdie amenința economia țării. Printre motivele detronării lui Cuza e și legea rurală cu urmările ei. Această părere poate fi susținută prin constatarea, că cea dintâi măsură a Locotenenței Domnești a fost restabilirea ascunsă a clăcii prin legiferarea dreptului de a putea executa cu dorobanțul învoielile agricole.

Se mai spune că pe vremuri, la curtea unei moșii apropiate, s'a petrecut o dramă. Un boer, vecin de moșie, îndrăgostit de nevasta moșierului, îl omoară, noaptea, la o petrecere. Deși boer a fost însă condamnat pentru fapta lui la întemnițare pe viață și multă vreme după aceea, la ocna de sare, s'a numit „poteca lui Conu Iorgu”, pârția bătorită pe care boerul ucigaș își plimba urâtul și poate remușcarea.

Moșia Moisica a fost stăpânită în vremea din urmă de boerii Filipești. Unul din ei Mihai Filipescu, Mare Logofăt al Dreptății, a clădit biserica în anul 1842. Satul se cheamă Moisica, după numele boerului Moise Cândescu, care l'a stăpânit pela 1650. Moșia a fost cumpărată de tatăl meu în anul 1885 dela proprietarul ei de atunci, Pascu. Din actele vechi ale moșiei se vede că o parte din ea a fost stăpânită, pe vremuri, de țărani, cari, cu timpul, s'au vândut boerului împreună cu pământul, devenind ei iobași și moșia lor boerească. Prin reforma

agrară din 1921 situația veche s'a restabilit „in întregum”, căci toată moșia e astăzi în stăpânirea lor.

Moșia Șopârliga-Smeeni se mai numește și Curca, după numele clucerului Radu, zis Curcă, care a stăpânit-o pe vremuri. Tatăl meu a cumpărat-o în anul 1896, iar o parte mai mică, am cumpărat-o eu în anul 1910. Moșia a fost în timpul din urmă proprietatea familiei Vernescu, din care o ramură, stabilită în București, a dat juriști și oameni politici de seamă.

Moșia Ținteașca-Mușeteasca, cumpărată de mine în anul 1904, a fost, mai de mult, proprietatea moșnenilor Lipieni, din Lipia. Acești moșneni nu erau țărani, ci proprietari mijlocii, de vreme ce ei stăpâneau pe lângă pământul ce-l aveau în satul lor Lipia și moșia Mușeteasca, situată la o depărtare de 20 km. Moșia a fost întregită cu timpul prin cumpărare de către unul din proprietari, care avusese ca zestre partea cea mai mare a ei. De la el a rămas moșiei numele de „Măciuca”, căci așa era porecla acestui moșier, desigur nu prea blajin.

Moșia Bălaia, pe care o țineam în arendă, era proprietatea unchiului meu, Colonelul N. Trestianu. Ea fusese moșia de zestre a mamei mari la căsătoria ei, în anul 1840 cu slugerul Costache Trestianu, stăpânul moșiei Trestia din plaiul Buzău.

Valoarea moșiilor.

Din alăturarea prețului cu care au fost plătite aceste moșii se vede creșterea repede a valorii pământului în acest timp. Tatăl meu în anul 1885, când a cumpărat moșia Moisica, a plătit pogonul de pământ cu o sută de lei. Douăzeci de ani mai târziu el a plătit două sute cinci zeci lei pogonul, atunci când a cumpărat moșia Șopârliga; iar eu, în anul 1910, am plătit partea cumpărată din moșia Smeeni cu patru sute lei pogonul, adică cu un preț îndoit decât acela cu care tatăl meu cumpărase moșia alăturată Șopârliga, cu 11 ani în urmă și de patru ori mai mare decât prețul cu care el plătitise, înainte cu douăzeci și cinci de ani moșia Moisica.

Ridicarea mare și repede a valorii moșiilor nu se datorește numai sporirii suprafeței cultivate, mai are și alte cauze. În primul rând înmulțirea capitalului. Într-o vreme cumpărătorii obțineau un venit de 20% la prețul care plăteau pământul. Mai în urmă, concurența mărindu-se, ei se mulțumeau cu o capitalizare de 5—6%. În al doilea rând

trebuie să ținem seamă de scăderea puterii de cumpărare a banului datorită sporirii circulației și eftenirii creditului.

* * *

La începutul secolului trecut valoarea moșiilor de câmp era mai mică decât a moșiilor de munte. Această deosebire nu provenea, cum s'ar putea crede, din prețul pădurilor. În afară de puținele păduri care aveau drumuri lesnicioase, toate celelalte nu aveau căutare, căci, din lipsă de drumuri, lemnele nu se puteau scoate, nici aduce la târg. Moșiile de munte aveau pe atunci numai valoarea pe care le-o dădea pășunatul golurilor. În anul 1890, Maican a cumpărat munții Penteleul cu o sută de mii de lei, deși pe lângă pășunile unde se făcea renumitul cașcaval, mai erau și câteva mii de hectare de pădure seculară de brad. Prețul de cumpărare al moșiei fusese stabilit numai după venitul pășunatului, care era de cinci mii de lei pe an, fără ca valoarea pădurii să intre în socoteală.

Moșiile de munte și deal, care aveau pe vremuri o valoare mare, erau acelea unde rodește prunul. Vânzarea țuicei aducea acestor moșii venituri pe care moșiile de câmp nu le putea da pe atunci. De aceea, mai toate așezările gospodărești de seamă au fost în trecut la munte și tot de acolo se trăgeau cele mai multe dintre familiile boerești ale județului. Prosperitatea moșiilor de deal nu a ținut însă. Odată cu răspândirea consumației rachiului făcut din spirt de cereale, aceste moșii și-au pierdut întâietatea.

Hotarele moșiilor.

M'a mirat totdeauna respectul cu care erau păstrate hotarele moșiilor, chiar când ele nu erau însemnate prin movili sau pietre, ci numai prin drumuri. Păstrarea hotarelor era și mai de mirat cu cât planurile vechi ale moșiilor nu arătau direcția liniilor de hotar, adică unghiul sub care se întâlneau, ci numai suprafața măsurată în „stânjeni masă”, obținută din înmulțirea lungimei cu mijlocia celor trei curmezișuri, două la capete și unul la mijloc.

Călcarea hotarelor era rară. Când se întâmpla, urma judecată și hotarul drept era însemnat din nou cu movili mari sau pietre. Un asemenea hotar s'a tras acum o sută de ani, în partea dinspre apus a moșiei Șopârliga, de pe urma unei judecăți între proprietarii vecini. Mo-

vilele ridicate atunci au și azi o înălțime de doi metri. Se zice, că la facerea hotarelor se aduceau copii care erau bătuți la fiecare movilă care se ridica, spre a-și aduce aminte mai târziu, când, ca bărbați, ar fi putut fi chemați să dea mărturie pentru temeinicia hotarelor ridicate atunci.

Moșiile Statului.

Statul și Eforiile aveau în regiune multe moși: moșia Moșica, partea zisă a Banului, care fusese a Mănăstirii Banului din orașul Buzău, mănăstire înființată în anul 1571 de Vornicul Andronic și rezidită în anul 1772 de Adriana, văduva Vornicului Șerban Cantacuzino; moșia Salcia-Mogoseasca, moșia Ghigiul care fusese a mănăstirii Ghi-giul de lângă Ploești, moșia Șopârliga, partea zisă Brebeanca și moșia Brădeanu, amândouă proprietatea Eforiei Spitalelor și moșia Sudiți a Liceului român din Brașov.

Toate aceste moși fuseseră dăruite de boeri — vechii lor stăpâni — pentru odihna de veci a sufletului lor. Dar lucru ciudat, aceste moși nu aveau sate și afară de două din ele, pe care, nu prea de mult, s'au făcut sate noi, celelalte nu au sate nici azi. Boerii dăruiseră dar părți din moșiile lor fără sate, păstrându-și pentru ei satul cu restul moșiei.

Pe acele vremuri însă moșiile fără sat, adică fără clăcași care să le lucreze, aveau o valoare mică, ele fiind folosite numai pentru pășunat. O moșie vecină, Gazota, când proprietarul ei, Procopie Gassotti, venit din străinătate pe la 1860, a luat-o în stăpânire, se arenda unor cirezari din Ploești cu o sumă mai mică decât fonciera pe care el o plătea mai târziu, în anul 1898. Se vede că boerii, dăruind mănăstirilor și spitalelor moși fără sat, vroiau, pe lângă odihna de veci a sufletului, să-și păstreze și puțința unei vieți tihnite pe pământ.

Satele noi.

În vremea trecută și chiar în urmă suprafața moșiilor avea mai puțină însemnătate decât numărul sătenilor care puteau să le muncească. Astfel, pe timpul culturai mari, prin învoieli, arenda se stabilea nu atât după numărul pogoanelor moșiei, cât după al locuitorilor din sat sau din împrejurimi care puteau să se învoiască. Numai acum, când plugăria mare se face cu mașini și muncitori aduși din alte părți, valoarea moșiilor nu se mai stabilește după numărul învoitorilor.

Moșii fără sate au fost multe în câmpia de răsărit. Mare parte din satele din această regiune sunt sate noi și au fost înființate destul de curând. Ele au fost făcute de stăpânii moșiilor pentru a le mări valoarea. Satul Gazota a fost înființat de tatăl lui Procopie. Jumătate din satul Smeeni e făcut cu coloniști veniți de peste munți pe la începutul secolului trecut, de unde și numele de „Ungureni”, pe care locuitorii unei părți a satului îl păstrează și azi, spre deosebire de cealaltă parte mai veche, a cărei locuitori se numesc „Cojani”, cum de altfel se numesc toți țăraniii băștinași din câmpia Bărăganului. Satul Sălcioara e însemnat pe harta austriacă dela 1850 cu numele de „colibe”; iar satele Brădeanu și Sudiți sunt sate noi. Acest din urmă, după cum îl arată numele, e făcut cu oameni veniți din alte țări¹⁾.

Satele noi înființate de proprietarii moșiilor luau totdeauna numele celor care le înființau: Gherasenii dela Gherase, Țințești dela Țintea, Albești dela Albu, Vernești dela Vernescu, etc. Satul Macovei s'a numit după numele de familie a unor boeri buzoeni, proprietarii sau mai degrabă arendașii, pe vremuri, ai moșiei, cea mai mare moșie din județ. Chiar satele înființate de străini luau numele lor. Satul Marsilienii, din Ialomița, s'a numit astfel după numele lui de Marsil, un doctor francez căsătorit cu o româncă, proprietara moșiei; iar numele satului Parisești din Vlașca se trage dela Paris, un grec, proprietarul moșiei, care l-a înființat.

Satele vechi, însă, dădeau ele numele celor care le stăpâneau sau care se trăgeau de acolo: Trestianu dela Trestia, Sibiceanu dela Sibicin, Jitianu dela Jitia, etc.

Cele mai multe din numele stăpânilor de moșii vin dela numele satului căruia îi adăogau sufixul „eanu”. Această deprindere e așa de înrădăcinată, încât, chiar numele străine sunt schimbate de săteni. Gassotti, originar din Macedonia, proprietarul unei moșii mari din județul Buzău, înființează un sat care, după regulă, ia numele lui, numindu-se Gazota. Fiului său, Procopie, țăraniii nu i-au zis însă nici odată Gassotti, cum el s'a chemat totdeauna, ci Gazoteanu.

Movilele.

În regiune și cu deosebire pe malul înalt al Călmățuiului sunt înșirate movili mari, movili ridicate de triburile care au locuit prin aceste

1. Sudit, înseamnă supus străin.

părți la începutul istoriei. Țăranii cred că în aceste movili sunt ascunse comori, căci, zic ei, se văd de multe ori noaptea flăcări jucând pe ele, ceea ce, după cum se știe, e semnul sigur al prezenței comoarei. Cu această credință ei au găurit movilele, dar nu știu să fi găsit comori.

Una din movilele de pe moșia Moșica se chiană „Movila Țapului”. Se zice că numele i-ar veni de pe urma unei prinsori pe care stă-

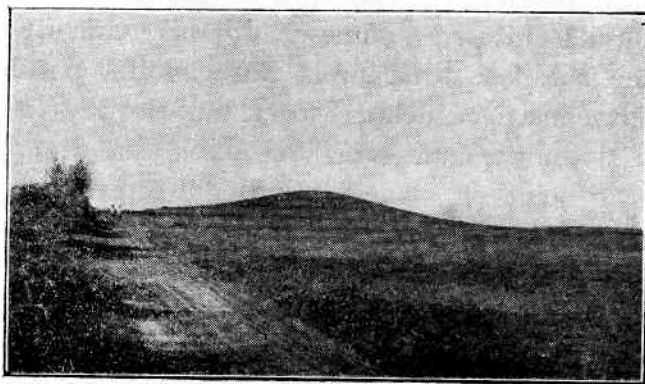

Foto Ing. Al. Garoflid.

Movila la Moșica, Valea Călmățuiului.

pânul de pe vremuri al moșiei, Ghica Căciulămare, ar fi făcut-o la un chef cu un prieten. El se legase să-i dăruiască atâta întindere din moșie, până unde va putea fugi călare pe un Țap. Se vede că cel care ținuse prinsoarea a isbutit să călărească Țapul și să fugă departe, câștigând astfel întreaga

moșie, căci movila la care Țapul ostenit s'a oprit, este tocmai la cellalt capăt al ei.

Pe una din movili, în Sălcioara, e o biserică mică, clădită într'un stil rustic, dar plăcut. Ea a fost ridicată în anul 1806 de boerul Sălcianu, stăpânul moșiei¹⁾.

Drumurile.

Moșiile din regiune erau tăiate în curmezișul lor de un drum, care trebuie să fi fost odată mare și umblat, căci erau pe el, în vremuri, multe hanuri unde poposeau drumeții. Fiecare din stăpânii moșiilor, avea câte unul: hanul lui Trestianu pe moșia Bălaia, al lui Vernescu pe moșia Smeeni, al lui Sălcianu pe moșia Sălcioara.

Acest drum, numit „al sărei”, mergea la apus prin Mizil la Ploești și de acolo la Ocnele de sare. La răsărit, în mersul lui spre baltă, el străbătea toată câmpia, tăind moșiile, fără să ție seamă de sate, urmând astfel calea dreaptă. Din acest drum, mare și umblat odată, nu a rămas azi decât un drumeag, păstrat numai pe două moșii, cărora

1. Din tradiție orală, altă inscripție nu e decât data săpată în ușa dela intrare.

le servește de hotar. Pe celelalte el a fost arat și nu se mai cunoaște. Numai locurile unde erau vechile hanuri mai sunt încă însemnate și azi prin bălăriile care cresc puternic pe pământul îngrășat odinioară de vitele căruțașilor care poposeau acolo.

Moșia Moșica era tăiată de un drum zis al „Olacului”. Se vede că pe aci mergeau spre Dunăre ordinele administrației, căci „Olac” se numea cărucioara toată din lemn, care, trasă de patru sau mai mulți cai înaintași mânați deacălare, fugea ca vântul din poștă în poștă ducând ordinele Domniei.

În vremea trecută erau numai drumuri de pământ. Nici nu se cunoșteau altele. Drumuri pietruite, sau de caldarâm, nu erau nici în marginea orașelor și de multe ori nici chiar în orașe. În capitală doar unele străzi, cele mai principale erau pavate cu bârne de lemn. Li se spunea din această pricină : poduri. De aci numele de „Podul Mogoșoaiei”, cum se chema odinioară Calea Victoriei.

„Chervane” — după un tablou din pinacoteca dela München.

Cele dintâi șosele s’au făcut la noi prin anii 1833. Dar dacă drumurile țării nu erau pietruite, ele erau largi. Îndeosebi drumurile poștei. Pe atunci pământul se ara puțin. De o parte și de alta a drumului erau islazuri, adică pământ înțelenit și astfel drumul larg se mai putea lărgi, după trebuință, alături pe țelină. Deși nepietruite, drumurile vechi erau mai bune decât cele mai multe din „șoselele” de azi. Ele fiind largi, 60—70 de metri și putându-se lărgi încă la nevoie, căruțașii puteau face, pe vreme rea, o pârtie nouă, uscată, fără noroi, pe pământul inerbat. Astăzi avem la țară „șosele” care sunt tot de pământ, dar nu mai au lărgimea drumurilor vechi. Pe o parte și pe alta pământul e arat, iar drumul strâns între șanțurile șoselei nu e mai larg ca opt, nouă metri. Căruțașii nu pot părăsi „șleaul” : două șanțuri de noroi, în care roata se înfundă până în butuc ; nici nu pot să ferească gropile pe care umbletul neîncetat al căruțelor încărcate le face în pământul afânat al „șoselei”.

Drumurile umblate, mai ales cele cari duceau la gări, dădeau, vara

Drum de țară.

Foto R. Krüger

și toamna, mici câștiguri moșierilor. Pentru popasul căruțașilor și păscutul vitelor pe măriști ei luau o taxă, jugăritul; două zeci de bani de jug. Când eram tânăr, pentru treaba care o făceam în vacanță la moșie, tata îmi dăruise jugăritul. Adunam astfel câteva fișicuri de gologani cu ajutorul căroră îmi mai îndulceam traiul la pension.

Hanurile și hoții de cai.

La drumurile mari erau, din loc în loc, hanuri, iar la răspântii cruci mari de piatră ridicate pentru pomenirea celor morți. Hanurile erau adăposturi pentru drumeți, dar ele adăposteau, de multe ori, cu deosebire cele răslețe din câmpie, și alți oaspeți nedoriți, hoții de cai. În vremea trecută, când hergheliile erau numeroase, furtul de cai era o meserie răspândită și organizată. Se zice chiar că unii dintre marii crescători, cei cu trecere la stăpânire, cumpărau ieftin caii aduși pe înserate de „negustori”.

În chipul acesta hergheliile lor se înmulțeau repede și poate din această pricină umbla pe atunci vorba: „iepele din Bărăgan fată câte doi mânzi”¹⁾.

Hoții de cai aveau legături între ei și gazde în toată câmpia Bărăganului. Caii furați, ascunși ziua prin porumburi, erau duși, noaptea, din mână în mână, spre a fi vânduți departe de locul lor. Pentru a

1. „Pe când sburau însă caii grecilor și ai prietenilor lor, pe atunci se umplea un alt grajd cu cei mai buni cai de călărie și cu telegarii cei mai făloși; era grajdul Banului Dumitrache din Craiova. Se începuse cumpărățiile zorite, schimburile și vânzările de cai ale Banului odată cu sosirea unei perechi de cai suri, ale căror coame argintii cădeau ca o spumă în jos pe gâturile lor mândre, încovoiate; și în curând i se dete Banului Dumitrache porecla „Geambașul”. Bucura Dumbravă. Haiducul, pag. 124.

preveni întâmplări neplăcute, vânzătorul avea grije să spuie cumpărătorului părțile unde nu trebuia să meargă cu ei. „Caii nu văd în partea cutare”. zicea el. Cu toată recomandăția se întâmpla uneori că cei care se bucurase să cumpere asemenea marfă, să pață rușine. Unui mare proprietar din Ialomița, poreclit „Batelup”, i s'a deshămat, odată, în târg la Slobozia, caii dela poștalion, căci fuseseră găsiți de furat.

Hoții de cai erau o plagă a vremii și cum pe atunci poliția satelor aproape nu exista, țărani făceau poteri pentru prinderea lor. Un vestit hoț de cai din regiune, Pociș, a fost prins și ucis de țărani, în zilele noastre, la hanul de lângă movila Mancifului, din mijlocul câmpului.

CAP. IV.

ADMINISTRAREA MOȘIILOR.

Din suprafața de 3.500 ha., cât cultivam înainte de expropriere, 3.000 ha. erau pământ arabil și restul pășune. Pășune era numai pământul care prin condițiile lui fizice : umezeală prea multă iarna sau primăvara, prea argilos, cu sărătură, etc., nu era propriu culturii. Tot ce fusese destinat ca islaz pe vremuri, atât de proprietari cât și de țărani și care era pământ bun pentru arătură, fusese spart și semănat cu cereale, îndeosebi grâu. Astfel din islazul dat la 1764 împroprietăriților din Comuna Smeeni, nu a mai rămas decât cel din lunca Călmățuiului, impropriu cultivei. Pământul bun fusese de mult arat¹⁾. Din această pricină, precum, desigur și din înmulțirea populației, nevoia de pășunat era mare și întreg islazul moșiilor ce administram se arenda sătenilor învoiți.

Administrarea moșiilor se făcea dela un centru în jurul căruia ele erau așezate la o depărtare mijlocie de aproape 12 klm. Acest centru a fost întâiu în satul Moisica și pe urmă în Smeeni. Administrația centrală se conducea de stăpân care era ajutat de un administrator general, de un contabil și un chelar. Plățile, pe cât cu putință, se făceau de stăpân. Administrația centrală întocmea planul agricol al moșiilor, distribuie și urmarea muncilor. De aci plecau toate ordinele care se executau la moșii.

1. Fenomenul a fost general. Cu creșterea exportului de cereale pășunile au fost mereu înlocuite prin arături. În anul 1860 erau în Vechiul Regat 4.089.840 ha. pășuni și fânețe. După patruzeci și ceva de ani, în 1904, nu mai rămă eseră decât 1.479.640 ha. în schimb întinderea pământului cultivat a crescut în acest timp dela 2.197.000 ha., cât era în anul 1862 la 5.268.900 ha. în 1904. C. I. Băicoianu. Studii economice, pag. 126 și 203.

La fiecare moșie, sau grup de moșii, era o administrație locală. Ea cuprindea vre-o 750—1000 ha. Conducătorul acestei administrații era logofătul ajutat de unul sau doi isprăvniceii și mai mulți pândari. Logofătul știa să scrie, să măsoare și cunoștea treburile moșiei. El executa planul general al semănăturilor și muncilor orânduit la centru, dar avea libertatea în ceea ce privește aplicarea lui, adică adaptarea aplicării la situația câmpului și a vremii. Isprăvnicelul era agentul de execuție. El vestea oamenii care trebuiau să iasă la muncă. Vestirea se făcea Duminică și sărbătoarea. Pândarii se tocmeau de obicei pe timpul muncii. Ei păzeau holdele, aveau în grije căratul dijmei și însoțeau căruțele care transportau bucatele la gară.

Logofăt.

Foto Hariton

Administratorul era plătit cu 100—200 lei pe lună¹⁾ și toată întreținerea; mai putea să crească păsări și să țină unul sau doi porci. Avea, după învoială, tantieme sau primea un dar când anul era bun. Logofeții erau plătiți cu 50—60 lei pe lună; iar isprăvnicicii 35—40 lei, binînțeles și întreținerea. Logofătul putea crește păsări și un porc. El trebuia să aibă și cal.

Pentru controlul executării planului agricol și al muncilor, administratorul general sau stăpânul trebuia, la fiecare două-trei zile, să inspecteze moșiile, iar pentru coordonarea lucrărilor, logofeții se adunau la centru în fiecare Duminică și sărbătoare, spre a raporta asupra muncilor făcute și a primi ordine noi.

Disdediminează, pe caii lor buestrași, înfipti drept în șăi căzăcești, cu biciul și lanțul de măsurat la oblonc, soseau logofeții moșiilor însoțiți fiecare de câte un isprăvnicel. Cărtea se umplea de cai. După ce descălecau și legau caii de uluci ei se duceau la cancelarie. Acolo se

1. Toate prețurile sunt în lei aur.

ținea sfatul cu stăpânul moșiilor sau cu administratorul general pentru rânduiala muncilor care trebuiau făcute în săptămâna următoare. După luarea hotărîrilor logofeții porneau înapoi la moșiile lor, iar isprăvniciei se răspândeau prin sate pentru a vesti oamenii la muncă. Ei cutreerău călări ulițele satului strigând cât îi luau gura : „mâine se începe munca, (seceră, prășilă, cules, etc.) pe moșia cutare, linia cutare. Toți învoiții să iasă la lucru”. A doua zi dimineața erau toți la câmp. Cei care lipseau erau căutați și aduși. Dar aceștia erau foarte puțini, căci deobicei contractele se îplineau cu destulă regulă.

Administratorii se alegeau dintre logofeți, iar logofeții dintre isprăvniciei. Administrațiile moșiilor mari erau pepiniere de personal calificat și instruit pentru scopul agricol de atunci : cultura extensivă și rațională a cerealelor. Proprietarii și arendașii aveau o cultură agricolă care și-o făceau singuri, din practică. Ei aveau simțul pământului, știau când și cum trebuie să-l lucreze. Unii din ei citiseră cărți de agronomie. Indesebi proprietarii cunoșteau literatura agricolă franceză. Unii aveau chiar cunoștințe temeinice de agronomie. Voi aminti pe un vecin de moșie, care mi-a călăuzit primii pași în plugărie : Procopie Gassotti. Om călătorit, citit, era un agricultor desăvârșit. A fost un pionier. Lui se datorește introducerea metodelor tehnice moderne în agricultura din regiune. Era o autoritate. Vrea chiar să scrie o carte de agricultură. Unul din vecinii săi, un tânăr licențiat în drept, care, în loc de a căuta slujbe sau a fi avocat mărunț de provincie, alesese mai bine meseria de mare arendaș, îi spunea odată : „Nene Procopie, dacă scrii cartea, să pui ca motto : ară bine, iese prost, ară prost, iese bine”. Această părere sceptică era o interpretare greșită a unei observații reale : nesiguranța recoltei determinată de nestatornicia climei noastre. Prin răspunsul său bătrânul plugar a restabilit adevărul : „Cine lucrează bine, face, chiar în anul prost, mai mult de cât cel care a muncit rău”.

CAP. V.

ORGANIZAȚIA TEHNICĂ A CULTURII MARI.

Care era organizația tehnică a culturii mari? Pe ce se rezema ea? În lucrarea mea asupra problemei agrare din anul 1909 am arătat că instrumentul tehnic al mării culturi la noi era : munca și vitele țăranelui.

Inventarul.

La suprafața de aproape 3.000 ha. arabile, pe care o cultivam, nu aveam decât 100 de boi și pe cari îi întrebuințam numai la ogor. Plugurile mari, „Eckert”, cu o brazdă și cu grindeiul încovoiat, trase de câte 6 boi, făceau un ogor tot așa de bun ca și cel pe care îl face azi tractorul. Dar și pentru ogor numărul plugurilor boerești era prea mic, căci abia puteam să întorc pârloagele și să fac ceva ogor pentru porumb, pe când numai cu grâu și păioase semănam 2.000 pogoane. De aceea restul arăturii îl făceam cu plugurile țărănești. Astăzi, la 500 ha. de arătură, cât mi-a mai rămas după expropriere, am 4 tractoare și 40 de boi. Acum eu dau învoiților locurile de porumb ogorite, boronate și semănate.

Când au ieșit mașinile de semănat, boii, pe lângă ogor, au fost întrebuințați și la semănat. În 1896, când am început plugăria, aceste mașini nu erau răspândite. Plugarii mari, ca și cei mici, semănau cu mâna.

În regiunea de răsărit : Ialomița, Brăila, Dobrogea, unde populația era mai rară, inventarul boeresc era mai mare, el ajungea la 40—50%. Erau chiar proprietari care lucrau în regie cu vitele lor. În regiunea din apus dimpotrivă muncile se făceau aproape numai cu vitele învoi-

ților. Proprietarii și arendașii aveau însă toți inventarul mecanic : mașini de treer, semănători, boroane, trior, etc.

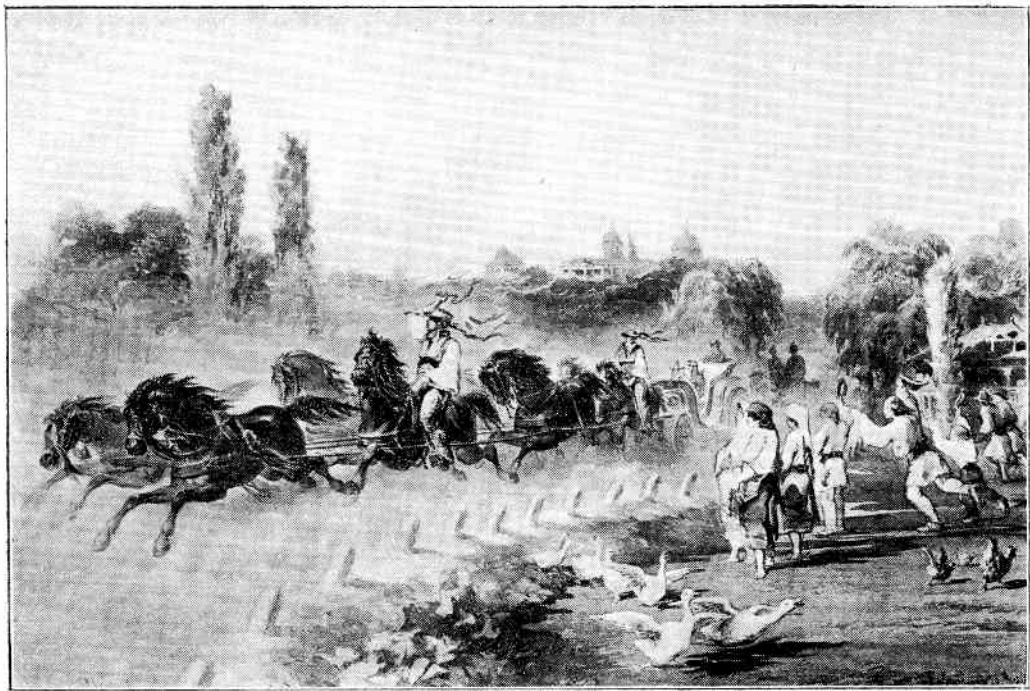
La fiecare moșie mare, pe lângă inventarul mecanic amintit, se mai găsea și câte unul sau două pluguri de mărăcini. Acestea erau pluguri mari, solide, prevăzute pe lângă fier cu o daltă pentru tăierea rădăcinilor de mărăcini. Ele erau trase de 10—12 boi, care se schimbau la jumătatea zilei. Leșile de mărăcini (prunus spinosa) erau o nenorocire cu deosebire în regiunile de stepă cu păduri. Câmpuri întregi rămăneau nearate din pricina lor. Trei generații de mari agricultori s'au luptat ca să stârpească mărăcinii și n'au isbutit decât în parte. Astăzi, pe moșiile care le-au mai rămas, nu mai sunt, dar s'au întins pe părțile expropriate. Un mare proprietar din Ialomița, care face o agricultură model și pentru care e des vizitat de specialiști și de agricultori, are obiceiul, după terminarea vizitei moșiei, să-și ducă musafirii în partea moșiei expropriată și să le arate : „reforma agrară”. Loturile împroprietărilor sunt atât de pline de leși de mărăcini încât abia pe ici, colo, plugul poate să sgărie pământul pentru semănat. Contrastul e și mai isbitor când vezi „reforma agrară” după ce ai colindat patru mii de pogoane de moșie pe care nu se vede nici o buruiănă.

Pe lângă cele 16 pluguri a câte 6 boi, 25 semănători și tot atâtea boroane, mai aveam trei garnituri de treerat, o mașină de bătut porumb, câteva care și căruțe, un atelier condus de un mecanic și de un fierar care știa să potcovească boii și caii.

Poștalionul.

La inventarul viu al moșiilor se mai adaogă numeroșii cai de trăsură necesară controlului administrativ și mersului după treburi și cumpărături la oraș. Tot aci trebuie să amintesc și poștalionul : plăcerea și patima moșierilor tineri. Pe atunci fiecare dintre ei se întrecea să aibă cel mai frumos poștalion, cu caii cei mai iuți, de acelaș păr, cu hamurile cele mai scumpe și surugiul cel mai ager.

La poștalion caii se înhămau câte patru, doi la roată și alți doi înainte. Se mânau de pe capră sau deacălare pe calul stâng rotaș, numit pentru aceasta săuășul. Când aveau să ducă o trăsură grea, butcă sau rădvan, caii se înhămau câte cinci : doi la roată și trei înainte. Din aceștia, doi trăgeau în prelungirea celor dela roată, iar al treilea „în praștie”, adică alături de înaintași, trăgând de un crucioi legat de

Sosirea Domnitorului Carol I la Cotroceni — Preziosi — 20 Iulie 1866. Foto Stelian.

Postalionul D-lui Mitică Hariton, Salciile-Prahova.

trăsură cu o funie lungă care trecea pe lângă rotași. Acest fel de înhămare se întrebuința și pentru „chervane” — care grele, cu care se transportau mărfuri sau bucate și se încărcau la 2.000—3.000 de kgr. Când drumul era lung și greu caii se înhămau câte șase, doi la rând. Poștalionul cu șase cai era mai frumos. Atunci surugiul mâna deacălare.

Caii erau toți de aceeași mărime, numai „prăștarii” puteau fi mai mici. Hamurile erau întregi, cu „vânări” pentru rotași și numai jumătăți pentru cei din „praștie”. Ele erau bătute cu nituri de alamă și împodobite cu ciucuri de piele care atârnavă pe lături și jucau în timpul mersului.

Caii erau gătiți cu panglici, în frunte li se puneau un moț, iar la gât clopoței. Clopoțelii se puneau la rotași, înaintașilor li se atârnavă clopote mari, ca la boi, cu o limbă sau două. Clopoțelii la toți caii se puneau numai la sanie.

Clopotele erau mândria boerului. Cele mari se auzeau de departe. Ele îi anunțau sosirea și mai vesteau și căruțele să se abată din drum pentru a face loc poștalionului.

Surugii erau îmbrăcați frumos, ei purtau un costum de postav roșu. Minteanul închis cu bumbi de alamă și țăarii strânși pe picior erau împodobiți cu șireturi și găitane, cămașa avea mâneci largi, iar la pălărie purtau panglici lungi, care le fluturau în vânt. I le dădeau cuconițele. Cu ele găteau și caii împletindu-le coamele.

Surugii erau dibaci la mânat. Cu o mână țineau sdravăn hățurile, iar cu cealaltă, cu dreapta, biciul. Biciul era făcut din piele împletită cu sfoară ceruită. Sfârcul era de borangic împletit strâns, însă cu vârful resfirat ca un mic ciucure. Era atât de lung încât să poată ajunge caii dinainte. În timpul mersului îl învârteau deasupra cailor și trosneau mereu din el pentru a-i iuți.

A trosni din bici era o artă. Surugii meșteri trosneau de două ori înșir, trosneau în față și în spate. Meșteșugul nu era numai să trosnească tare și repede, dar să nu lovească pe cei din trăsură sau să nu înfășoare sfârcul biciului pe roata de dinapoi.

Poștalionul era atunci ceea ce azi automobilul: un mijloc de a călători și un sport. Pe drumurile rele și lungi nu puteai merge numai cu doi cai. Trăsurile erau grele și trebuiau mai mulți ca să le ducă, iar pârția bătută a drumului era strâmtă și pe alături numai gloduri. Patru cai la rând nu mergeau bine ei trebuiau puși înaintași.

Când boerul pleca la drum, surugiul, cu caii înhămați, aștepta la grajd. Când venea porunca „să tragă la scară” el sărea pe capră, apuca hățurile și cu un fluerat sau un plescăit din limbă pornea caii și făcând, cu măiestrie, un ocol prin curte, oprea trăsura drept în fața casei. După ce slugile încărcau calabalâcul, boerul se urca în trăsură. „Mai rămâneți sănătoși”, își lua el rămas bun dela toți ai curței veniți să-l petreacă la plecare. „Să umblați sănătos”, îi răspundeau aceștia. „Mână băete”, porunca atunci stăpânul și surugiul, după ce-și făcea cruce, cu un „Hiii, gata” și cu pocnete din bici de răsuna curtea, pornea poștalionul în trap întins.

Cât ținea drumul prin sat se auzeau numai chiote și plesnete de bici. Oamenii eșiau la porțițe să vadă alaiul, iar copii se întreceau la alergat să prindă trăsura. Poștalionul mergea într'un nor de praf prin care abia se zăreau capetele cailor. Un sgomot amestecat din care se desprindea sunetul clopotelor, ropotul cailor, huruitul roților, lătratul câinilor, strigătele și plesniturile de bici ale surugiului, însoțea mersul poștalionului.

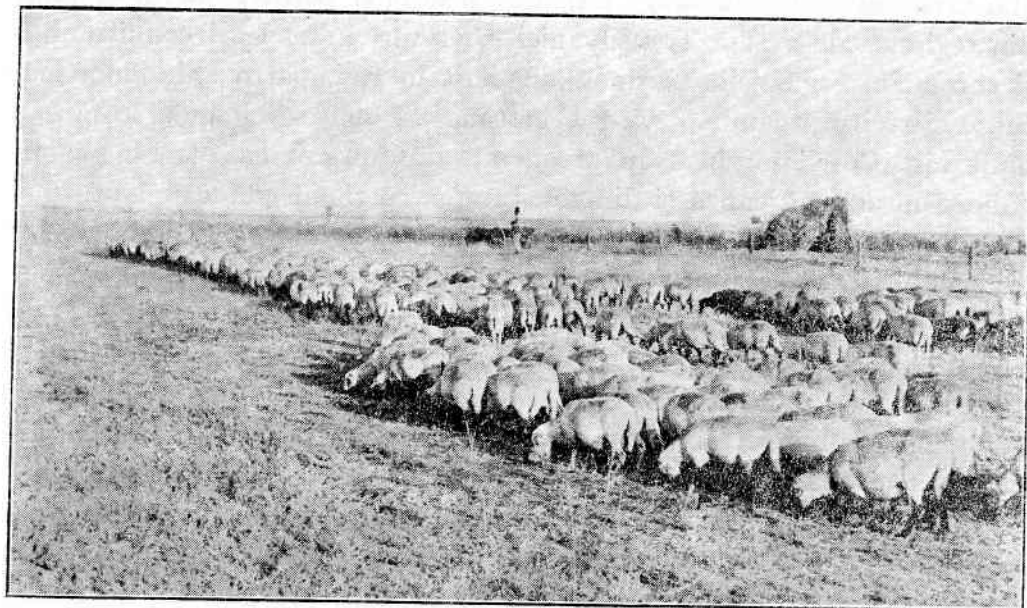
Pe tot drumul surugiul își îndemna caii cu vorba. Mergea repede. Făcea poșta în două ceasuri. Când drumul era greu și roțile trăsorei se înfundau în noroi, ca să-și iuțească caii el mai ridica și câteva cruci sau biserici. Așa cerea tehnica mânatului și se pare că avea efect, căci după cum ne povestește Ion Ghica, pomenirea celor sfinte era îngăduită, în asemenea împrejurări, chiar de fețe bisericesti. La auzul blestemelor, caii speriați căpătau iarăși vlagă și opintindu-se din răspuțeri scoteau butca din fâgaș. Ce trebuie să fi fost vocabularul surugiului ne-o spune vorba care a rămas: înjurătură surugiască.

Poștalionul era un sport. Alegerea cailor, împerecherea lor, înhămatul, mânatul și tot dichisul erau deprinderi prin care destoinicia fiecăruia se putea arăta. Era și un semn de distincție. Numai moșierii aveau poștalion. Negustorii umblau cu caii înhămați câte trei sau patru la rând.

Oile.

Ca vite de rentă exploatarea posedă 10—15 vaci al căror lapte era consumat în moșie și a căror prăsilă servea la înprospătarea boilor de muncă. Vacile erau din rasa sură de stepă. Hrana boilor și vacilor era primăvara și vara pășunea și miriștea, iarna cocenii de porumb. In

timpul muncii boii primeau câte 3 kgr. de ovăz, iar vacile cu lapte tărățe sau boabe. O turmă de 2.000 oi completa inventarul viu. Lâna și mieii se vindeau, deasemenea și laptele, până la 1 Iulie, sub formă

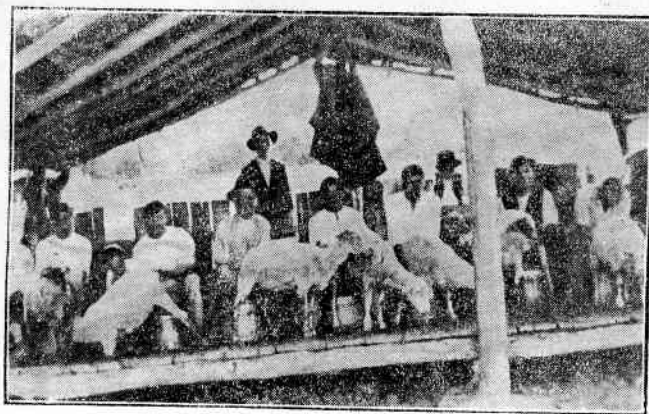

Turmă de oi.

Foto Ing. Al. Caroflid.

de caș, la o stână din apropiere. Brânza fabricată dela 1 Iulie până toamna era păstrată pentru consumația moșilor. Deasemenea și oile bătrâne. O oaie dădea 10—12 kgr. brânză pe an și două kgr. lâna în mijlociu. Brânza se vindea cu 1,20 lei, iar lâna cu 1,50.

Hrana oilor era pășunea : primăvara pe pârloagă, vara pe miriște și toamna în porumbiști și vârzării. Iarna li se da paie de grâu și coceni de porumb, iar dela 1 Ianuarie paie de fasole, de mazăre și grăunțe : o baniță de sută, adică 0,300 kgr. de cap. Turma de oi era

Mulsul oilor la Mărculești.

Foto Danabassi

toată numai de țigăi. În anul 1910, după îndemnul Ministerului de Agricultură, am început introducerea oai pol-spance, cu oi aduse din crescătoria fraților D. și N. Seceleanu, mari agricultori din jud. Ialomița. Mai târziu am introdus sânge merinos, prin oi și berbeci merinoși aduși din regiunea de vest a Transilvaniei. Crescute în aceleași condițiuni ca și turma întregă, oile merinos au pierit în trei, patru ani. Ploile mărunte și reci de toamnă, „vlogul mocănesc”, cum se chiamă, le făceau mult rău. Corcii lor însă au prosperat, dar nu tot așa de bine ca țigăile. Din această cauză și din constatarea că țigăile dădeau lapte mai mult, în anul 1924, am început o selecție a țigăilor, îndeosebi a celor „bucălăi”.

Ciobanii.

Oile se administrau ca și acum. Un scutar avea grija târlei și prigherea ciobanilor. Un baci, care de obicei se tocmea pentru timpul lăptăritului, era însărcinat cu fabricarea brânzei. Ciobanii aveau paza turmei și pășunatul. Un cioban putea îngriji până la 200 de oi, iar pentru muls 100. Turma era împărțită în cârduri care pășteau deosebit :

Foto îng. Al. Caroflid

Turmă de berbeci la Boțârlău.

mânzările, adică oile cu lapte, sterpele, adică oile fără miei; berbecii și mieii oprîți de prăsilă. O rotație perfectă nu se făcea pentru pășunat. Ciobanii mutau foarte des oile pe pășune, chibzuid astfel ca acelaș loc să fie pășunat la intervale. La pășune se dădeau mai întai mieii de prăsilă. Gospodăriile îngrijite aveau chiar islaz deosebit pentru ei. După miei

veneau oile mulgări și pe urmă sterpele. Unitatea minimă de exploatare era de 500 de oi.

Scutarul și ciobanii erau plătiți mai bine ca argații și aveau oi în scuteală, adică erau întreținute pe moșie. Dela oile lor ciobanii aveau dreptul să ia jumătate din lâna produsă, toți mieii și trei kilograme de brânză de fiecare oaie. Restul producției se oprea drept plată pentru iernat și pășunat.

Tovărășia cu ciobanii avea foloase. Având și oile lor amestecate în cârdurile boerești, ei aveau grije de turme și își dădeau multă osteneală, îndeosebi pentru păscut. Ciobanii umblau cu oile, fără preget, dintr'un lan într'altul în căutarea locurilor mai ierboase. Nici n'apucau bine să-i vezi într'un loc, când deodată îi vedeai în altă parte; iar câteodată treceau, cu voie sau fără voie și pe la vecini. Nu lăsau nici un fir de verdeață nepăscut. Apucătura asta bună, devenea uneori o pacoste, căci, îi îndemna să umble și prin locuri unde nu trebuia: pe marginea semănăturilor, prin plantații, pădure și chiar prin parc. Nu respectau nimic, mai ales în anii de secetă. Atunci intrau, pe furiș, noaptea și în bucate.

Alea de plop pe care am plantat-o la Smeeni mi-a dat multă trudă. Ani de-a rândul a trebuit să înlocuiesc arborii, cărora oile, în trecerea lor iarna, le rodeau coaja fragedă și din această pricină se uscau. Drumul lor nu erau pe acolo, dar ciobanilor le plăcea mai bine să ia acest drum, care le scurta calea, decât să meargă pe drumul care li se hotărîse. Numai după ce am închis alea cu sârmă, am putut să isbutesc plantarea ei.

Ciobanii își petrec viața mai mult afară. Ei dorm pe apucate, de multe ori rezemați în bătă, deși au bordeiul lor. Sunt învățați să trăiască în aer liber, în bătaia vântului. Unui cioban de al meu, îi venea totdeauna amețală când trebuia să intre în cancelarie, pentru socoteală. Unii din ei sunt însurați, au casă în sat, dar nu dau pe la ea

Foto S. Comărzan.

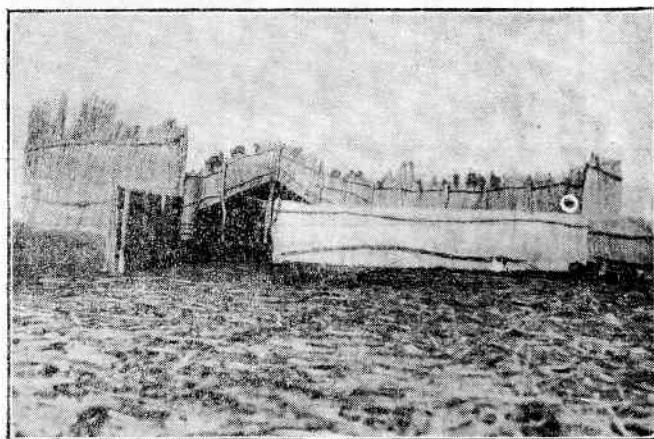
Cioban la drum.

cu lunile. Trăiesc singuri cu turmele. Grija lor mare e păscutul oilor și paza de lupi.

Porneala oilor.

Oile pasc mai bine noaptea. E răcoare și muștele nu le mai su-pără. Seara, după muls, când soarele a asfințit, oile pleacă „în porneală” la păscut. Un cioban o ia înainte și le cheamă : bâr, bâr, bâr. Un batal sau o oaie bătrână purtând la gât un clopot „talanca”, se scoală și se ia după el. Rând pe rând, ca un val mișcător, care se întinde încet dela un capăt la cellalt al turmei, toate oile se scoală și apoi pornesc într’un șir lung urmând chemarea ciobanului și sunetul talancei. Și copiii știu când pornesc oile seara. „Auzi olele”, spunea totdeauna o nepoțică când, pe înserate, în tăcerea nopții care începea, se auzeau, departe, sunetele talancei.

Păscutul oilor se face toamna târziu până dă zăpada. Oile umblă prin porumbiști unde găsesc, pe lângă ierburi uscate, foi de porumb, și grăunțe scuturate la cules. Grija la păscut e mai mare atunci din pri-

Saivan de oi.

Foto S. Comărzan.

cina viforului. Când crivățul pornește să bată și mai ales când și viscolește, vai de turmele prinse departe de conac. Oile nu pot merge împotriva vântului. Ele sunt duse de vânt peste câmp și ciobanii nu le pot opri decât la adăpostul unui sat sau într’o vale. Ei trebuie să aștepte acolo cu turma până stă vântul și multe oi le pier până să se întoarcă acasă. Crescătorii mari, pentru a-și apăra turmele de crivăț, au plantat perdele de salcâm acolo unde au saivanele de oi. La adăpostul perdelei oile pot sta afară. Tot acolo, la adăpost, pe storiștea de paie și coceni, li se distribuie și mâncarea.

CAP. VI.

E C A R E T E L E.

Moșiile de câmp nu prea erau înzestrate cu ecarete ; îndeosebi moșiile arendate duceau, în această privință, multe lipsuri. Moșiile Statului și ale Eforiei Spitalelor nu aveau mai de loc. Arendașii trebuiau să-și construiască, cu cheltuiala lor, ecaretele de care aveau nevoie. Le făceau, bineînțeles, foarte simple și economice. Am văzut la Slobozia, o moșie a Statului de 24.000 de pogoane, grajdul făcut de arendaș : era de nuele, lipit cu pământ și acoperit cu paie. Dar ținea în el câțiva armăsari, aduși din Rusia, de pe Don, de toată frumusețea.

Moșiile din regiune aveau ecarete simple : o casă de locuit, cu patru sau cinci odăi pentru stăpân, de obicei de zid. O casă mai mică pentru personalul moșiei, o magazie de lemn învelită cu tablă, în care însă nu încăpea decât o parte a recoltei, un șopron pentru mașini, care și unelte, un atelier, porumbare de scânduri cu furcile (stâlpii) îngropate în pământ, grajduri pentru vite și cai, făcute din nuele lipite cu pământ, saele pentru oi acoperite cu stuf și bordee pentru păstrat alimente. Argații și vizitii dormeau în grajd, unde aveau la capete odăi, iar ciobanii în bordeiul lor.

Acoperișul clădirilor se făcea înainte din șindrilă, din stuf sau paie, mai în urmă, învelișul de tablă s'a răspândit peste tot, chiar în satele model din Ialomița, pe marginea Dunărei unde stuful putrezește în picioare. Invelișul de țiglă era foarte rar. Cerea lemnărie mai multă iar meșterii pricepuți să o așeze nu se găseau.

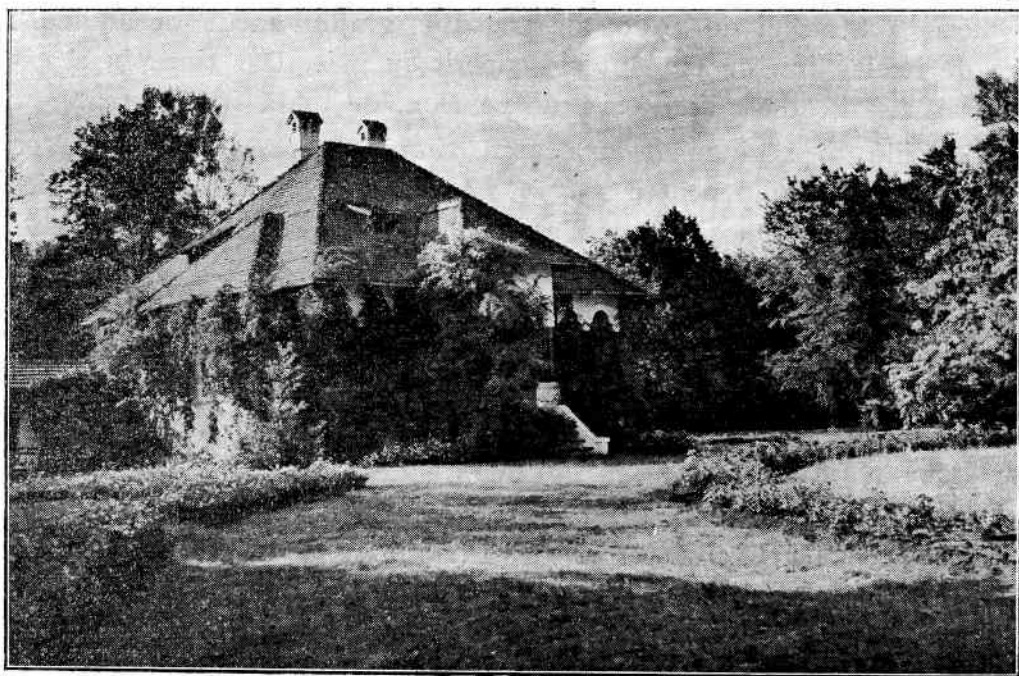
Câmpenii învinuesc țigla că nu acoperă bine. Pe vreme de vânt lasă să treacă zăpada. E drept. Dar aceasta se întâmplă din pricină că acoperișul nu e făcut cum trebuie. Pentru ca să țină răcoare, să o-

prească praful și zăpada, țigla trebuie pusă pe astereală care s'a umplut, între lanți, cu pământ umed, frământat cu pleavă sau paie tocate.

Dacă moșierii aveau magazii neîncăpătoare, țărani n'aveau mai de loc. Ei țineau bucatele în gropi săpate în pământ. Gropile de bucate erau strâmte la gură și scobite larg în jos, spre fund. Adâncimea lor era de 2—2½ metri. Înainte de întrebuințare ele erau bine arse cu paie. După ce se umpleau li se acopereau gura cu scânduri, peste care se punea puțin pământ. Cu chipul acesta nici nu se cunoștea locul groapei. Precauțiunea isvorâtă desigur din trecutul sbuciumat al plugarilor noștri, cărora agenții stăpânirii, sau ai armatelor străine care își făceau atât de des drum pe la noi, le luau până și hrana.

* * *

Curți înzestrate cu ecarete de zid și îndestulătoare erau puține în regiune. Conacul lui Procopie Cassotti era cel mai cuprins. Avea casă de locuit cu două rânduri, un parc mic, dar frumos și toate celelalte edecuri trebuincioase moșiei.

Casa de la Smeeni.

Foto Ing. Al. Garoflid.

Clăditul conacului dela Smeeni și plantatul pădurei care îl înconjoară, le-am început în anul 1909. Conacul l-am așezat în mijlocul mo-

șiei, departe de sat, în câmp, unde nu fusese până atunci decât grâu și porumb. După expropriere, când moșia a rămas mică și a trebuit să o lucrez în regie, această așezare a conacului, mi-a prins bine. Pe moșia Ținteasca am un conac vechi, destul, de bun pe care l-am mai îmbună-

Grajd de zid.

tătit clădind un grajd de zid, o magazie de scânduri și mai multe șoproane. La Boțârlău aveam un conac mare, care însă a fost ars în 1916 de ruși, aliații noștri de atunci.

* * *

Așezări vechi pe moșiile din câmpie nu cunosc, în afară de curtea dela Stâlpu. Casa de locuit în stilul timpului e zidită pe un beci, făcut dintr'o singură boltă cu mare deschizătură. Lângă curte e o biserică frumoasă ridicată de Matei Basarab care, poate, a clădit și conacul. Această curte veche, care se ruina, a fost refăcută de proprietarul de azi al moșiei. Tot el a restaurat și biserica. Păcat numai că arhitectul a schimbat cu totul caracterul casei ridicându-i o turlă. Beciul a rămas însă cum era.

În satul Țintești e conacul unei moșii vecine cu mine. Are o casă mare cu două rânduri, clădită pe la începutul secolului trecut de boierul

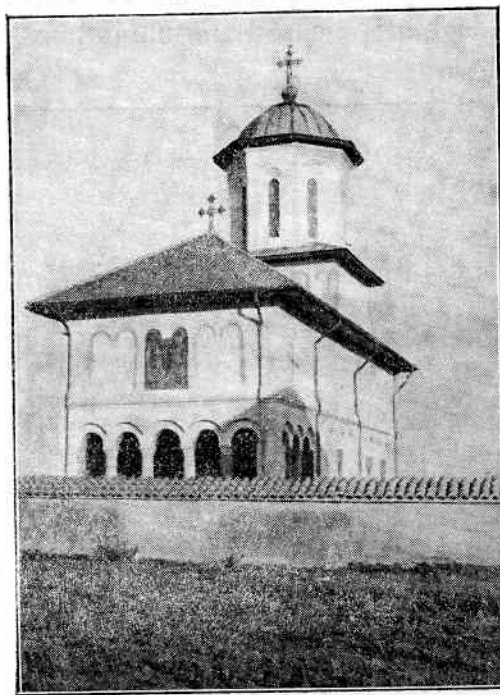

Foto Ing. Al. Garoflid

Biserica din Stâlpu.

Dumitrache Chrisoscolea Buzoianu, ginerile lui Vodă Caragea, proprietarul moșiei și biserica satului. Pe moșia Gheraseni a fost în vremuri o curte mare, din care n'a mai rămas decât împrejmuirea de zid. Sătenii au cumpărat locul curții. Au făcut pe el case, iar zidul, care odată împrejmuia vechea curte boerească, le servește azi drept gard. Nu-l îngrijesc însă și el se năruie.

* * *

În părțile de munte, unde siguranța și deci bogăția au fost mai vechi, curțile boerești sunt mai numeroase decât la câmp. Se găsesc acolo case care au o vechime de peste două sute de ani. Stilul lor e liniștit, simplu

și aproape același la toate. Pe atunci arhitectura era o artă anonimă, practică de meșteri, care o treceau urmașilor cu foarte mici schimbări.

Casele sunt mari, au ziduri groase și acoperiș țuguiat de șindrila. Ele au întotdeauna două rânduri. La rândul întâi e beciul, sala de intrare, sufragerie și o odaie. Beciul e boltit și la unele case zidit cu multă măiestrie. Am amintit de beciul casei dela Stâlpu; cel al casei dela Trestia

Foto Ing. Al. Garoflid,

Biserica din Moisica.

e făcut din cupole susținute pe stâlpi de piatră cioplită. Este chiar de mirare cum s'a putut face o asemenea lucrare într'un loc așa de depărtat de oraș. Printr'o ușe mică și o scară repede, beciul comunică cu sufrageria. Aceasta, desigur, pentru ca boerii la chef să fie mai degrabă serviți.

La rândul al doilea al casei sunt odăile de locuit, de obicei patru sau cinci, câte două în fiecare parte a sălii de intrare și una în fund. În față, pe toată lățimea casei, e pridvorul (ceardacul): o galerie lungă

de 14—16 metri și lată de 6—7. Pridvorul e deschis, acoperișul fiind susținut de arcade de lemn sau de zid. Mai târziu când boerii s'au mai subțiat, ei au închis pridvorul cu geamlâc. La o parte a pridvorului e

Foto Ing. Al. Carofilid.

Biserica din Sălcișoara.

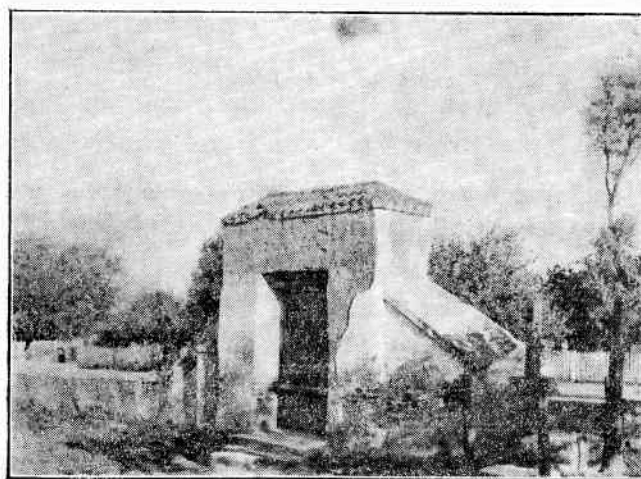

Foto Ing. Al. Carofilid.

Intrare în curtea bisericii din Gherăseni.

scara de piatră sau de stejar, care coboară la intrare. Intrarea casei, casa are numai o singură intrare, are o ușă puternică de stejar care se

închide pe dinăuntru cu un lemn gros băgat în găurile prevăzute în zid deoparte și de cealaltă a ușei. Deasupra ușei e un mic acoperiș, iar pe părți ferestruici înguste.

Curțile boerești sunt construite în pătrat, cu casa în mijloc sau pe o latură. Pe trei laturi sunt clădirile gospodăriei și bucătăria, care, totdeauna, e departe de casă. O latură a curții e deschisă și dă în grădină, unde pe lângă pomi sunt și câțiva copaci pentru umbră. Pe un loc mai înalt, în grădină, e foisorul.

Foto Ing. Al. Caroflid.

Casă veche la Trestia.

CAP. VII.

ORGANIZAREA MUNCII AGRICOLE.

După cum am arătat numărul vitelor de muncă ale exploatației mele nu era în proporție cu întinderea ce cultivam. Ele nu împlineau dar decât un sfert, sau o treime, din trebuințele exploatării, iar pentru căratul recoltei dela câmp și transportul la gară, aproape nimic. La cele mai multe din exploatările mari situația era aceeași, iar la cele mai mici și mai rea. In regiunile cu populație deasă toată munca câmpului se făcea cu vitele țăranilor. Aceasta lămurește de ce mai toate conacele moșiilor erau în sat, adeseori la câțiva kilometri de moșie. Distanța nu însemna atunci nici o piedică pentru cultivatorii mari deoarece ei nu făceau transportul cu inventarul lor. Pentru acest motiv înființarea de șosele nu-i interesa, dimpotrivă chiar, nu le doreau prea mult. Agricultura extensivă de atunci nu avea nevoie de drum decât vara, când orice drum era bun, iar restul anului, poștalionul cu patru cai răsbea pe orice vreme. Pe de altă parte șoseaua fiind drumul drept între două localități, de multe ori, „traseul” ei tăia tarlalele moșiei în pieziș, ceea ce nemulțumea pe moșieri, căci le strica planul semănăturilor, le îngreua măsurătoarea și munca. De aceea pentru unii din ei înființarea unei șosele putea fi chiar o amenințare. Unui vecin, care la o alegere nu părea să calce drept, prefectul îi trimise vorbă : „dacă nu se dă pe brazdă, îi face șosea”.

Organizarea muncii agricole se făcea dar prin învoielii cu țăranii. Munca prin învoială era aproape generală în toată țara, cu excepția regiunii de răsărit și a Moldovei, unde cultura în regie era mai răspândită. In aceste părți inventarul agricol al moșiilor era mai mare și mulți cultivau cu mijloace proprii. Explicația învoielii cu țăranii pen-

tru cultura moșiilor se găsește în faptul că țăranii aveau prea puțin pământ ca să se întreție, ei și vitele lor, și destul ca să fie obligați să ție vite, plug și car. Arendașul sau proprietarul avea pământ, dar prea puțin inventar. De aci înțelegerea lucrării în comun, fie dijmă în natură, fie parte dijmă în natură și parte în dijmă la tarla sau în muncă¹⁾. În toate cazurile plata țăranului se făcea numai prin pământ : pământ pentru vite, pământ pentru hrană. Plata în bani se făcea prea puțin : un împrumut pentru a-și cumpăra o vită, a termina o casă, a mărita o fată, etc. Dealtminteri, în toată această regiune, oameni care să lucreze cu ziua pe bani nu se găseau.

Acest sistem de organizare a muncii agricole făcea cu puțință cultura pe mari suprafețe și la mari distanțe. E fenomenul cel mai însemnat al relațiilor dintre țăranii și stăpânii de pământ. În scrierile mele am numit cultura latifundiară, agricultura pe distanțe mari. Această cultură se putea înfăptui pentru că execuția ei se făcea în cea mai mare parte cu inventarul țăranilor și toată pierderea, care rezulta în mod necesar din executarea muncii la mari depărtări, cădea în sarcina lor.

Din cele spuse mai sus se vede care a fost pricina acestei alcătuirii neeconomice a muncii agricole. Vina o poartă politica agrară a Statului, care în tot cursul timpului de când a început să fie aplicată și până în zilele noastre nu a avut în vedere, ca prin împrumut, să facă țăranii, plugari adevărați.

1. Dijmă în natură se numește atunci când moșierul dă pământul, iar țăranul pune munca, și uneori o parte sau chiar toată sămânța, produsul împărțindu-se între ei, într'o proporție variabilă și stabilită prin învoială.

Dijmă la tarlă se chiamă atunci când pentru pământul luat de la moșier, învoitul lucrează o suprafață mai mică, egală sau mai mare, după învoială, făcând toate muncile cerute de recoltă.

La dijmă se adăogau resfeturi care o îngreuiuau mult. Prin resfet se înțelege munca făcută peste dijmă : chirii la gară, zile de lucru în curte, pogoane de seceră, pogoane cu toate muncile de grâu sau porumb.

CAP. VIII.

INVOIALA AGRICOLĂ.

Cum se făcea învoiala pentru pământ ?

Înainte de a se desprimăvăra țărani, care vreau să se învoiască, veneau în cete pe sate la curte unde era administrația centrală. Vorba începea întâi cu un schimb de păreri asupra stării timpului, perspectivei recoltei și a altor treburi plugărești și numai după ce sfârșeau cu subiecte agricole generale se intra în miezul chestiei : care va fi învoiala pentru anul viitor.

De obicei învoiala se făcea pe 2—3 ani și chiar pe cinci, cât era și contractul de arendă. Dar orice arendaș nou ținea să mai rupă ceva dela țărani, adică să ia pentru aceiaș suprafață de pământ câteva zile de muncă mai mult peste învoiala trecută ; căci și el, silit de concurență, ridicase arenda proprietarului. De aci tocmeală. Discuția era gălăgioasă, fiecare vorbea, dar încheerea se făcea. După ce învoiala se termina, oamenii porneau să bea, în socoteala boerului, „aldămașul“ la cârciumă și numai după ce aldămașul era băut, învoiala era perfectă.

Obiceiul ca satul să vie să discute învoiala și să bea aldămașul a prins mai târziu. Mi-aduc aminte, din copilărie, că tatăl meu făcea învoiala cu țărani unui sat mare, foarte întins, cu peste 500 de familii care lucrau pe moșie, înțelegându-se numai cu trei dintre ei, unul din partea din crivăț a satului, altul din austru și al treilea din mijloc. Ceeace hotărâ acești trei oameni se împlinea întocmai de tot satul. Era pe atunci multă cinste și încredere.

La cât se ridica învoiala, adică dijma ?

Când am început plugăria în 1896, învoiala pe moșiile ce conduceam era una și una pentru cerealele mărunte de primăvară, adică

jumătate învoitul și jumătate stăpânul pământului, iar pentru porumb, din cinci două, adică învoitul lua 60% din recoltă, iar proprietarul 40%. Din coceni țaranul lua două treimi și boerul o treime. Sămânța, ogorul, treerul și căratul la gară nu intrau în învoială. Aceste munci se plăteau deosebit și moșierul punea partea lui de sămânță. Pe lângă aceste îndatoriri de dijmă, învoiții mai făceau, de nume, în folosul moșiei un pogon de porumb cu tot lucrul dela semănat până la pusul în porumbar, duceau la gară două chile de bucate și mai dădeau doi pui de găină. În 1916, adică după 20 de ani, învoiala era una și una, atât pentru mărunte, cât și pentru porumb plus cele două chile la gară, dar fără pogonul de porumb și fără puii de găină. Muncile făcute peste dijmă se chemau resfet.

Aceasta era o învoială ușoară și se obicinuia în regiunile cu populație mijlocie. În regiunile cu populație rară, Brăila, Ialomița, sudul Buzăului, învoiala era și mai ușoară; în schimb însă în părțile cu populație deasă învoiala era mai grea. Cele mai grele învoieli le-am găsit în Oltenia, atunci când, după mișcarea din 1907, am fost trimis ca inspector agricol să aplic legea nouă a tocmelelor agricole în județul Dolj. Am găsit acolo, între altele, plată pentru ierbărit, fără ca vitele învoiților să aibă islaz. Aveau doar voie să pășuneze pe miriști.

De obicei, în regiunea mea, dijma se lua în natură la porumb, iar pentru semănăturile mărunte dijma se făcea la tarla, adică pentru un pogon de pământ primit pentru el, învoitul era dator să facă munca unui pogon în tarla boerească: să-l semene cu sămânța proprietarului, să-l secere și să-l aducă la mașină. Ogorul, treerul și o parte a căratului la gară se plăteau în bani și se făceau pe seama datoriei pentru ierbărit.

Cultura în dijmă era răspândită mai mult în Muntenia. În Moldova țaranii luau pământ în bani, iar pentru plata lui făceau munci în moșie după o anumită înțelegere.

Islazurile moșiei, sau dacă nu erau islazuri permanente pământul de cultură, care se lăsa pentru pășunat, se socotea trei sferturi de pogon pentru o vită mare în islaz permanent de luncă și un pogon în pârlăogă. Oile se socoteau cinci pentru o vită mare. Țăranii plăteau pogonește cu prețul de arendă al moșiei mărit cu 15—20%. Ei își administrau singuri islazul, punând paznicii lor și hotărînd felul cum să se facă rotația pășunării. Vitele se dădeau la iarbă după Sfântul Gheorghe vechi, adică 7 Maiu de azi. Aceasta pentru ca iarba să crească și pământul să se întărească. A băga vitele mai din vreme însemna ca islazul să se strice.

CAP. IX.

IMPĂRȚEALA PĂMÂNTULUI.

Invoiala făcută, începea partea cea mai grea, împărțea pământului. Invoiții vreau cât mai mult pământ. Administrația trebuia să cântărească bine puterea de muncă a fiecăruia, pentru a-i da atât loc cât putea el și familia lui să-l muncească bine. Impăcarea se făcea a-nevoie și erau mulți țărani lacomi de pământ, care nu se mulțumeau cu ce li se dădea și se mai încurcau și pe la alte moșii, luând pământ în dijmă. Aceștia nu aveau nici o socoteală, căci întinderea mare de pământ peste puterile lor îi făcea să lucreze prost, de mântuială. Aveau din această cauză producție slabă și erau rău văzuți de administrația moșiei, căci nu-și puteau îndeplini la timp îndatoririle luate.

Invoiala și împărțea pământului isprăvită, se depunea contractul la primărie și fiecare învoit trăgea cu degetul în dreptul numelui său. Mulți moșieri nu făceau contract. Increderea era deplină între ei și țărani. Vorba spusă era sfântă. Contractele erau mai mult o formă. Scoaterea la muncă prin mijloace administrative a celor îndărătnici era foarte îndoelnică. Cea mai bună și sigură sancțiune pentru executarea învoielii era teama de a nu mai fi primiți în moșie. Acolo unde țărani erau mulțumiți, această teamă scutea de orice contract, precum și de îndemnarea administrativă pe care o îngăduia legea tocmelilor agricole. Executarea rămășițelor de muncă se făcea iarăși fără ajutorul administrației. Când din cauză de boală, sau alte pricini temeinice, învoitul nu putea împlini toate obligațiile lui de muncă, mulți moșieri, acei care își înțelegeau interesul, mai iertau din datorie.

Locurile distribuite pe hârtie trebuiau împărțite pe pământ. Pentru aceasta moșia era divizată în linii, sau tarlale. Fiecare linie avea o lă-

țime de 400—600 de metri, iar lungimea ei era calculată astfel ca suprafața tarlalei să fie de 50—100 de pogoane. Lățimea optimă a liniilor era însă de 216 stânjeni, aceasta pentru ușurința măsurătoare: căci cu această lățime pentru a obține suprafața unui pogon, adică 1296 stânjeni pătrați, trebuia la capăt să măsoari exact șase stânjeni. Tarlalele erau, pe cât cu putință, dreptunghiulare, pentru aceasta măsurarea lor se începea pe latura cea mai dreaptă a moșiei și se urma așa până la cealaltă margine. Cum hotarele moșiilor nu erau nici odată paralele, la marginea unde se isprăvea măsurătoarea, tarlalele nu mai aveau forme regulate. Se lăsa atunci, pe această margine, linii mai mici, cu forme variate, ele se numeau clinuri. Liniile erau despărțite prin drumuri. Aceste drumuri au rămas și astăzi. Improprietățile dela 1864 și până la 1921 s'au făcut pe vechile linii de exploatare ale moșiilor, deși ele nu corespundeau culturii care trebuia făcută pe o proprietate mică.

Pentru împărțeala locurilor administrația fiecărui sector „țâncuia” liniile hotărâte să fie date învoiților, adică le împărțea în loturi de două pogoane făcând mici mușuroaie la capete. Operația „țâncuirii” se făcea din vreme, cu câteva zile înainte, pentru ca împărțeala pământului să nu sufere întârziere.

Primăvara, când venea timpul semănatului, toți bărbații eșiau la câmp. Pe tot întinsul șesului vedeai grupuri mari de oameni urmând logofeții care le împărțeau locurile. Fiecare învoit lua atât pământ cât era trecut pe contract. De obicei se trăgea la sorti care ceată să înceapă. Când erau linii de pământ prea bun sau prea prost, împărțeala lor se făcea „de frați”, adică, fiecare învoit lua în aceste linii câte un pogon sau o jumătate. Pământul odată împărțit, învoiții își aliniau locul. Puneau la un capăt, pe mușuroi, o prăjină cu o căciulă în vârf și dela capătul cellalt cu boi de funie, trăgeau cu plugul o brazdă dreaptă ca și când ar fi fost trasă cu sfoara. Pe locul aliniat începea numai decât munca. Tot astfel se făcea și pentru locurile pe care învoiții trebuiau să le lucreze pentru moșie.

Împărțeala locurilor se făcea de logofeți, ajutați de isprăvniceii. Le mergea faima că ei își scoteau simbria „din vârful prăjinei”. Ponosul nu era întotdeauna întemeiat. Când locul avea leși de mărăcini, sau ochiuri unde băltise apa primăvara și unde semănătura pierise, sau când răzoarele dela arat erau prea mari, logofătul mai corecta măsurătoarea. De obicei însă măsuratul era drept și era greu să fie altfel, de-

oarece liniile erau aceleași de ani de zile și țărani știau să măsoare. Ei știau câți stânjeni trebuie „dați la pogon”, în fiecare linie, adică câți stânjeni lățime trebuiau pentru a obține suprafața unui pogon. Controlul era dar ușor. Se întâmpla câteodată ca logofătul să facă „corectarea” cam mare. Țăranii ieșeau atunci greu la muncă, iar mai târziu ocoleau moșia unde măsurătoarea nu se făcea cu dreptate. În regiunile cu populație rară teama abținerii dela lucru înlătura apucăturile rele. Dealtminteri, în cultura în dijmă, măsuratul nu putea fi o pricină de nemulțumire, căci împărțeala se făcea din produs.

Țăranii știau să măsoare. Ei au dovedit-o la expropriere când au luat pământul ce li se cuvenea în primire. „Defalcarea” părții expropriate s'a făcut, până să vie inginerii, de țărani. Suprafețe mari au fost măsurate de ei aproape fără greș. La o moșie, din care mi s'a expropriat 1000 de hectare, țărani au măsurat astfel suprafața, ce trebuia să le-o dau, încât inginerul Cadastrului, când a venit mai târziu, nu a găsit decât o greșeală de 10 hectare.

CAP. X.

CONDUCEREA EXPLOATAȚIEI.

Munca câmpului.

Exploatația moșiilor prin învoieli cu țărani era organizată și îndrumată de proprietari și arendași. Grija cea mare a administrației era ca moșia să fie „îmbrăcată”, adică toate locurile cuvenite învoiților să fie distribuite. A doua grijă era ca muncile să fie împlinite în timp util și repede. Semănatul păioaselor de primăvară trebuia terminat în 7—10 zile și în tot atâtea zile pusul porumbului. Trebuia observat ca muncile să nu se stingherească. Astfel prașila a doua a porumbului și a fasolei trebuia isprăvită atunci când se începea secera grâului. Dacă grâul era pripit și se prevedea coacerea lui mai devreme, prașila trebuia începută înainte de soroc. Secera trebuia să se facă în 8—10 zile. Invoiții trebuiau să secere și să care repede bucatele lor de primăvară pentru a goli miriștile și a permite facerea ogorului. Treerul trebuia terminat la 15 August sau în orice caz bucatele strânse de pe câmp până atunci. Semănatul grâului trebuia sfârșit la 1 Octombrie¹⁾.

Conducerea armonioasă a executării muncilor într'o mare exploatare era o adevărată artă, pe care numai printr'o practică îndelungată o puteai învăța. Logofătul trebuia să știe pe deasupra calendarul primăverii cu sărbătorile bisericesti și cele păgânești, care încurcau așa de mult prașila porumbului și secera grâului. El trebuia să se descurce și cu zilele de ploaie spre a nu rămâne cu porumbul reprașit. Și se descurca. Nu mi-aduc aminte să fi văzut în regiunea mea vre'un lan de porumb „scăpat în burueni”, sau „lăsat de mohor”, cum adesea

1. Toate datele din lucrare sunt în stil vechi.

am văzut în Moldova, unde porumbul nu se cultiva în dijmă. Administrația moșiei avea grijă de cultura în dijmă ca și de semănăturile în regie. Mai avea grijă ca și munca locurilor cultivate de învoiți pe socoteala lor să se facă la timp, căci pe aceste locuri semănate cu cereale de primăvară se făcea mai târziu ogor pentru grâul în regie.

Fără o rânduială desăvârșită în conducerea lucrărilor moșiei, treaba nu se făcea bine, producția era mică și câștigul scădea. Moșierii erau pătrunși de această legătură între munca bună, făcută la timp și câștigul lor. De aceea nu pregetau să urmărească deaproape executarea muncilor.

Muncile începeau numai decât cum se desprimăvara. După desgheț pământul e ca o piftie, nu poți merge pe câmp decât călare și locul e atât de moale încât piciorul calului intră până la chișiță. Când „înfloreă”, adică când începea să se sbicească, se începea aratul și numai decât semănatul. „Primăvara să semeni în noroi” spune zicătoarea. Mai întâi se semăna mazărea și orzul, pe urmă ovăzul, fasolea, porumbul și meiul. Grâul de primăvară se semăna odată cu orzul.

Ca muncile să se execute repede și succesiunea lor să fie armonioasă, trebuia ca învoiții să se ție de treabă. Nici o zi nu se cădea să fie pierdută. În adevăr, când se începea o muncă ei stăteau toată săptămâna la câmp, dormeau acolo, începând munca disdedimineață și isprăvind-o seara târziu. În sat nu mai rămânea decât „o babă la șapte case”, cum se zicea. Numai duminicile și sărbătorile se duceau la sat. La facerea ogorului, pentru ca învoiții să nu-și piardă vremea cu dusul la curte pentru ascuțitul fiarelor, un fierar era așezat la capătul locului. Munca așa făcută avea spor, cu deosebire în regiunile de câmp unde satele erau strânse, iar locurile de cultură la 5 până la 10 km. depărtare de sat și, în unele părți, chiar mai mult.

Astăzi, țărani nu mai stau săptămâna la câmp, au înlocuit boii cu cai și în toate seriile sunt acasă. Cu acest chip de a merge la câmp, ei fac zilnic un drum de 10—12 km. și mai mult, pierd timpul de muncă și obosesc caii cu care trebuie să are.

CAP. XI.

PUNCTUL DE VEDERE SOCIAL.

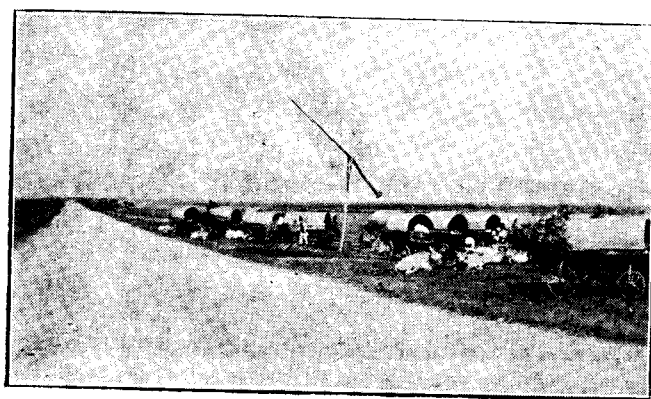
Am spus că starea țaranului în sistemul învoielilor agricole era relativ mulțumitoare. Arendașul, sau proprietarul, era bancherul lui. Orice învoit, muncitor cinstit, găsea totdeauna banii de care avea nevoie, îndeosebi pentru vite, semințe și inventar. În afară de nevoile lor bănești, țărarii cereau sprijinul moșierului și pentru toate treburile pe care ei le aveau la diferitele administrații în oraș. Mai găseau și porumb de mâncare atunci când recolta era rea. Mi-aduc aminte în 1904, când a fost cea mai proastă recoltă de porumb din câte am văzut, atunci când s'a adus porumb de hrană din America și din care ne-a rămas sămânța „dinte de cal”, învoiții mei au venit la mine și mi-au spus : „boerul să nu vinzi porumbul, să-l păstrezi pentru noi la iarnă. Ți-l vom plăti cât face”. Din toată recolta umplusem abia un porumbar, din cinci câte umpleam de obicei. Deși eram și eu în lipsă, am păstrat porumbul și l-am împărțit fiecăruia pentru hrană, iar anul următor ei mi-au plătit prețul întreg.

Dar mai era ceva care făcea situația învoiților pe moșiile mari mulțumitoare. Era alegerea pe care conducătorii exploatării o făceau printre ei. Țărarii muncitori, care aveau brațe, vite, plug, erau părținiți. Li se dădeau în dijmă, sau învoială, tot pământul pe care îl puteau munci, adică, ei găseau în moșia boerească împlinirea întregii puteri de muncă a brațelor și a inventarului lor. Mi-aduc aminte de un țăran din Sălchioara, Ilie Roman, care avea o numeroasă familie și căruia îi dădeam numai pentru porumb în dijmă 16 pogoane, pe lângă celelalte pentru mărunțișuri de primăvară, tot atât. Din această cauză, precum și din supravegherea strictă a muncii în dijmă, producția învoiților era

mai mare decât a țăranilor pe pământ propriu. Până la expropriere am cultivat porumbul în dijmă. Mijlocia producției la hectar în tot acest timp a fost de 1.500 kgr., an bun, an rău. Azi, împrumutării pe moșia mea nu fac mai mult de 1.000 kgr. la ha., în mijlociu. Lucrează mai prost. Ei singuri o recunosc. Spunea odată unul, mai în glumă, mai în serios: „Să vie acum boerul să ne vadă cum prășim ne-ar da afară pe toți”. Desigur nici el nu credea în putința acestei pedepse, căci stăpânul expropriat nu mai era ascultat, el nu mai avea autoritate. Și cu aceasta răspund întrebării din chestionar: dacă am urmărit după expropriere cultura țăranilor? La ce ar fi folosit, când nu puteam îndrepta nimic.

Prin alegerea învoiiților conducătorii moșilor își organizau un personal muncitoresc superior mijlociei. Mulți dintre învoiți aveau două pluguri cu câte patru boi, doi cai, o mașină de secerat simplă, un car și o căruță. Erau mici arendași. Felul lor de viață era mai ridicat decât al împrumutării cu 5 ha. Aveau una sau două vaci, 20—50 oi. Toți aceștia au fost desființați prin împrumutare, căci întinderea de pământ care li s'a dat a fost prea mică față de puterea lor de muncă și inventarul ce aveau. De aceea când și-au dat seama ce înseamnă împrumutarea pentru ei, și-au amintit cu părere de rău de timpul culturii în dijmă, — de vremea boerilor —, cum ziceau.

Această selecție pe dos, adică preferința la împrumutare a celor care nu aveau nimic, a fost greșeala tuturor legilor agrare, inclusiv cea dela 1921, care, pe lângă preferința de mai sus, adăogă alta tot atât de neeconomică: împlinirea datoriei militare. Aceasta este, pe lângă micimea lotului, marea cauză a neisbutei împrumutării și explică lipsa unei țărăuimi să-

Munteni mergând la prășitul porumbului.

nătoase la noi. Țăranii harnici, cu pricepere la muncă, cu vite și inventar, care se ridicaseră ca mici arendași, au fost îndepărtați dela împrumutare dacă stăpâneau, sau erau pe cale să

moștenească, un pogon, sau dacă fuseseră prea în vârstă spre a lua parte în primele linii de războiu. Pe toate moșiile statului și mai târziu pe toate moșiile țării, micșorarea puterii economice a țăranilor, pe care selecțiunea îi ridicase deasupra gloatei, s'a împlinit atunci când s'a făcut împrumărirea. Mi-aduc aminte că am văzut la Dâlga, pe moșia Statului, un sat de târлаși. Târлаși erau coloniștii ridicați prin puterea lor. Ei se așezau pe pământ străin numai cu înțelegere verbală. Locuiau în case sărăcicioase acoperite cu paie, vitele le țineau în grajduri cu pereți făcuți din vălătuci¹⁾ uscați; dar aveau două pluguri cu boi, care și unelte, mașină de secerat, o căruță cu cai, aveau vaci, oi, păsări. Ei lucrau în dijmă, sau luau în bani dela arendaș, câte 40—50 de pogoane. Erau fruntași. Pe aceștia împrumărirea i-a redus la 10 pogoane, adică i-a întors la mijlocie, iar împărțea prin moșteniri a pământului i-a ținut în sărăcie în care sunt azi mai toți țărani. Am spus aceasta în scrierile mele asupra problemei agrare, dar când am fost chemat să legiferez reforma agrară a trebuit să mă supui curentului unanim în țară, care socotea împărțea pământului ca o răsplată pentru cei care au făcut războiul

Mai este o categorie de agricultori cărora le pare rău de micșorarea prea mare a moșiilor: Crescătorii de oi „țuțuieni” din regiunea Sibiului și „mocanii” din jurul Brașovului. Păstori din tată în fiu, ei aveau obiceiul de veacuri să scoboare toamna la câmpie, să se învoiască la pășunat pe miriști sau în baltă și să-și ierneze oile pe lângă armatele încărcate cu șiri de paie și glugi de coceni. Cu exproprierea au pierit și pășunatul de toamnă și rezervele de nutreț pentru iernat.

Cauzelor de ordin agrar, care au contribuit la înapoierea plugărimii, se mai adaugă și nesocotirea intereselor ei agricole prin politica comercială pe care statul a dus-o în ultimii douăzeci de ani. Lipsa de convenții comerciale cu țările Europei Centrale, comprimarea prețului produselor agricole prin taxe de export și prețuri maximale, care aveau de scop să ieftenească viața pentru orașeni, explică, pe lângă celelalte cauze de ordin agrar, de ce țărănimea a rămas tot înapoiată, deși ea stăpânește azi peste 80% din pământul țării.

1. Vălătucul este o plantă de stepă, joasă și cu ghimpi. Când e uscată vântul o rostogolește și o duce la mari depărțări. De aci numele. I se mai zice și ciurlan. Deobicei se întrebuințează pluralul: ciurlani.

CAP. XII.

ȚĂRANII PLUGARI.

Dijma una și una nu era grea. Țăranii totuși nu erau mulțumiți. Nemulțumirea lor împotriva proprietarilor și arendașilor vine din faptul că aceștia îi obligau să muncească. Ei își aduceau aminte cu părere de rău de pe vremea despre care povesteau părinții și moșii lor, când țărani nu munceau și toată agoniseala o scoteau numai din vitele, pe care le pășteau pe islazurile întinse. Pe atunci, aproape tot pământul din regiunea de răsărit a țării era un imens islaz pe care pășteau turme nesfârșite de vite și numai aici, colo, se vedeau câteva brazde de porumb sau de mei pentru mămăligă. Schimbarea țaranului păstor în agricultor a fost marele eveniment social început în anul 1830, atunci când în urma tratatului dela Adrianopole, prin desființarea monopolului de cumpărare al turcilor, grânele noastre au putut găsi căutare în Europa. Eveniment grăbit în deceniile următoare, cu deosebire după anul 1886, când, pentru înființarea industriei naționale, am denunțat convenția comercială cu Austro-Ungaria, denunțare care a fost lovitura de moarte dată creșterii vitelor la noi¹.)

1. Trebuie să amintim însă că ungurii urmăreau de mult timp reducerea importului de vite în Imperiu pentru a rămâne numai ei vânzători. Prin măsuri de poliție veterinară ei începuseră, încă din 1877, să zădărnicească importul vitelor noastre și ajung chiar ca în 1882 să ne închidă granița pe motiv de apărare împotriva epizotiilor. Astfel că la reînnoirea convenției comerciale din 1886, când România a inaugurat noua sa politică comercială de sprijinire a industriei naționale, ungurii au profitat să-și impună punctul lor de vedere. Austro-Ungaria era însă principalul târg al vitelor noastre, căci 93% din exportul total de animale mergea acolo. Urmarea acestei politici a fost o catastrofă pentru creșterea vitelor la noi: în anul 1876 exportam în Austro-Ungaria vite pentru o valoare de 28 milioane lei aur, în 1886, după aplicarea regimului vamal nou, ea scade la 7 milioane, ajungând numai la două milioane în 1891. A se vedea — C. I. Băicoianu. Studii economice, pag. 126.

Pentru aceste mari schimbări comerciale, țăranul a trebuit să fie împins din ce în ce mai mult către agricultură, adică spre munca cu brațele. Opera aceasta necesară a fost îndeplinită de trei generații de arendași și proprietari, care au silit țăranul să se facă din păstor agricultor. Această silă, țăranul nu a uitat-o niciodată. El nu putea înțelege că țara are mai mult interes să exporte grâu, decât piei și seu, sau vitele pe care binevoia să ni le primească imperiul vecin. El nu putea înțelege că, populația înmulțindu-se, păstoria nu mai putea hrăni pe toți, iar că necesitatea întemeierii industriei naționale trebuia plătită cu sacrificiul vremelnice al creșterii vitelor. Țăranul vedea înaintea lui numai pe moșier, care pentru pământul necesar hranei lui și a vitelor îi cerea din an în an muncă mai multă. Moșierul era *dușmanul*, căci, dacă nu ar fi fost el, viața patriarhală și fără trudă a vremii trecute ar fi dăinuit mereu.

Sila muncii manuale, legată de trecerea dela păstorie la agricultură, iată cauza adâncă a nemulțumirii țăranilor împotriva moșierilor. Mi-aduc aminte, ca copil, la 1888, când începuseră mișcările țărănești în regiunea de răsărit a țării. Părți din Ilfov, Ialomița, sud-Buzău și Brăila, erau turburate. Țăranii cereau micșorarea dijmei. În această regiune însă învoielile erau cele mai ușoare din toată țara. La noi bunăoară, păioasele se dijmuiau din cinci, trei pentru țăran și două pentru boer, iar porumbul din trei, una pentru boer și două pentru țăran. Dar în această regiune regimul pastoral întârziase din cauza rărimii populației și agricultura se făcea deopotrivă cu creșterea vitelor.

Această silă a muncii în epoca de trecere dela păstorie la agricultură explică mișcările țărănești și e motivul lor adânc. La munte, unde populația e deasă și învoielile mai grele, țăranii nu s'au răsvrătit. De ce? Acolo obiceiul muncii era peste tot. Așezările boerești fiind foarte vechi și lipsa de pământ mare, țăranii fuseseră de mult obișnuiți să muncească. O fi fost ele vre'o dată încordate raporturile dintre moșieri și țărani, se poate, dar acum fiecare din ei înțelegeau instinctiv atârnarea lor unii de alții.

Sila muncii se arată îndată după împroprietărire. Țăranii stăpâni pe lotul lor, nu mai muncesc ca sub conducerea moșierilor. Nu mai șed la câmp până la sfârșitul muncii. Seara se întorc acasă. Dar cum loturile de împroprietărire sunt departe, la 4—5 km. și în multe părți chiar la 10—12, țăranii pierd un timp prețios pe drum și ajung dimineața la câmp cu vitele obosite pentru muncă. Ca să poată face a-

ceastă plimbare zilnică, ei au înlocuit boii prin cai. Mai mici, slăbănogi, cu care nu pot face ogorul sau arătura pe care o făceau cu boii, dar care îi duc mai repede seara acasă. Ii mai duc și la târg, mai des ca altădată.

În trecut țărani erau mândri de boii lor cu care puteau face o muncă bună. Cei care aveau numai cai nu erau socotiți ca plugari, erau luați în râs, spunându-le „iepari”. Astăzi, în sate, aproape nu se mai văd boi. Și nici țărani nu mai lucrează ca altă dată. În multe părți ei au părăsit celelalte culturi și pun numai porumb, care se seamănă când vremea s'a încălzit, se prășește pe timp potrivit și se culege pe îndelete, fără praf și fără zăduf.

Improprietății au scăpat de controlul sever al muncii. Țin toate sărbătorile păgânești și de cele mai multe ori, Lunea și după sărbători munca începe târziu sau de loc. Dealtminteri ținerea atâtor sărbători păgânești, din care cele mai multe sunt așezate în perioada cea mai intensă de muncă, prașila și secera, are tot aceeași explicație: sila de muncă. În Vlașca sărbătoarea „Călușului” ține o săptămână, la începutul lui Iunie. În tot acest timp oamenii nu muncesc: unii ca să joace călușul, iar alții ca să-l privească. Ce fel de popor de plugari e acesta, care ține sărbători închipuite și nu-și prășește porumbul pe care-l năpădesc buruienile, sau nu-și seceră grâul care se scutură pe picioare ?¹).

1. D-l Prof. Candrea socotește numărul sărbătorilor legale și închipuite ținute de țărani la 235 zile pe an.

CAP. XIII.

CIVILIZAȚIA.

Sila muncii au resimțit-o la noi toate categoriile sociale, nu numai țărani. Trecerea dela orientalismul leneș la cerința de activitate a regimului nou a fost prea repede. Lipsa de adaptare la munca metodică, precisă și continuă se vede la toți. De aci neprevederea, ușurința și improvizarea în toate acțiunile noastre. „La iuteală” e vorba care o auzi întotdeauna când trebuie să întreprindem ceva. Nimeni nu s'a gândit să pregătească metodic și cu mult înainte acțiunea care trebuie să pornească. Și dacă s'a gândit, programul alcătuit în birou nu se potrivește cu realitatea.

Civilizația începe atunci când se introduce metrul, adică precizia și obiectivitatea. Calități rare la noi, unde sentimentalismul, exagerarea, subiectivismul le înlocuiește atât de des.

Adaptarea târzie la noile condiții, pe care ni le cerea intrarea noastră în civilizația apuseană, explică locul precumpănitor pe care străinii l-au ocupat în treburile economice ale țării și la început chiar în profesii; precum și înclinarea noastră pentru funcțiunile de stat. „Nu-mi place viața fără risc”, spunea odată un grec. Ce deosebire! Nouă dimpotrivă, ne place viața ușoară, tihnită, fără griji prea multe și cu cât mai puțină trudă.

Din păcate acest ideal era susținut și de o tradiție. A fi boer însemna să nu muncești. Un țigan, vizitativ la o mare casă boerească, ofta mereu și zicea: „Ași vrea să fiu boer”. Întrebat odată pentru ce, el răspunse simplu: „ca să nu mai fac nimic”. Tradiția se întemeiase pe ifosul cu care unii boeri își arătau disprețul lor pentru muncă. Petrecându-și vremea tolăniți pe divane, sorbind cafele și fumând ciubuce,

ei păreau că au uitat să umble și când scoborau scările ceardacului feciori îi țineau de subsuori. Pilda venea de sus. Pe vremea ultimilor fanarioți, Vodă, când se ridica de pe sofa, doi boeri îl luau de braț și îi conduceau pasul. Ii anunțau și piedicile, „Prag Măria Ta” spuneau ei când ajungeau la ușa prin care trebuiau să iasă.

Tradiția nu s'a pierdut odată cu boerii, a continuat-o boerii noi, adică funcționarii. „Slujba-i lungă, viața-i scurtă” spune zicătoarea, de aceea muncă puțină și ușoară, întreruptă prin sărbători dese, punți, vacanțe și concedii. In admirația acestei vieți și dorind ca măcar copiii lor să profite de ea, țăranii se istovesc să-i ție în școli pentru a face din ei boeri noi, adică funcționari de stat.

Nici unul dintre conducătorii politici, aleși ai votului obștesc, n'a încercat să dea poporului educația muncii. Toți au fost în slujba demagogiei. De aceea și azi o parte din țăranii, cei care și-au pierdut pământul și cei mai săraci, disprețuesc munca și nu se îndeamnă să iasă la lucru decât atunci când nu mai au ce mânca. „Logofete, spunea odată unul, trimisului boeresc, care scotocea satul să găsească ziuași, logofete, vezi d-ta sacul ăsta cu mălai; să mă chemi la muncă atunci când l'oi isprăvi”. Altul, un băețandru, anunța: „Logofete, la toamnă nu mă mai vezi la lucru. Tata a făcut doisprezece saci de grâu la pogon”¹⁾.

Această silă de a munci explică de ce, chiar azi, la vremea recoltei, cu toată desimea populației agricole, nu se găsesc muncitori locali și moșierii sunt nevoiți să ție lucrători permanenți, chiar în regiunile unde populația locală ar putea asigura munca.

Țăranii nu sunt peste tot astfel. Mai în toată partea de apus a țării, unde populația e deasă, ei sunt harnici și iuți la muncă. I-am văzut în Dolj, pe valea Dunărei, făcând trei arături pentru porumb: una toamna, alta la începutul primăverii și a treia la pus. Un arendaș, care ținea o moșie vecină cu mine, adusese, odată, pentru secerat, oameni dela o moșie pe care o avea în Ilfov. Iuțeala cu care acești oameni mânuiau secera a speriat pe învoitorii mei. La Smeeni iarăși muncitorii sunt buni. Cei mai răi muncitori sunt în stepă, unde pământul a fost multă vreme larg și pe alocurea mai e încă, și unde deprinderea plugăriei e de curând.

1. Limitarea muncii la satisfacerea nevoilor imediate s'a constatat și la alte popoare. Scholer spune că la începutul sec. al XVIII țăranii din Prusia Orientală, când făceau o bună recoltă de cartofi, nu mai munceau.

CAP. XIV.

SUFLETUL ȚĂRANILOR.

Cu toate acestea țăraniii noștri, chiar cei harnici, nu seamănă încă cu țăraniii din apus. Sunt mai iuți la minte și prind mai repede învățăturile noi, dar nu stăruiesc mult în deprinderile căpătate. Le uită lesne și în scurtă vreme revin iarăși la ce au apucat. Nu le place nici munca migăloasă și îngrijită. Grădinarii români sunt prea puțini și cei care sunt, nu muncesc așa de bine ca unii streini. Treaba grădinăritului li se pare grea și mai bine cumpără zarzavatul, decât să-l facă în curțile lor, care sunt mai totdeauna pline de bălării. Nici măcar murăturile nu le fac singuri. În multe părți ei le cumpără primăvara, la începutul postului, dela sârbii din oraș.

Le place munca simplă, fără aplicare metodică și continuă. De aceia ei au adoptat cu atâta repeziciune vița de teras. „Nu-i faci nimic”, spun ei în semn de laudă. Adică, nu cere nici îngropat, nici hărăcit, nici sulfatat. Le place îndeosebi munca care poate să o arunce asupra vitelor, căraușia și aratul. Cu deosebire că la aceste munci pot să trimită și copii mai mari.

Țăraniii n'au încă suflet de plugari. Țin la pământ, dar nu-l iubesc cu patimă și nu-l îngrijesc fără a-i precupeți truda, cum fac țăraniii din apus. Nici nu-și pun, ca aceștia, frâu în viață, pentru ca strângând ban lângă ban să poată cumpăra odată locul apropiat, care ar fi de vânzare. N'am văzut la munte locuri îmbunătățite cu pământ cărat din vale, nici la șes șanțuri de scurgere pe unde bălțește apa după ploaie. Am văzut însă pe câmpul abia sgâriat cu plugul, leși de mărăcini și vetre dese de pir care se întind din an în an.

Cei mai buni, cei mai muncitori își limitează repede câștigul. Nu se îndeamnă la mai mult : „Ce? O să trăesc cât lumea?” Sunt dar ca noi toți. Le place viața. Toate aceste lipsuri sufletești explică faptul surprinzător că în multe părți ale țării pământul țărănesc se vinde mai eftin decât al proprietății mari.

Nu cred în muncă. „Dacă vrea Dumnezeu se face” e o vorbă care o auzi des la țară. N’au încredere nici în metode sau culturi noi. Inițiativa și spiritul de întreprindere, caracteristice popoarelor apusene, sunt înlocuite la noi cu rutina. Un fruntaș, pe care îl sfătuiam odată să semene floarea soarelui, care produce în regiune mai bine ca porumbul, îmi răspunde fără șovăire : „Nici tata n’a semănat”.

Nu-și iubesc vitele. Le spun boală. „Năis boală, hi talan” mână ei boii și caii ¹⁾. Nu le îngrijesc. Toamna, când porumbiștile s’au cules ei trimit vitele singure la păscut. Odată, după războiu, m’am pomenit în curte cu un țăran călare. Era dintr’un sat depărtat și căuta de două zile o vacă pe care o pierduse. Vorbind cu el îi spun : „Poate o fi mâncat-o lupii”. El se uită la mine și îmi răspunde supărat : „Bine i-a făcut. De ce n’a venit acasă”.

Nu le hrănesc. Primăvara le înghesuie pe un islaz care nu mai are nici un fir de iarbă când încep căldurile, iar vara pasc pe miriști goale. Iarna le țin numai cu paie și coceni, astfel că atunci, când au nevoie de ele pentru muncă, sunt așa de slabe în cât abia se țin pe picioare.

Orășenii vor fi mirați de cele ce spun. Tabloul li se pare, poate, prea întunecat. Ei nu au cunoscut țăranii. Și-i închipue altfel de cum sunt. Îi văd cum îi descrie literatura : convenționali și romantici : Rodica lui Alexandri, ciobanii lui Grigorescu, țăranii idilici ai semănătorismului. Abia acum, în urmă, scriitorii noștri au descoperit țăranimea. Stanciu, Visarion, Iovescu, Stahl au descris cu multă pătrundere și realism oamenii și viața satelor. Dar cu deosebire, în nuvelele doamnei Cancicov am găsit, zugrăviți cu măiestrie, exactitate și măsură țăranii așa cum sunt, cu calitățile și cusururile lor de popor tânăr.

Orășenii îi mai văd și cum îi laudau politicianii, atunci când aveau nevoie de voturile lor. Practica votului universal a fost o școală de înjosire și de înfumurare. Candidații se întreceau care mai de care să se lepede de civilizație, crezând că așa vor fi mai bine văzuți de țăranii. La un banchet politic după votul obștesc ținut într’o comună din

1. Talan se cheamă popular o boală foarte rea a cailor.

județul Buzău, viitorii deputați se lăudau : „Moșul meu a fost țăran și umbla cu opinci”, zicea unul. „Tatăl meu a păscut oile pe aceste meleaguri”, adăoga altul. „Eu chiar am umblat cu picioarele goale”, aduse ca argument definitiv un al treilea.

Intrunirile politice au fost îndemn de înfumurare : voi sunteți țara, voi sunteți înțelepciunea, dela voi aflăm adevărul. Pătruns de această credință un ministru chemase odată la sfat țiganii din Budești ca să le explice politica externă a guvernului și să primească directive.

Sufletul țăranilor nu se deosebește însă de al orășenilor. Defectele lor le au și aceștia, numai că firea nemeșesugită a oamenilor dela țară le lasă mai ușor să se vadă.

Cu toate unele scăderi de ordin social și economic țăranii au calitate. Sunt artiști. Se vede în stilul plăcut al caselor, în așezarea satelor, în poezia, cântecele și țesăturile lor. Au și suflet. Au dovedit-o la Plevna, Mărăști și Mărășești. Bine conduși iac minuni. Au inimă ; deunăzi, la încărcat de bucate pentru armată, mai mulți soldați, olteni, umpleau saci. Administratorul, care făcuse războiul trecut, îi dojenea : „Noi am făcut România mare și voi ați pierdut-o”. Sub ocară scldații plecară capul. Unul din ei îi răspunde : „Nu suntem noi de vină. Dar o facem la loc. Uite, mie îmi e rușine să mă întorc în sat. Nu mă duc până nu facem țara iarăși cum a fost”.

Dacă am zugrăvit țăranii așa cum sunt nu am făcut-o din spirit critic, ci din dorința sinceră de a ști de unde să pornim îndreptarea. Poate că și dragostea ce am pentru ei e puțin de vină. Cu toată experiența vieței, ea îmi întreține iluzii pe care însă realitatea mi le risipește mereu. Dorința mea de a-i vedea altfel și desamăgirea care îi urmează, mă fac poate să fiu, câte odată, prea sever.

Cine le poate însă arunca piatra? Trecutul explică, desigur, lipsurile sufletești ale țăranilor. Nu trebuie însă să ne lăsăm purtați de iluzii, ci, cunoscând realitatea, să o îndreptăm. Poporul nostru, atât dela sate cât și dela orașe, are mare nevoie de educație. Și națiile din Occident au trecut prin asemenea începuturi de primitivitate. Biserica, disciplina legilor și școala au făcut, însă, acolo, într'un lung șir de ani, din barbarii de odinioară, oamenii civilizați de azi¹).

1. Lucrarea de față a fost scrisă în anul 1927. În această lucrare se vorbește despre țăranii din România în general și nu dovedit cu prisosință că se referă la țăranii din România de azi. Cu aceste calități sufletești țăranul nostru ar fi putut să se ridice și în viața lui socială și profesională dacă ar fi fost, la vreme, stăruitor îndrumat.

CAP. XV.

MUNCITORII.

Munca prin învoială cu țărani era în epoca trecută o necesitate. Muncitori liberi, care să lucreze cu ziua, nu se găseau. Țăranul socotea drept o rușine să lucreze cu ziua. El era agricultor, mic întreprinzător, avea vite, plug, car. Nu vrea să fie salariat. Această muncă era bună pentru țigani și în adevăr, puținul lucru cu ziua pe care îl făceau moșierii, treerul îndeosebi, ei îl făceau cu țiganii triburilor de ursari, lingurari, etc. sau cu urmașii foștilor robi. Marii agricultori aveau pe lângă curțile lor bordee în care iernau cetele de țigani cu care lucrau vara. Iancu Marghiloman întemeiase pe moșia sa Fundeni, din județul Buzău, un sat de țigani, „Zărnești”, care există și azi. Țiganii lui Marghiloman erau vestiți, dar și Marghiloman era vestit în toată țigănia din partea de răsărit a țării, căci multele lui moșii el le lucra cu țigani. Unii zic că și numele i se trăgea dela zarva mare — mare chiloman — pe care mulțimea țiganilor o făcea la curțile lui.

Acestei faime printre țigani se datorește întâmplarea fiului său, Alex. Marghiloman, omul de stat cunoscut. Tânăr însurat și călătorind în străinătate, el întâlnește în Belgia o ceată de ursari cu urs și tot tartapatul. Nu știa de unde sunt și le spuse în franțuzește să joace ursul. Țiganii numai decât sculară ursul și bătând „darabana”, începură să-i cânte: *Dihai, dihai, Marghilomanc*. Erau țigani din țară și „Marghiloman” era numele ursului.

Țiganii sunt proști lucrători. La muncă de abia se mișcă. Ei sunt plătiți mai puțin ca țărani, dar de multe ori nu-și merită plata. Sunt și mai pretențioși la mâncare decât românii. Prost îmbrăcați și mai puțin răbdători la frig, nu mai poți face nimic cu ei îndată ce vremea

s'a răcit. Nici țăranii, cei care sunt nevoiți să vie la lucru cu ziua, adică ciurucurile satului, nu sunt prea bine îmbrăcați, îndeosebi fetele. Ți-e mai mare mila să le vezi, când dă frigul, cu rochii de stambă și mergând cu picioarele goale prin noroiul rece de toamnă. Acasă au însă rochii de mătăasă și pantofi de cutie.

Din această pricină muncile târzii de toamnă, cum e îngropatul viei de pildă, nu le pot face cu lucrători din apropiere. Aduc munteni, care deși mai săraci decât cei dela câmp, sunt mai bine îmbrăcați. Atât bărbații, cât și femeile, au haine groase, ciorapi de lână și bocanci sau opinci în picioare. Ardelenii sunt și mai chivernisiți. Au haine bune, totdeauna ciorapi și bocanci, rufe de schimb, iar pentru dormit, saltele de pânză groasă de cânepă, care se umple cu paie.

Am adus multă vreme din părțile Aradului lucrători pentru munca viei și am fost totdeauna mulțumit de ei. Sunt foarte pretențioși la mâncare, însă buni muncitori. După ei nu ai nevoie să pui logofeți care să-i îndemne la muncă. Iși cunosc bine datoria. Depărtarea și greutatea ducerii lor însă m'au făcut ca în ultimul timp să lucrez cu muncitori din Vechiul Regat.

Cultura în regie.

Alcătuirea socială din trecut, caracterizată prin lipsa lucrătorilor liberi, explică de ce exploatarea în regie a moșiilor nu se putea face atunci. Țăranii nu voiau să lucreze pe bani, ci numai cu plata prin pământ. Mi-aduc aminte la începutul plugăriei mele, când am intrat într'o moșie nouă pe care o luasem în arendă, țăranii nu au voit să are decât suprafața pe care ei o datorau din învoială fostului arendaș, deși pentru munca pe care le-o ceream în plus le dădeam un preț mai mare.

Atunci problema muncitorilor și mai ales a argaților era foarte grea. Mai târziu, cu înmulțirea populației, locuitorii din regiunile muntoase încep să se coboare la câmp pentru lucru. În orașul Buzău se făcuse unul din cele mai mari târguri de oameni. Mii de lucrători se adunau Duminicile pentru a se răspândi apoi în toată câmpia din sud-est: Brăila, Ialomița, Buzău, R.-Sărat, Dobrogea. Ziua de lucru se plătea pe atunci cu 2—2,50 lei primăvara și toamna, iar vara cu 3—3,50 lei, bineînțeles și mâncarea de trei ori pe zi, iar la mâncare era nelipsit „cinzecul” de rachiu.

Târgul de oameni din Buzău a dispărut după împrăștiere. Muntenii din județul Buzău au fost împrăștiți la câmp, în marginea județelor Brăila și Ialomița, la 80—100 km. depărtare de satul lor. Pentru 4—5 pogoane care le pun cu porumb, ei își pierd acum toată vara cu dusul și întorsul dela lot. Am făcut socoteala cu unii din ei că în tot acest timp pierdut pe drumuri, dacă ar munci cu plată, ei ar câștiga mai mult decât valoarea recoltei de pe cele 4 pogoane, le-ar rămâne și venitul pe care l'ar putea avea din arendarea pământului. Socoteala era bună, însă, țărani mei nu se lăsară convinși. Se vede că viața asta nomadă, din munții Buzăului până în hotarul Ialomiței și Brăilei, are farmecul ei.

Impotrivirea țăranilor de a munci ca salariați, explică de ce agricultorii mari erau nevoiți atunci să aducă muncitori străini. Zeci de mii de sârbi și bulgari umpleau, pe acea vreme, golul de muncă pe care îl lăseau țăranii noștri. Mândria îi împiedică și azi de a veni la lucru cu ziua, cel mult dacă își trimit copii, dar nu totdeauna. Argăți însă și servitori nu vor să fie. Un țăran sărac și cu mai mulți copii, sfătuit și-să dea la curte o fată, răspunde: „Ce-am ajuns? Să bag fata servitoare?” A fi servitor e rușine! Un ziarist francez scria deunăzi că în Norvegia, în timpul turismului, serviciul în hoteluri și birturi se face numai de fete, care însă, știu toate mai multe limbi. Ziaristul, intrigat, cercetează. Erau toate fete din burghezie, care veneau să câștige pentru a-și mări independența.

Rușinea de a munci e generală la noi. Se vede și în burghezie. Indată ce negustorul a strâns puțin cheag, femeia nu mai stă la tețghea, se face cucoană, iar copii funcționari, sau se apucă de politică, meseria cea mai ușoară și cea mai rentabilă.

Un mic arendaș, agricultor priceput, făcea treabă pe o moșioară ce o ținea lângă București. Iniințase și o lăptărie, care mergea bine. A fost însă nevoit să o desființeze, căci nevasta-sa, când l'a văzut pripocsit, nu mai vrea să mulgă vacile.

Femeile logofeților, ale vizitiilor chiar, nu mai muncesc. Unele nu-și fac nici treburile casei și plătesc fete cu ziua care să le îngrijească gospodăria.

CAP. XVI.

COOPERAȚIA.

Chestionarul întreabă dacă am sprijinit mișcarea cooperatistă. În 1910 am contribuit la înființarea băncii populare din Smeeni, care mai târziu, din pricina conducerii rele, s'a prăbușit.

Cooperatiya la noi are o față deosebită, care trebuie puțin cercetată. Cu toată presiunea proprietății mari și împiedecarea legilor agrare, o mică burghezie sătească începuse de mult să se ridice. Ea se îndrepta spre arendășie și mai cu sfială spre cumpărare de moșii. Ii lipsea însă capitalul. Banii erau rari și scumpi. Din nevoia de credit, atât de simțită a micilor burghezi dela sate, au ieșit primele bănci populare. Când Tache Protopopescu le-a descoperit pe la 1900, ele erau destul de numeroase și prospere.

În această mișcare spontană de organizare a micului capital sătesc oamenii politici au văzut cu totul altceva decât ce era. Ei și-au închipuit că băncile populare sunt datorite unui început de solidaritate rurală și le-au botezat cooperative, asemuindu-le organizațiilor de acest fel din apus. Au mai văzut și ceva practic: puțința de a găsi în ele un sprijin electoral.

Din motivul închipuit că băncile populare sunt formații cooperatiste și din cel realist că ele pot fi un reazim politic, a urmat că Statul le-a luat sub protecția sa. Declarându-le cooperative el le-a schimbat cu totul caracterul pe care îl avuseseră la început. Limitând votul, depunerile, dobânda și câștigul, a dat un caracter cooperatist unor instituții curat capitaliste la începutul lor. Urmarea acestei schimbări a fost că micile economii sătești au părăsit, cu încetul, calea băncilor populare și banul public a trebuit, din ce în ce mai mult, să contribuie la

finanțarea lor. Această evoluție s'a desăvârșit cu totul în zilele noastre, când întreaga mișcare cooperatistă a pierdut autonomia și legătura cu inițiativa locală, devenind un aparat bancar și comercial de stat.

Motivul electoral a determinat și el o evoluție paralelă. Odată cu pierderea autonomiei organizațiilor, conducătorii lor au fost, tot mai mult, oamenii cluburilor politice, încât, cu încetul, tot aparatul de conducere al cooperației a intrat pe mâna unor pseudo-cooperatori, cari nu au alte legături cu instituția decât leafa și câștigul care îl trag de acolo.

Astfel mișcarea sănătoasă de ridicare a micii burghezii sătești a fost oprită și înlocuită printr'o instituție de stat, iar conducătorii ei prin funcționari publici, numiți după criterii politice. Starea reală a cooperației la noi ilustrează adevărul formulei junimiste : „formă fără fond”. Falimentul desăvârșit al cooperației îl constată, într'un volum gros și expertul danez pe care guvernul l-a adus anul trecut pentru a studia mișcarea noastră cooperatistă. După o cercetare de 11 luni la fața locului, expertul danez, constată că : „avem cooperatori de serie, dar nu avem cooperație”.

Această constatare să nu ne mire. Oamenii cu bun simț au spus de multe ori că nu putem avea cooperație atâta vreme cât egoismul primitiv domnește încă la sate. Cooperația cere o virtute socială nouă : solidaritatea, virtute care până acum nu e prea răspândită. Iar oamenii de doctrină au adăugat : nu se poate naște cooperație înainte ca disciplina capitalistă să fi educat munca și impus cinstea comercială.

CAP. XVII.

TEHNICA AGRICOLA.

Am văzut care erau mijloacele de muncă ale culturii mari. Am văzut organizarea lor. Să vedem acum care era tehnica ei agricolă.

G r â u l.

Cultura de căpetenie era grâul : cereala cea mai de preț și cea mai căutată. Toată rânduiala agricolă a moșiei era alcătuită pentru cultura grâului. Dacă se cultiva fasole, dacă se lăsa pârloagă pentru oi, dacă mai târziu se cultiva mazăre, era ca să facă locuri bune pentru grâu. Dacă se dădea învoișilor locurile pentru orz și ovăz, era ca să se facă după ridicarea recoltei, ogoare pentru grâu.

La începutul agriculturii noastre, atunci când în urma tratatului dela Adrianopole, exportul cerealelor devenise liber, grâul se semăna în „protie” după cuvântul grecesc „protos” întâiul, adică în pământ nou, în țelină. Se spărgeau islazurile și se semăna grâu. În 20—30 ani mai toate pășunile au fost sparte cu plugul și semănite. Cerealele și cu deosebire grâul, fiind mereu cerute pentru export, mai târziu a venit și rândul pădurilor dela șes să fie scoase și schimbate în locuri de arătură.

După spargerea țelinei, sau scoaterea pădurei, nu se semăna deodată grâu. Țelina se spărgea primăvara, când pământul, plin de umezeală, putea fi arat cu plugurile de lemn. În anul întâi se semăna mei sau ovăz ; în al doilea, pepeni, ovăz și chiar porumb. Pământul astfel mărunțit și mai subț de putere, se semăna în a treia brazdă, cu ghircă. Se văzuse că grâul nu mergea bine în locurile sparte de pășuni sau de

unde au fost scoase pădurile, căci, de multe ori, cădea. Orzul e și mai plăpând, nu-i merge bine nici în pârlomagă. În țelină îi pria bine inului, căci pământul era gras și fără burueni.

Ogorul.

În pământ nou producția grâului era mare și la început moșierii semănau câțiva ani dearândul grâu pe acelaș loc. Când însă rodnicia pământului a mai slăbit, ei au mai rărit semănatul grâului și au început rotația lui cu alte culturi. De atunci grâul se seamănă la trei ani. Primul an porumb, al doilea cereale de primăvară, fasole sau mazăre și anul al treilea grâu. În pârlomagă, grâul se punea la doi ani. Cei mai buni agricultori păstrau o parte din moșie pentru pășunatul oilor care la începutul verei era ogorită pentru grâu. Știu că astăzi unii oameni de știință condamnă ogorul sterp. Ei spun că nu dă un spor mai mare de recoltă decât mazăriștea. Dar pe vremea când se practica ogorul sterp nu se cultiva mazăre la noi, iar atunci când s'a introdus cultura ei era limitată. Agricultorii vechi au întrebuințat ogorul sterp, observând că producția grâului în pârlomagă era mai mare decât în ogoarele de miriște. Dumitru Secoleanu, mare agricultor din Ialomița, obișnuia să spună : „nu se face grâu acolo unde nu a călcat piciorul oiei”. Producția era mai mare, căci ogorul era mai bun și fiind făcut mai devreme pământul era mai dospit, mai odihnit. Aceasta o știau toți agricultorii. Dar mai era o cauză pe care puțini o cunoșteau. Ogorul în pârlomagă, care se începea pe la 15 Iunie și se sfârșea la 15 Iulie, adică se făcea îndată după epoca ploioasă dela sfârșitul primăverei, oprea evaporarea apei din pământ. În 1899, anul de mare secetă, eu și alți plugari la fel, nu am făcut grâu decât în ogoarele de ovăziște și orziște făcute în pripă la 15—20 Iulie și în ogorul sterp. Pe atunci Dry-farming-ul nu era cunoscut la noi, dar am înțeles că recolta buișoară de grâu pe care o făcusem pe aceste locuri ogorite repede era datorită înmagazinării apei din primăvara anului 1898, care fusese un an ploios. Pârloaga mai ușura facerea ogorului și scoaterea mărcinilor.

După ogorul sterp, cele mai bune locuri pentru semănat grâu erau fasoliștele și mazăriștile, adică pământul pe care fusese cultivate fasole sau mazăre. După fasole grâul se punea într'o singură arătură, iar după mazăre în două. Grâul se punea și după cereale de primăvară. Atunci el se semăna totdeauna în două arături, adică în ogor. Ogorul

se făcea cât mai devreme, îndată ce recolta se ridicase. Ogorul de vară era arătura cu temeii, el se făcea la 15—16 cm., iar cu plugurile boerești la 16—18 cm. Arătura de semănat se făcea în față, se întorcea numai ogorul fără ca plugul să mai scoată pământ nearat. Această practică era generală în toată țara, dar nu corespundea învățaturii din manualele agricole străine. Mi-aduc aminte de doi olandezi cari veniseră prin 1906 să studieze organizarea exploatărilor mari agricole la noi, poate în scop comercial. Văzuseră Moldova și erau foarte în curent de felul cum se făcea acolo învoiala. Acum o cercetau în Muntenia. Au

Arătură cu 6 boi la Țintești.

Foto Ing. Al. Garefid.

venit și la mine. După multe explicații, ce le-am dat asupra dijmei și învoielii din Muntenia, ei mi-au pus întrebarea: „De ce dvs. faceți prima arătură, ogorul, adânc, iară arătura a doua superficial și nu faceți invers cum spune știința?” Le-am răspuns că la noi toamna este uscată și singurul timp când poți pătrunde pământul cu plugul este la începutul verei, atunci când el are încă umezeală din epoca cea mai ploioasă a anului, 1 Iunie—15 Iulie. Se pare că acelaș răspuns le-a dat și un mare arendaș din Moldova. Pentru ca ogorul de grâu să fie bun, trebuia ca și arătura de primăvară a locului care se ogora, să fi fost adâncă. În verile uscate, sau când în primăvară pământul se arase pe moleșag, plugul cu boi nu putea intra vara mai adânc în pământ decât fusese arătura în primăvară.

Ogorul trebuie făcut din vreme și repede. Dacă se întârzie cu facerea lui și vara e secetoasă, nu te mai poți lipi de pământ. Umbletul vitelor pe miriște, îndeosebi al oilor, îl bate așa de tare încât nu-l mai poți ara, chiar dacă ai pune șase boi la plug. Din această pricină, țărani care pun grâul într'o singură arătură, în miriște, trebuie să aștepte o ploaie pentru a semăna, ceea ce le întârzie de multe ori semănatul.

Cum în trecut ogorul se făcea aproape numai cu vitele țăranilor trebuia multă grijă pentru ca să fie bun, adică destul de adânc și cu brazda bine răspunsă.

Controlul nu era ușor când aveai peste o sută de pluguri pe brazdă și când trebuia să lupți și cu iscusința țăranilor care găseau fel de fel de mijloace de a ușura povara vitelor, potrivit astfel plugul încât să nu intre prea mult în pământ. Fiecare plug trebuia cercetat și îndreptat de

„Aratul cu 6 boi”.

După Grigorescu.

mai multe ori pe zi. Controlul se făcea umblând pe jos în curmezișul arăturii și cercetând arătura făcută înainte, căci brazda nouă trasă când te vedea venind era totdeauna bună. Mersul pe jos peste arătură era cel mai bun mijloc de control. După felul cum se afundă tocul în arătură simțeai dacă brazda e destul de adâncă, iar după înfățișare, dacă e bine răspunsă. Acest control nu-l putea face bine decât stăpânul. Dar ca să ajungi la capătul cellalt al liniei, așteptând fiecare plug, îți trebuia aproape un conac, așa că ziua întreagă abia puteai să faci de trei ori, patru ori controlul plugurilor, iar mersul prin arătură era destul de greu. Cine vrea însă să aibă grâu, nu trebuia să se gândească la oboseală, căci de felul cum era ogorit pământul depindea în mare parte producția viitoare.

Erau agricultori care semănau și în porumbiște. În regiunea noastră grâul de porumbiște reușea foarte rar. Mi-am dat seama de vreme de acest lucru și nu am mai semănat grâu după porumb.

Sămânța.

Sămânța de grâu era localnică. Se cultiva în cea mai mare parte a regiunii un grâu cu spicul alb, numit grâu bălan sau bătrân. Nu se încercase nici o selecție temeinică. La Școala de Agricultură dela Herăstrău, Sandu Aldea începuse selecția grâului. La 1910 Nicu Filipescu a înființat Societatea Națională de Agricultură al cărui principal scop era selecția cerealelor. În vara anului 1913 el a adus în țară pe cunoscutul selecționer dela Svalov, Nilson Ehle. De atunci s'a început, sub directivele lui, lucrările de selecție de către societate.

Unii plugari au încercat sămânța adusă din alte regiuni, din Banat și din Moldova. În clima Bărăganului ele nu au dat o recoltă multumitoare. Câțiva, Alex. Marghiloman, Lucasievici și alții au încercat și soiuri străine de grâu. Nu au isbutit. Într'o iarnă geroasă toate semănăturile făcute cu sămânță străină au pierit.

Agricultorii mari curățau grâul cu machina (vânturătoarea) și ciurul pentru vânzare și cu triorul pentru semănat. Primele trioare în țară erau franceze, ale firmei „Marot”. Pe urmă se introduseseră în număr mai mare trioare de fabricație germană, marca „Mayer”. Erău mai solide, cu mai mare capacitate de producție și mai ieftine, deși curățau sămânța mai puțin bine ca cele franceze. Înainte de semănat grâul se saramură. La început saramura se făcea cu var și cu sare, de unde numele care se dădea operației : șolare, dela francezul „chauler”, a vărui.

În anul 1894, un an de mare invazie de mălură, șolatul s'a dovedit neîndestulător. Grânele saramurate cu var au fost și ele atinse de mălură. Cele neșolate au fost și mai proaste. La treer grămada de mălură era mai mare decât cea de grâu. De atunci s'a răspândit practica „șolatului” cu piatră vântată și var. Se găsea chiar în comerț un preparat făcut gata, saramura „Florica”, care se fabrica la Craiova și de care agricultorii erau foarte mulțumiți.

Semănatul grâului se făcea după datina veche între Sfintele Mării, adică între 15 August — 8 Septembrie, st. v. Semănăturile timpurii produceau totdeauna mai bine și rezistau atât la ger cât și la rugină și mană. Semănatul târziu, după 1 Octombrie st. v., reușea foarte rar. O zicătoare spune : „toamna să semeni în praf, iar primăvara în noroi”, adică, semănătura să fie timpurie, totuși moșierii, care puneau grâul numai în regie, semănau de multe ori și după 1 Octombrie.

Semănăturile târzii pot da și ele o producție bună, dacă zăpada le acoperă devreme, înainte ca pământul să înghețe. Atunci grâul ve-

getează sub zăpadă și primăvara, când zăpada s'a topit, e verde. Se mai întâmplă ca grâul semănat târziu să dea o producție bunicică și când luna Februarie e călduroasă. Atunci el poate să-și împlinească creșterea pe care nu a putut-o avea în toamnă.

Musca Hessilor.

Semănatul timpuriu al grâului a întâmpinat însă o piedică care s'a mărit din ce în ce, încât va trebui părăsit. Musca Hessilor, — Cecydomia destructor, — s'a ivit și la noi. Am fost cel dintâi care am observat, în anul 1900, această boală nouă. Am văzut atunci că toate grânele semănite înainte de 5 Septembrie, st. v., erau pline de ochiuri, în care grâul dispăruse. Frunzele îngălbeniseră și pe alocuri se uscaseră. Rămăsese numai rădăcina și un pai subțire, în care deasupra nodului am găsit viermele, primul stadiu al insectei. Am fost la Școala de Agricultură să mă informez. Acolo nu știau nimic. Grâul lor era sănătos. Am mers la câmp. Ochiul meu deprins cu deosebirea de față și viçoare a grâului infectat, m'a făcut să găsesc ușor vetrele de grâu bolnav și în el viermele. De atunci nu am mai semănat între Stintele Mării, ci numai după Sfânta Maria mică și nu am mai avut pierderi.

Școala de Agricultură nu a dus mai departe descoperirea mea și nu a tras încheeri practice pentru plugăria țării, așa cum eu le trăsesem pentru agricultura proprie. De aceea, în anul 1934, când la desprăvărat, s'a văzut că grâul pierise în mare parte, toată lumea, agricultori practici, agronomi și specialiști, spuneau că grâul a degerat. Era ciudat însă că degeratul lovise numai grânele timpurii, pe când grânele târzii ieșiseră bine din iarnă. Aceasta nu era cu puțință, căci toată experiența agricolă spune că grânele timpurii rezistă mai bine la ger decât cele târzii. De fapt grânele nu suferiseră de îngheț, ci fuseseră atacate de Cecydomie. Intr'o conferință, pe care am ținut-o atunci la Societatea Națională de Agricultură, am arătat punctul meu de vedere. Am fost crezut pe jumătate. Curând după aceea, făcând excursia anuală la „Moara Domnească” — moșia societății — am găsit că grâul, care era gata de secerat, fusese atacat de Cecydomie. Specialiștii care ne însoțeau au căutat și au găsit buba. Adevărul începea să iasă la iveală. O experiență organizată în toamnă a arătat, anul următor, fără puțință de îndoială, că grânele semănite timpuriu sunt atacate de Cecydomie și că învățământul, pe care trebuie să-l tragem, e că timpul semănatului urmează să fie întârziat.

CAP. XVIII.

CUM SE FĂCEA SEMĂNATUL

Semănatul.

La început nu erau mașini de semănat. Semănatul se făcea cu mâna. Douăzeci de oameni așezați într'un șir oblic, unul după altul, în spatele și în dreapta celui dinainte, la o depărtare potrivită, cu poala plină de grăunțe, semănau ușor o sută de pogoane într'o zi. Și semănau bine. Pe lanul de semănat, la distanțe anumite, erau saci plini pentru înprospătarea proviziei de semințe, iar la capătul locului stau care încărcate.

Foto S. Comărzan.

Semănatul cu mâna.

La 1896, când am început plugăria, am semănat cu mâna. Puțin mai târziu au apărut mașinile de semănat, care se învăteau cu mâna și svârleau sămânța. Ele nu au prins. Au ieșit apoi semănătorile prin împrăștiere în lat, de fabricație germană, marca „Hoffer”. Ele ușurau munca și controlul. De aceea întrebuințarea lor s'a întins repede. Semănatul cu mâna se practică azi numai de țărani.

După semănat venea boroana și după ea grapa de mărăcini. Felul cum se făcea semănatul atunci, îl descrie frumos și precis Alexandri, plugar el însuși :

„Semănătorii harnici, cu sacul subsuoară,
 „Pășesc în lungul brazdei... spre fund înaintează.
 „Deacurmezișul brazdei boroanele pornesc
 „Și grăpile spinoase de-aproape le urmează,
 „Ingroapă încet sămânța și câmpul netezesc.

Organizarea și conducerea lucrătorilor pentru semănat pe moșiile mari sunt descrise magistral de d-l Prof. Bontea :

„Diferitele lucrări cari precedează semănatul și celelalte care-l perfectează, se succed în ordine perfectă, ca într'o uzină. Nu voi uita o astfel de lucrare, pe care am avut ocazia s'o văd în 1916 pe una

din cele mai bine organizate moșii din jurul Iașilor (Proselnici). Înainte scormonitoarele răscoleau brazdele arate din toamnă; după ele grapele grele; la mică distanță urmau semănătorile-îngropători. tăvălugii și în fine grapele ușoare încheiau

Foto Hariton

Mașini de semănat prin împrăștiere.

acest tren de mașini și unelte, care, într'un ritm ideal, ca o omidă uriașă, atacau simultan benzi de lățime egală. Brazdele răscolite de prima unealtă, după câteva minute, fecundate cu sămânța, erau netede ca mână¹⁾.

Pe la 1900 apar primele semănători practice în rânduri, de fabricație germană, marca „Rud. Sack”. Încetul cu încetul ele înlocuiesc semănătorile prin împrăștiere. Semănatul cu mașina în rânduri, marca-toarele cum le numesc țărani, a pus capăt pentru totdeauna unei controversă agricole. Cum e mai bine să semănăm : deasupra, adică să facem întâi arătura întorcând ogorul și pe urmă să semănăm acoperind sămânța cu boroana și grapa, sau dedesubt, adică să semănăm pe ogorul neîntors și pe urmă să facem arătura, să boronăm și să grăpăm ?

1. Dr. C. Bontea, Conferențiar Universitar, Iași. „Influența condițiilor naturale de producție asupra sistemelor economice în agricultura din stepile românești”. pag. 148.

Fiecare din aceste două feluri de semănat avea apărători, căci problema merita discuție. Pentru grâu, mai ales, semănătura deasupra era de multe ori periculoasă, căci putea veni o ploaie mică de 5—6 mm. care îl „mințea”, făcându-l să încolțească. Nema venind altă ploaie, — ceea ce se întâmplă des în toamnele uscate, — mare parte din grâul semănat pierdea, prin pierderea puterii germinative. Grâul ieșea rar. Cu semănătura sub brazdă, grâul fiind îngropat la 8—10 cm. era ferit de pericolul de a fi „mințit” de o ploaică, dar semănătura sub brazdă avea cusurul că întârzia răsărirea, bobul fiind îngropat adânc. Intre

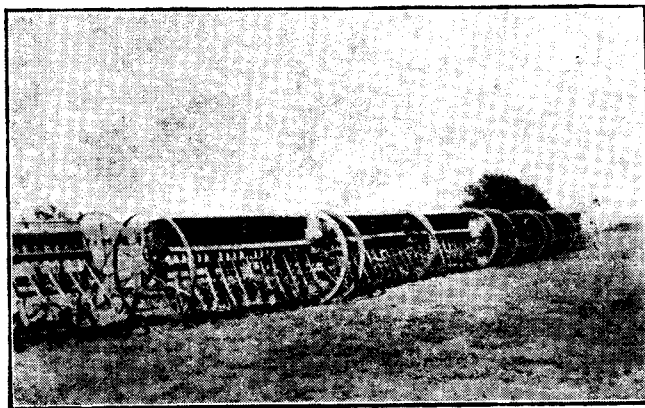

Foto A. Pană.

Mașini de semănat în rânduri la Frățilești.

arzătoare. De multe ori semănăturile de Martie, făcute pe deasupra, așteptau până la Paști o ploaie ca să răsară, căci seceta și vânturile uscau stratul superficial al arăturii în care era îngropată sămânța și ea nu putea încolți. Pentru aceasta, mulți din înaintașii noștri puneau toate semănăturile de primăvară sub brazdă.

Mașinile de semănat în rânduri au deslegat definitiv controversa semănatului „deasupra” sau „dedesubt”.

Grâul „mințit” de o ploaie mică și care încolțește nu e numai decât pierdut. Dacă colțul e mic, cum vine o ploaie el pornește din nou la crescut și nu se strică. Numai când colțul e mare și rădăcinile s'au prins de pământ, uscăciunea îl face să piară. Mi-aduc aminte, în primul an al plugăriei mele, semănasem grâul devreme, în uscăciune. După semănat, pe la Sfânta Maria mică vine o ploaie și în câteva zile tot grâul era încolțit. A urmat după aceea o secetă cumplită. Abia în Noembrie a plouat. Arătura se uscăse de tot, deasemenea și grâul încolțit.

aceste două neajunsuri unui agricultori semănau jumătate sămânță pe dedesubt și jumătate pe deasupra, adică, dădeau jumătate de sămânță înainte de arătură, făceau arătura și pe urmă semănau și pe cealaltă îngropând-o cu boroana și netezind cu grapa de mărăcini.

Primăvara problema era poate și mai

Eram foarte îngrijat. Am făcut atunci o probă, am luat câteva boabe, din lan, încolțite și le-am pus la umezeală. Am văzut cu bucurie că grâul nu era stricat, căci colțul a pornit din nou să crească. Am făcut atunci proba completă. Am luat mai multe boabe de grâu și le-am pus să încolțească. Apoi, în diferite stadii de încolțire, le-am uscat pe sobă. Am constatat atunci că sămânța încolțită era vie, adică pornea din nou să crească când era pusă în umezeală, dacă rădăcinile și colțul nu crescuseră atât încât să consume toată rezerva de hrană a bobului. Confirmarea acestei experiențe am făcut-o și în lan. După ploaie semănatul a mers înainte, deși ploaia era neîndestulătoare. Când semeni sute de pogoane, nu poți să te oprești, mergi și la noroc: poate mai vine o ploaie. Semănatul îl făceam sub brazdă, pământul umed dela suprafață era dar băgat dedesubt. Apărat astfel de uscăciune el a păstrat mai mult timp umezeala ploii și grâul semănat în prima zi după ploaie, având umezeală destulă, a răsărit. Inverzise. Seceta fiind mare, după câțeva vreme el s'a uscat. Când în Noembrie au venit ploile, el n'a mai dat. Se uscăse deabinelea. Murise.

Pentru a feri grâul să încolțească devreme, într'un pământ nepătruns bine de ploaie, moșierii obișnuiau să semene numai după ce mai întâi uscau arătura, adică întorceau ogorul și lăsau locul arat câteva zile să-l ia soarele și să-l bată vântul și după ce se usca bine ei semănau pe deasupra și acopereau sămânța cu boroana și grapa de mărăcini. In arătura uscată grâul „sta ca în magazie”, el aștepta o ploaie ca să răsară.

Se întâmplă câte odată, ca înainte de semănat să cadă o ploaie bună, dar totuși neîndestulătoare ca să asigure deplin vegetația grâului, căci de multe ori după o ploaie bună dela sfârșitul lui August poate veni o secetă care să ție până târziu, la începutul iernei. Grâul semănat în reveneală răsare, dar umezeala pământului, prin faptul întoarcerii ogorului și din pricina toamnei uscate care urma, se pierde. Atunci grâul se rărește sau chiar pierde cu totul. Se mai întâmplă ca arătura făcută într'un pământ umed și nebătut de ploi să rămâie pufoasă după semănat și când, mai târziu, iarna, prin căderea zăpezii, ea se așează, atunci grâul care răsărise când pământul era afânat, rămânea cu rădăcinile afară și degera.

Azi, când plugarii cunosc metodele dryfarming-ului, ei nu mai întorc arătura, ci după o ploaie bună, dau cu boroana sau cu cultivatorul și seamănă cu mașina în rânduri, fără a întoarce ogorul. Așa

lucrat pământul nu se mai usucă. Mai adaugă că acum, din pricina temerei de musca hessilor, semănătura nemai făcându-se așa devreme, se întâmplă mai puțin ca grâul după răsărire să se usuce : în pricina secetei.

Grâul îl semănăm des, 5—6 d. decaltri la pogon, după timp. Grânele puse târziu se semănau și mai des, 7 d. decaltri la pogon. Agricultorii au băgat de seamă că semănătura deasă e mai sigură în clima noastră aspră. În iernele geroase grâul semănat des rămâne mai puțin rar primăvara, iar coacerea lui este grăbită, ceea ce îl ferește întrucâtva de mană. P. P. Carp, cunoscutul om de stat și totdeauna și mare agricultor, obișnuia să spună : „frații să-i dai din sac”, adică, să nu aștepți ca grâul să se îndesească prin înfrățire, care de multe ori dă greș.

Intr'un timp câțiva mari agricultori, Săulescu, Lucasievici și alții, recomandau, după experiențe din apus, sămânță puțină, trei duble la pogon. Practica le-a dovedit, în scurtă vreme, că metodele din apus nu reușesc întotdeauna în agricultura noastră.

La semănat, toamna, se lucra astfel ca să se păstreze bolovănași în arătură. Nu era bine ca pământul să fie prea mărunțit. Se văzuse că bolovani mici și mijlocii opreau zăpada în timp de viscol și semănăturile erau mai ferite de ger, iar primăvara, când, în urma înghețului și desghețului, bolovani se fărâmau, țărâna lor acoperea rădăcinile grâului, care de multe ori erau desgolite din pricina înghețului. Câte odată, în toamnele uscate, bolovani sunt prea mari. Moșierii semănau și așa, dar aveau grija ca la cea dintâi ploaie să boroneze repede locul, înainte ca grâul să miște.

Se întâmplă câteodată ca grâul să degere. E totuși o întâmplare destul de rară. Cât mi-aduc aminte, grâul nu a degerat pe suprafețe mari decât în anii 1890, 1928 și 1940. În acest din urmă an înghețul a fost puternic numai în partea de răsărit a țării și în Moldova. Când în semănăturile de grâu se făceau, după urma înghețului, ochiuri, ele se semănau din nou primăvara cu ovăz, care se putea alege cu ciurul mai ușor din grâu, dacă din întâmplare, la seceră, s'ar fi amestecat spice.

Peste iarnă plugarii cercetau de mai multe ori starea semănăturilor. Ei luau din locurile de grâu bucăți de pământ înghețat și le puneau la căldură. Peste câteva zile se vedea dacă vegetația pornește sau nu.

Semănăturile târzii, neînfrățite sunt mai plăpânde. Degeră mai ușor. Dacă degeratul total al grâului se întâmplă rar, răritul semănăturilor din pricina gerului e destul de des. Chiar rar fiind, când grâul

își ține rândul” cum se zice, producția lui poate fi bună dacă primăvara e caldă și ploioasă, căci atunci el înfrățeste și se îndesește.

Căldura din Martie și ploile din Aprilie ajută grâului. Fără ploaie la Sfântul Gheorghe grâul nu dă mult, chiar dacă pământul a avut umezeală destulă din iarnă. Dar seceta din primăvară nu este așa de temut. Grâul răsărit din toamnă și bine ieșit din iarnă, dă totdeauna o recoltă mijlocie, o chilă la pogon, chiar dacă nu plouă îndeajuns până la seceră. „Grâul se face fără ploaie”, zic plugarii. Mai primejdioasă e seceta de toamnă și de iarnă. Când se întâmplă să nu plouă toamna, nici să cadă zăpadă iarna, grâul, chiar cel mai bine lucrat, da o producție mică. Așa a fost în anul 1899, când abia am putut obține sămânța; a fost și mai rău în 1918, când seceta a ținut din toamnă până în toamnă. Atunci grâul nu a dat decât jumătate sămânța.

Grăpatul, sau tăvălugitul, grâului primăvara nu se obicinuia. Plugarii se temeau să bage boroana în grâu, credeau că-l strică. Numai câțiva au încercat. Ceilalți așteptau ploaia, când venea, care să adune țărână pe lângă firele de grâu descălțate de îngheț, sau să bată pământul umflat de ger. Toți cereau, primăvara după desgheț, o ploaie care „să spele grâul”.

Primăvara grâul se plivea de burueni, îndeosebi de pălămidă, iar mai târziu se curăța de secară. Lanurile oprite pentru sămânță erau, din acest punct de vedere, foarte bine îngrijite.

Seceratul.

Secera începea după timp, înainte sau după Drăgaică. Varietățile de grâu cultivate atunci erau dar destul de târzii. Grâul de sămânță se secera și mai târziu, când bobul era bine copt. Grâul pentru vânzare se tăia „în pârgă”, adică, atunci când culoarea spicului și a paiului era galbenă, bobul tare, dar care totuși se putea tăia cu unghia. Grâul secerat „în pârgă” era mai greu și mai roș și din această

Foto 1. Cărnășescu

Seceratul grâului cu mâna la Dâlga.

cauză căutat și mai bine plătit de cumpărători, căci făcea pâinea mai bună. Strânsul grâului se făcea cu secera, iar în părțile cu populație mai rară cu coasa și mai târziu cu mașinile. Agricultorii mari aveau

Foto Seceleanu.

Seceratul grâului cu mașina la Slobozia.

zeci de mașini de secerat, simple sau legătoare, cu care tăiau miile de pogoane de grâu, pe care le semănau. Mașinile erau trase de boi, dar îndeosebi de cai. Pentru repararea lor, ei aveau mecanici și ateliere, iar curierii zilnici erau pe drum la București pentru aducerea pieselor de schimb. Nu trebuia ca lucrul să înceteze nici măcar un conac.

Odată secerat, grâul se lega în snopi și snopii se puneau în clăi. O clăie avea două jumătăți, fiecare din 16—20 de snopi. Clăitul trebuia bine supravegheat. Snopii de seceră sunt fără burueni și dacă jumătățile erau făcute strâns, ca să nu le doboare vântul, ele rezistau bine la ploi. Două, trei, ploii de vară rezezi și nu prea lungi nu stricau nimic. Numai când ploaia ținea mai multe zile și timpul era cețos umezeala pătrundea în snopi și jumătățile trebuiau, când venea timpul frumos, să fie desfăcute și snopii puși în picioare spre

Foto. I. Cămărășescu

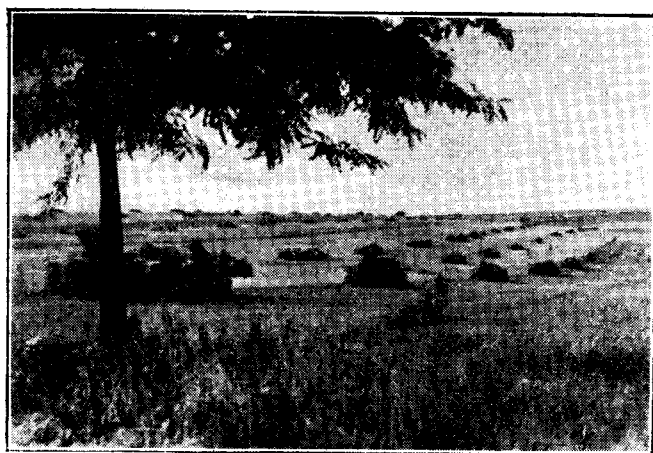
Făcutul clăilor la Dâlga.

a se usca. Era o muncă neplăcută și se pierdea mult grâu prin încolțire sau scuturare. Agricultorii se consolau că ploaia care strica grâului

folosca porumbului. De unde zicătoarea : „Cine nu a trimis grâu ud la Brăila, nu face porumb”.

Totuși chiar în anii ploioși, grâul în clăi pe câmp era mai ferit de stricăciune, decât pus, nu destul de uscat, în șiri sau treerat umed și pus astfel în magazie. „Bucatele nu se strică pe câmp” spuneau bătrânii.

În unii ani, destul de rar de altminteră, ploile sunt atât de dese încât grânele se pot strica și în câmp. În 1901 ploile au ținut trei săptămâni și umezeala a pătruns în clăi. Paiele snopilor de jos și de deasupra erau putrede și grâul încolțit. Două părți din recolta moșilor mari din Ialomița, s'au pierdut atunci.

După seceră.

Foto S. Comărzan

CAP. XIX.

TREERUL.

Înainte de introducerea mașinilor treerul se făcea cu cai. Târgul „Drăgaica”, care se ținea între 10—24 Junie la Buzău, a fost la începutul lui un târg de cai, unde se găseau cai de vânzare, dar cu deosebire cai de închiriat pentru treer. În acea vreme erau agricultori mari care se îndeletniceau special cu creșterea cailor pentru treer. Plata, după spusa lui Alex. Apostolu, era doi sfați de fiecare chilă mare de 20 banițe. O chilă egală cu 7 hecto și un sfaț a 14-a parte dintr'un galben de aur¹).

Treer cu caii.

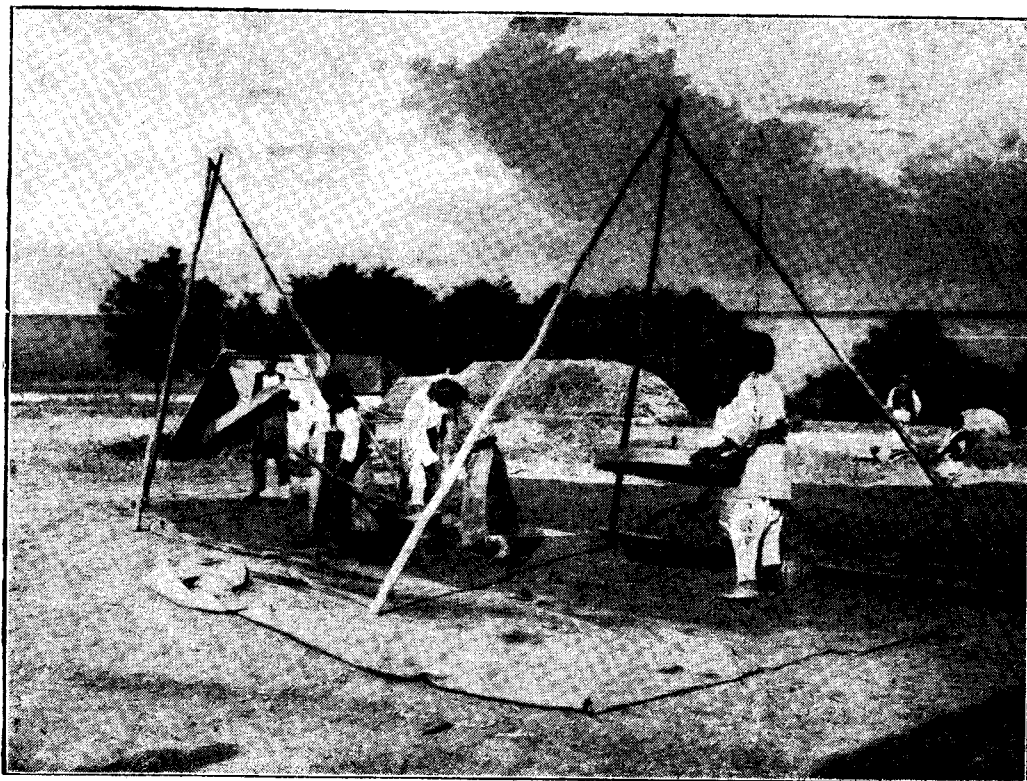
Foto Hariton.

Pentru treeratul cu cai unele moșii aveau arii pietruite. Am văzut o asemenea arie pe moșia Gherăseni din jud. Buzău, moșie care aparținuse pe vremuri unui Câmpineanu. Treerul cu cai se făcea încet. De obicei, agricultorilor mari le mai rămânea de treerat și în primăvară. Bucatele puse în șiri rezistau destul de bine ploilor de toamnă și de primăvară.

Mașinile de treer au fost introduse între anii 1850 și 1860. Se pare că cel care a adus prima mașină de treer în Muntenia a fost Teo

1. Pe atunci moneda care circula mai mult la noi era cea austriacă : galbenul, sfațul și crăițarul.

doru, tatăl lui Paul Teodoru, fost prefect și deputat, mare agricultor și el. Făcuse studii în Anglia și era poreclit din această pricină „Inglezul”. Mașinile cerute erau cele mari de 10 sau 12 cai. În Bărăgan erau mașini și mai puternice, de 14 cai, sistem „Nadler”. Primele mașini au fost de fabricație engleză : Ruston Tractor și Clayton-Schutleworth. În ultima decadă au apărut mașinile M. A. V. ungare și ale fabricii germane „Lanz”.

Ciurari.

Foto Stelian.

La începutul introducerii lor locomobilele erau construite pentru încălzitul cu cărbuni sau lemne. Încălzitul cu lemne era foarte costisitor și greu din cauza depărtării de unde trebuiau cărate lemnele. El a fost înlocuit repede prin încălzitul cu paie. Această invenție se datorește unui țigan, fochist, dela moșia Bordeiul-Verde, pe care o ținea în arendă Costache Stamu. Într'o zi când mașina sta din lipsă de lemne, căruțele întârziind să vie, fochistul se gândi să ardă paie. Băgând de seamă că gradul s'a ridicat puțin, a cerut voie să lase cenușarul la pă-

mânt sub cutia de foc a vaporului pentru ca, încăpând paie mai multe, focul să fie mai puternic. Paiele au ars mai bine și gradul s'a mai urcat, dar nu destul pentru a porni mașina. El ceru voie atunci să facă o groapă sub cuptorul vaporului. Paiele au ars și mai bine, vaporul a

Foto Eremie.

Machinatul și ciuruitul grâului.

tăcut grad și a putut duce batoza. Treerul a pornit și fără lemne. Încălzirea vapoarelor de treer cu paie, cu ajutorul groapei, a dăinuit până prin anii 1890. Numai de atunci au venit locomobile construite pentru arderea cu paie având „Feuerbuxul” foarte larg și un aparat automat de hrănit focul.

Mașiniștii.

Întreținerea și repararea mașinilor erau foarte anevoioase. Mașiniști buni erau puțini și foarte pretențioși. Cei mai mulți erau nemți și unguri, meșteșugari de tot felul, veniți de peste munți. „Ei umblau după funi” cum se zicea, în căutare de lucru pe timpul treerului. Prea pricepuți nu erau și când aveai nevoie mare trebuia să chemi mecanicul dela oraș. Ca să aduci însă pe d-1 Richter dela oraș, să-ți dreagă mașina când se strica în mijlocul treerului, nu era numai o chestie de bani. Trebuia diplomație și multe rugăminți pentru ca acest meșter, care de multe ori el nu era prea priceput, să binevoiască să vie. Până să sosească însă mecanicul dela oraș, se încercau toate mijloacele locale, iar la începutul introducerii mașinilor, chiar de acelea cari nu

prea aveau legătura cu mecanica. Alex. Apostolu mi-a istorisit cum unchiul său Costache Stamu a găsit odată mașina stând, oameni adunați pe lângă ea și un popă care slujea. La mirarea sa, logofătul îi spuse: „ce era să fac boerule? Mașina s'a stricat de ieri dela amiază, „oamenii stau și e mare cheltuială, mașinistrul nostru nu se pricepe „și până să vie neamțul dela oraș, m'am gândit să fac o sfeștanie, „poate că a intrat necuratul în ea”.

Cu timpul au învățat și ai noștri meșteșugul. Acum avem meseriași români, buni și cu dragoste de meserie. Mașinistul meu, Ion, când s'a întors din mobilizare la 1918, s'a dus mai întâi la șopronul de mașini și a sărutat vaporul, înainte de a merge acasă să-și sărute copii.

* * *

Când venea timpul treeratului se curăța cu sapa în arman locul ariei, se făcea groapa vaporului, când nu era groapă permanentă zidită și se așeza mașina. Grija o avea un logofăt. El împărțea uneltele: lopeți, banițe, furci și tot el avea controlul muncitorilor. Apelul se făcea dimineața și seara, iar în timpul lucrului se controlau pe la locurile lor. Coșarii, lucrătorii dela paie și pleavă se schimbau la fiecare conac. Erău două schimburi. Ceilalți lucrau toată ziua. Munca începea la 5 dimineața și ținea până la 7½ seara cu răgazuri pentru mâncare și odihnă la prânz și nămiezi.

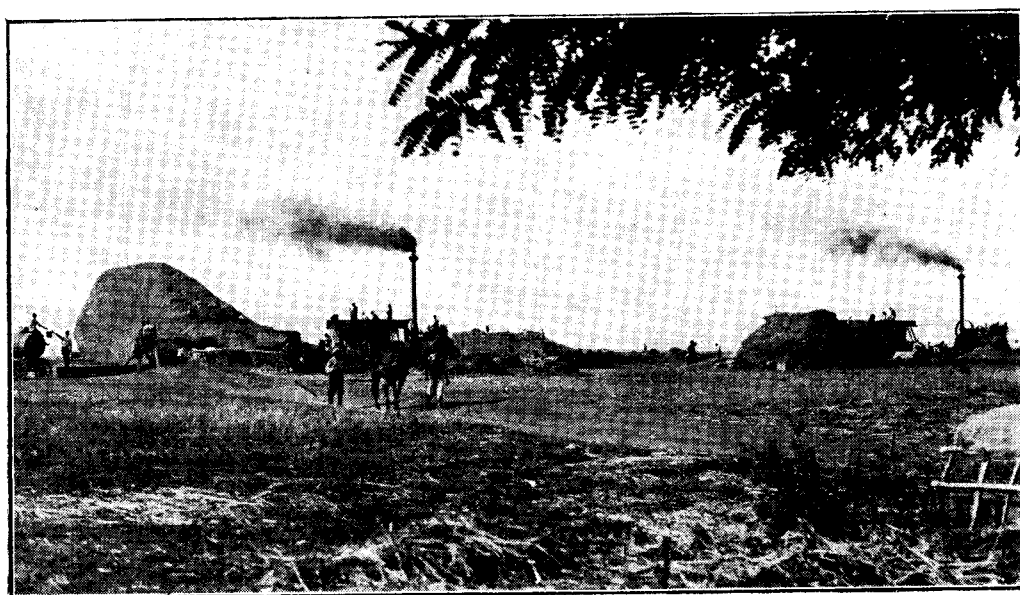
Inainte de a începe treerul se făcea proba mașinei. Cu acest prilej se putea cunoaște, cu oarecare aproximație, care va fi recolta. Se număra snopii cu care se făcea proba, se măsura grâul treerat și cum se știa numărul clăilor la pogon, se putea prevedea producția. Ea se putea socoti și după numărul clăilor. Când grâul e bun, din șapte clăi de seceră sau zece clăi de coasă iese o chilă adică 500 kgr. In timpul treerului producția se putea ghici și după cum curgea grâul la mașină. Erău moșieri cari punând mâna la curgerea grâului puteau prevedea destul de exact recolta.

Treerul cu mașina mergea repede. Cu o mașină de 12 cai, alimentată de învoiți, făceai 3—4 vagoane de grâu pe zi. Snopii de seceră erău mici, iar învoitul care descărca carul și svârlea snopii în mașină era grăbit să scape mai repede. El aștepta de un conac¹⁾, poate mai

1. Conacul e o măsură de timp: o zi de lucru are trei conace. Conac se mai zice și întregului cuprins de clădiri ale unei moșii, cu toate că mai obicinuit i se spune „Curte”. Mai precis s'ar putea spune „Curte” la clădirile de moșie așezate în sat și „Conac” la cele răslețe și departe de sat. Țăranii spun „Curte” numai la cele dintâi, celorlalte le spun „arman” sau după numele localității.

de mult, să-i vie rândul la mașină și mai avea de cărat de pe câmp. Încărcatul snopilor în car era o artă. Țăranii puneau câte 12—14 clăi într'un car, un pogon de grâu. Carul încărcat, bine legat cu funii, era un monument, patru boi abia îl trăgeau.

Faptul că învoiții, grăbiți să isprăvească, alimentau cu spor mașina, făcea ca munca oamenilor de lângă mașină să n'aibă prea multă nevoie să fie zorită. O zorea mersul mașinei, bine hrănită cu snopi, încât cei doi coșari, care se schimbau la fiecare conac, abia puteau să pridi-dească. Tot așa și cei dela paie, dela târâșuri, dela pleavă sau dela baniță. Mai degrabă se întâmpla ca mașina să se înfunde, fie că nu prididea ridicarea paielor fie că veneau prea multe boabe la cupe.

Treeratul cu două mașini pe Bărâgan.

Atunci se treera ușor cu o mașină de 12 cai 3 vagoane pe zi, iar când grâul era bobos chiar 4 vagoane. Treerul ținea o lună jumătate, două. Te așezai pentru treabă lungă. Logofătul își făcea colibă pentru dormit. Sub un mic umbrar înaintea ei era masa de scris pe care sta condica de primire a dijmei. Mașinistul avea și el coliba lui iar lângă vapor un mic atelier.

Azi treerul ține puțin, zece, cincisprezece zile. Singurul adapost e umbra mașinei sau a unui car cu snopi. Merge și încet. Din pricina snopilor mari de coasă sau prea mici de legătoare cât și din faptul că

snopii sunt svârliți pe mașină de ziuăși, abia pot să fac, cu aceeași mașină, un vagon și jumătate până la două vagoane de grâu pe zi.

Pe moșiile mari erau mai multe arii și în fiecare treerau două și trei mașini. Moșia Slobozia, de 24.000 de pogoane, era împărțită în cinci administrații, fiecare din ele având magazii și arman unde se treera. Treerul pe moșiile mari ținea până toamna târziu. Uneori se treera și iarna.

Grâul făcut șire se păstra bine. Am văzut la Slobozia, pe care atunci o ținea în arendă Dumitru Seceleanu, treeratul grâului iarna. Pe un ger uscat, după ce se curățase zăpada, treerul se făcea foarte bine. Grâul avea însă puțin miros de mucegai.

Șiri de grâu la Smeeni.

În Moldova, treeratul din șiri primăvara era obicinuit. În 1917, când după prima parte a războiului am fost numit consilier agricol al județului Vaslui, munca cea mai grabnică, când timpul se încălzise, a fost treeratul grâului.

Făcutul șirei de pae cu macaraua. Foto A. Pană

Se întâmpla câte odată ca grâul să fie treerat umed. El era atunci uscat pe arie. Intins în straturi subțiri pe poloage, el era dat mereu la lopată sau întors cu picioarele prin cărări făcute unele lângă altele, până se usca.

Pentru uscatul grâului treerat umed, unii moșieri aveau la magazii poduri acoperite cu tablă. Grâul ud, așternut subțire și dat mereu

la lopată se usca repede în căldura năbușitoare pe care o da acoperișul de tablă. Când grâul era uscat i se dădea drumul jos în magazie și altul umed îi lua locul. Indesebi pentru uscatul rapiței, care mai

totdeauna se treeră pe timp ploios, podurile acoperite cu tablă sunt de mare folos.

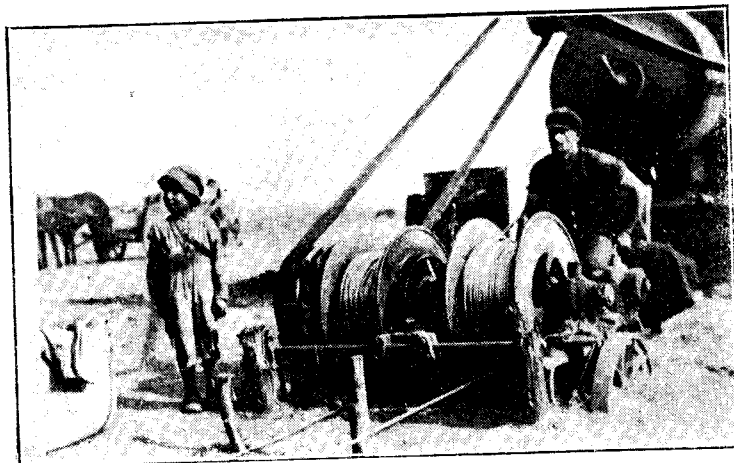

Foto A. Pană.

Macaraua mecanică pentru făcut șiră la Frățilești.

Paiele se făceau șiră. La început cu furcile și pe urmă cu „macaraua”: o sârmă de oțel groasă, trasă de 8—10 boi, care alunecă de o roată așezată la spatele șirei pe un stâlp înalt și

mai pe urmă pe însăși șira de paie, ridicându-se odată cu ea și care la capătul cellalt avea două lanțuri care apuca paiele aduse de târâș și le trăgea până în vârful șirei. Șirele făcute cu macaraua erau mari, înalte, bine îndesate și paiele se păstrau bine în ele. Mai târziu un atelier mecanic dela Craiova a inventat un dispozitiv prin care „macaraua” era pusă în mișcare de vapor.

Paiele nu aveau atunci multă valoare. Se dădeau la învoiți; iar cele pe care țăranii nu

Foto Ing. Al. Garoffid.

Incărcatul paelor date învoiților la Smeeni.

voiau să le ridice, se ardeau. Când se însera li se dădea foc. Aria se lumina ca ziua și la lumina paielor care ardeau muncitorii încingeau

jocuri care țineau până noaptea târziu. Pe tot întinsul câmpului până la mari depărtări se vedeau asemenea lumini : erau armanele moșiilor unde se treera.

Când paiele au început să se caute, nu li se mai dădea foc, dar obiceiul de a da paie învoiților l'am păstrat. Fiecare învoit avea dreptul să ridice gratis un car cu paie încărcat atât cât putea să-l ducă cu doi boi. Țăranii încărcau așa de bine carul încât doi boi abia puteau să-l scoată pe poartă. Pentru a-l duce în sat însă trebuia să puie patru, dar și aceștia trăgeau din greu.

Foto Hariton

Seceratul grâului

CAP. XX.

MORĂRITUL.

Morăritul.

Introducerea mașinilor la noi a schimbat nu numai fața agriculturii, dar și a măcinatului bucatelor. Înainte de a fi mori cu aburi, măcinatul se făcea la morile de apă, sau, acolo unde nu era apă, la morile de vânt. Fiecare sat avea atunci câteva mori de vânt pentru trebuințele măcinatului local. Unele mai mergeau chiar după introducerea morilor cu aburi. Le-am apucat în copilărie. Morile de vânt măcinau însă foarte încet și făceau un mălai mare. Țăranii mergeau mai degrabă să macine la morile de apă, chiar dacă ele erau la depărtări mari. Ele măcinau mai repede și făceau un mălai mai bun.

Pe râul Ialomița erau mori vestite la care veneau, pentru măciniș, țăranii din tot județul și din județele vecine. Una din ele, cea dela Mărculești, mai e și azi. La aceste mori veneau cu căruțele pline, oameni așa de mulți, încât ei trebuiau să aștepte zile întregi până să le vie rândul la măcinat. Rânduiala era desăvârșită și rândul la măciniș se făcea fără nici o părtinire în ordinea venirii la moară și înscrierii în condică. De aci vine zicătoarea : „la rând ca la moară”.

Morile cu aburi au desființat repede morile de vânt și au micșorat mult deverul morilor de apă, deși mălaiul făcut de ele e mai puțin gustos. La morile de apă, prin faptul că porumbul vine câte puțin la piatră și piatra se învârtește încet, mălaiul curge rece. La morile cu abur el iese cald și din această pricină își pierde din gust. Dar ce iuțea! la măcinat ! O piatră mânată cu aburi face într'un ceas, cât o piatră de apă în 4—5 ceasuri. De aceea, omul abia sosit la moară putea să și macine. Cât ar fi fost gloata de mare el nu era nevoit să aștepte

mai mult de câteva ceasuri. Plata măcinatului atât la morile de apă cât și la cele cu abur se făcea prin „oium”, adică, plata din produse. Oiumul era, din zece una pentru morar.

La începutul introducerii lor, morile cu abur erau rare. Din această pricină oamenii se îndesau la măcinat și unele mori unblau și noaptea pentru a termina măcinatul. Câștigul era mare. O moară cu vad bun făcea mai mult decât o moșie. Moșierii, care aveau puțină pricepere la meșteșugul acesta, au făcure averi cu măcinatul. Mai târziu morile s'au înmulțit și azi fiecare sat are moara lui. Câștigul s'a micșorat și în cele mai multe părți morile de mălai nu sunt rentabile decât pentru meseriași.

Tatăl meu înființase la Pogoane, — o moșie pe care o avea în arendă, — o moară cu patru pietre. Două locomobile mergeau zi și noapte și abia puteau să prididească măcinatul. Din pricina calității apei și a efortărei prea mari, locomobilele trebuiau mereu

reparate, căci, după câțeva vreme, țevile și cazanul curgeau. Era o mare greutate, căci de multe ori, din această pricină, moara trebuia să stea. El se hotărî atunci să le înlocuiască cu o mașină stabilă mai puternică, cu cazan tubular, fără țevi, care totuși să ardă cu paie. Pe cea vreme, cumpărarea de mașini nu era o treabă ușoară. Negustori erau puțini și fără multă pricepere.

În anul 1886, mașina stabilă sosi. Transportul ei, îndeosebi al cazanului, era din cauza greutății o problemă. Podețele de lemn pe gârlele Călmățuiului nu prea erau solide. De aceea tatăl meu se hotărî să aștepte iarna. Atunci, pe pământul și gârlele înghețate, cazanul vaporului, lung de 10 metri, așezat pe un car special tras de zece perechi de boi, a fost ușor adus dela gară la moșie și în primăvară instalat. Odată pornit el a scăpat de necazuri : țevile nu mai curgeau. Un amă-

Foto S. Comărzan.

Moară de vânt.

nunt, care arată cum se făcea pe atunci negoțul de mașini : numele fabricei, în relief pe postamentul de tuci al vaporului, era șters. Literile fusese bătute cu ciocanul. Din lipsă de legi, care să le proteagă negoțul, vânzătorii de mașini își apărau în acest chip reprezentanța exclusivă a fabricei.

Vaporul stabil ducea cu atâta ușurință cele patru pietre de mălai, încât tatăl meu se hotărî să-i adauge și o moară de făină. De un an convenția vamală cu Austro-Ungaria fusese denunțată. Făina, care înainte ne venea dela Budapesta, începea să fie produsă în țară. Tatăl meu a fost printre cei dintâi care au înființat în regiune fabrică de făină cu valțuri. Mai era una la Broșteni, a lui Zappa, mare agricultor și el. Deverul morii din Pogoane era mare, căci alimenta cu făină orașele Buzău, Râmnic și Focșani. Zece care înhămate cu câte patru cai făceau regulat drumul la Buzău și la Cilibia, pentru a duce făină. Câștigul era însemnat.

CAP. XXI.

PRODUCȚIA.

La începutul plugăriei, atunci când grâul se semăna în pământ nou, producția era foarte mare. În timpul din urmă, producția grâului în cultura mare se socotea la 1.200 kgr. la hectar, chila și sămânța, cum se zicea. Pe moșiile unde pământul se lucra bine și se păstra o regulă bună de rotație a culturilor, mijlocia producției ajungea până la 1.400 kgr. la hectar.

Moșierii cunoșteau că recolta e bună, atunci când grâul avea spicul mare și umflat, când era des de nu puteai vedea prin el pământul, n'avea burueni și suprafața lanului era retezată drept. Pentru ca grâul să fie astfel, el trebuie să înfrățească din toamnă. Primăvara să fie caldă și umedă pentru ca să crească mare, așa încât la Sfântul Gheorghe „cioara să se ascundă în el”. Pe urmă, spre vară, nu trebuiau ploi prea multe, căci, grâul se face mai bine pe secetă, spuneau bătrânii.

Cu tot asolamentul potrivit și buna lucrare a pământului, accidente de vegetație micșorau de multe ori producția grâului. Recolte mari puteau fi nimicite în câteva zile. „A venit o mană și mi l'a luat din mână” ziceau moșierii. Prin mană ei înțelegeau toate accidentele, care se întâmplă înainte de seceriș. De pe urma lor bobul, în loc să crească, rămâne mic și sbârcit, iar grâul recoltat e ușor. Din această pricină producția putea să scadă până la jumătate, iar calitatea era totdeauna proastă. Mana provenea, după părerea lor, dintr'o negură, în urma unei ploi sărate, cu soare, sau a unui vânt cald care bătuse atunci când bobul era în lapte. Mana se cunoștea din vreme. Când la coacere, înainte de a îngălbeni, grâul avea o culoare verde murdar,

în loc de verde deschis, albicios iar spicul în loc să fie „rânjit”, era neted, grâul era mănat.

Când anul era ploios grâul crescut mare se întâmpla să cadă. Dacă era numai aplecat, polognit cum se zice, paguba nu era mare. Tot astfel când grâul cădea după ce bobul se formase. Atunci căderea era chiar un semn bun. „Când cade grâul se ridică stăpânul”, spune o zicătoare. Când însă căderea se întâmplă înainte de formarea bobului, grâul rămâne ușor, cu bobul mic și sbârcit, iar producția micșorată.

Grâul treerat era dat la mașină (vânturătoare) și pe urmă la ciur. O mașină și trei ciurari țineau o mașină. Ciurarii erau lucrători calificați, îndeobște țigani. Ei își treceau meseria din tată în fiu. Azi, de când mașinile de treer au perfecționat curățirea mecanică, acești meseriași aproape au dispărut.

Până să fie pus în saci grâul sta în grămadă pe arie. Moșierii aveau obiceiul, de câteori veneau la mașină, să bage mâna în grămada de grâu din fața ciurelor. Gestul făcut la început pentru a cerceta starea grâului, ajunsese, la toți, automat. Odată venind la arie, fac gestul obicinuit, bag mâna în grămadă. Grâul era tras, adică puțin umed. Administratorul meu, un foarte bun agronom, nu observase, căci la Hohenheim, unde învățase plugăria, gestul nu se obicinua.

CAP. XXII.

CĂRATUL ȘI VÂNZAREA.

Odată curățat, grâul se punea în saci și se trimetea la gară. Expedierea se făcea Duminică și sărbătorile. Chiria, adică transportul la gară, nu era socotită ca muncă. Țăranii făceau bucuros „ștrapoarte”, în zilele de sărbătoare, iar pe de altă parte nici moșierii nu prea vreau să strice o zi de lucru pentru dusul la gară.

Călătoria la gară se făcea în cete de câte douăzeci, treizeci de căruțe. Ele plecau odată. Fiecare ceată avea o listă cu numele căruțașilor și numărul sacilor pe care îi încărcase fiecare. Transportul era însoțit de un isprăvnicel, iar la gară, primitorul controla numărul sacilor și făcea din când în când, aiarul, adică măsura câțiva saci. Cu tot acest control de multe ori ieșea lipsă. Trecerea prin sat și mai ales prin fața cârciumei ademenea chirigii. Ca să-și facă de aldămaș, de multe ori ei deslegau sacii și luau din fiecare câte un pumn, doi de grâu pe care îi dădeau cârciumarului în schimbul băuturii. Operația putea fi executată destul de discret, căci pentru a fi seara înapoi, chirigii, având căruțele încărcate din ajun, porneau la gară înainte de răsăritul soarelui, aproape pe întuneric.

Transportul cerealelor pe căile ferate se făcea numai în saci. În vrac, foarte rar. De aceea era nevoie de un enorm număr de saci. Moșierii aveau saci, dar neîndestulători pentru toată producția lor. Ei luau saci cu chirie. În fiecare oraș sau târg se găseau negustori care închiriau saci. O mare societate de închiriat saci a cărei, centrală era

în Franța, „Saint Frères”, avea prăvălii în toate orașele și porturile țării¹⁾.

Din lipsă de vagoane sau de căruțe, dar mai ales din lipsă de saci, grâul se făcea câte odată grămadă mare pe arie. Acoperit cu mușamale și peste ele paie, cu șanț în jurul grămezii, grâul putea să aștepte fără să se strice. Orzul și ovăzul se păstrau mai bine în grămezi. Un mare moșier din Râmnicul-Sărat, cunoscut prin sgârcenia lui, păstra ovăzul în grămadă neacoperită. Dacă venea o ploaie se făcea o scoarță de un lat de mână care apăra restul grămezii.

Miile de saci treerați în cursul săptămânii așteptau în arman pentru a fi duși la gară. Sacii erau așezați în stive și acoperiți cu paie. La gară altă așteptare. Zeci de mii de saci erau îngrămădiți sub șoproane, dar cei mai mulți sub cerul liber. Munți de saci clădiți în stive de câte 7—8 rânduri umpleau curtea garilor în așteptarea vagoanelor care să-i ducă în porturi. Din pricina întârzierii transportului se întâmplau mari pierderi în anii cu toamne ploioase.

Cine nu a văzut activitatea fără măsură a garilor din regiunile agricole în timpul dela 1 August până la înghețul Dunărei, nu și-o poate închipui. Toate gările erau ticsite cu sacii plini, care așteptau să fie transportați. Zeci de trenuri porneau în fiecare zi la Brăila, dar pe măsură ce gările se goleau, alți saci plini luau locul celor plecați.

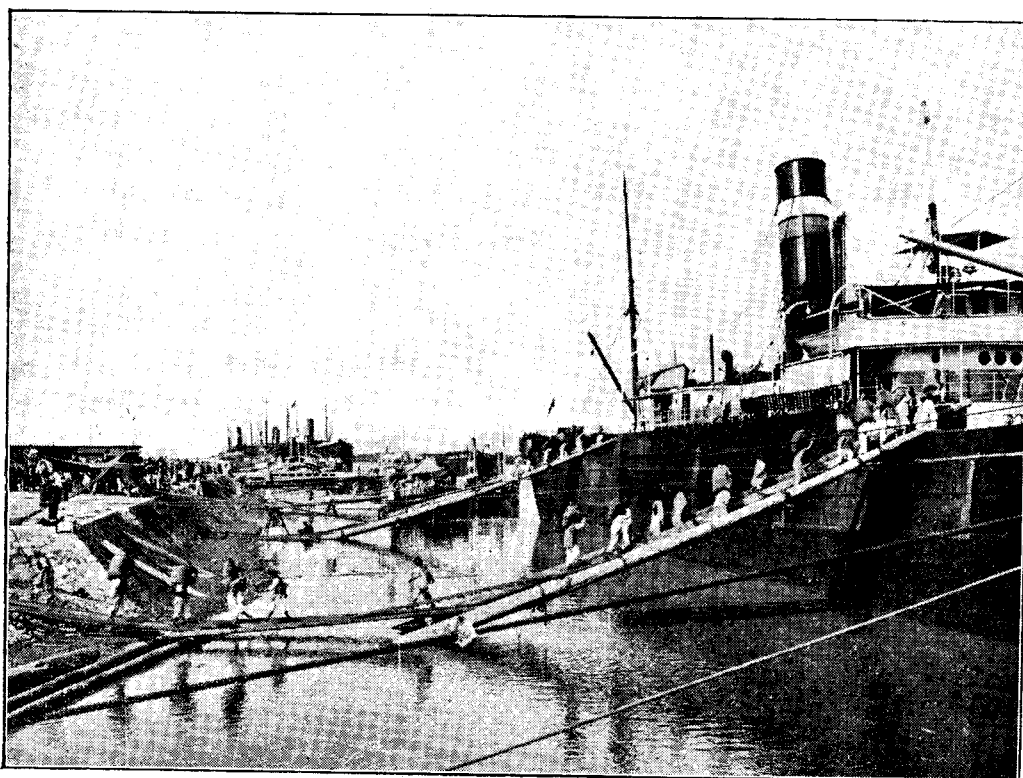
În Brăila — pe atunci Brăila era cel mai mare târg de cereale — activitatea era în toi. Pe strada îngustă a „misiților”, stradă unde numărul treisprezece lipsește, lumea vânzătorilor și cumpărătorilor forfotea ca la târg. Acolo sunt birourile misiților, în care se fac toate vânzările. Pe mese și pe rafturi, în străchini mari, sunt probele de grâne. Alături e „libra”²⁾. Cumpărătorii cercetau probele, le cântăreau,

1. Marii agricultori întrebuințau zeci de mii de saci pe an. Unii, ca Gh. Găitan, aveau până la 80.000 de saci. Marii negustori, deasemenea, întrebuințau sute de mii de saci în timpul recoltei. De aceea sacii aveau foarte multă căutare și închirierea lor aducea câștig. Pe lângă firma amintită, Saint Frères, care era cea mai mare și care avea fabrici proprii de saci și mușamale, mai erau: Moldoveanu și Boroș cu un milion de saci pentru închiriat și 100.000 pentru vânzare; Andrei Manos, frații Valeriano, și alții.

Sacii se vindeau cu 60—68 bani bucata. Chiria era de 18—22 bani de suta de saci. Mușamalele de 48 m. p. se închiriau cu 1—1,20 lei pe zi, iar poloagele de 42 m. p. cu 50—60 de bani pe zi. Sfoara de Manila se aducea aproape numai din Statele Unite. Cea mai bună o avea „International Harvester Co. Prețul sforii era de 80—90 bani kgr.

2. Libra este un cântar mic cu care se află greutatea specifică a cerealelor. Ea arăta, în livre engleze, greutatea pe bushel. În timpul din urmă, libra a fost înlocuită cu „samovarul”, un cântar care arată greutatea în kgr. pe hectolitru.

le miroseau și ofereau prețul. Cu două vorbe „Salva vizita” și „sta bene” se încheiau afaceri de milioane. Sute de vagoane de bucate treceau într’o zi dintr’o mână într’alta. Toți negustorii lucrau înfrigurați în așteptarea telegramelor burselor străine. Averi se făceau și se desfăceau într’o dimineață. Toată această marfă vândută de mai multe ori, ajungea la vapoarele mari care stăteau la chei, gata s’o încarce. Incărcarea se făcea cu oameni. Organizarea mecanică a încărcăturii s’a înfăptuit mult mai târziu. Căruțe cu un cal aduceau sacii plini dela magazii, sacul era deslegat și echipe de muncitori, cu sacul

Incărcatul bucatelor la Brăila.

Foto Marco Klein.

în spinare, urcau repede puntea îngustă de scânduri care lega vaporul de chei. Puntea sălta sub pasul lor greu. Ajunși la vapor, cu o mișcare din umăr, ei aplecau sacul în jos și lăsau grânele să curgă înăuntru. Azi această activitate nu se mai vede. Ea a încetat odată cu scăderea producției agricole care o susținea ¹⁾.

1. Echipele de muncitori care aduceau grâul dela magazii la vapoare se cheamă „poștă”. S’a pus poștă la partida de grâu din magazia cutare, se zicea atunci când se începea încărcatul vaporului.

Agricultorii, ale căror moșii erau pe lângă Dunăre, își aduceau recolta la Brăila cu șleपुरi și mai de mult în „caice” vase cu pânze. Cele mai multe caice erau turcești. De obicei căpitanul era și proprietarul caiului. El răspundea direct de cantitatea încărcată.

Grâul trimis la Brăila era vândut la bursă. Vânzarea se făcea din vagon sau grâul era pus la magazie în așteptarea unui preț mai bun. Cei mai mulți agricultori vindeau curând după recoltă. „Vinde și te căește” e o vorbă. Vorbă înțeleaptă, care îndemna pe agricultori să se ferească de speculație. Alții însă țineau grâul multă vreme. Nu le venea să se despartă așa repede de produsul muncii lor de un an.

Vânzarea se făcea prin mijlocirea caselor de comision. Ele îngrijeau de primirea mărfii, înmagazinarea și condiționarea ei¹⁾, dacă era nevoie și aveau grija vânzării la timpul potrivit. Mai târziu filialele băncilor au început să lucreze direct cu agricultorii. Bani se împrumutau cu îndatorirea ca vânzarea cerealelor să se facă prin filialele lor. Împrumutul se făcea mai ales în măsura suprafeței semănată cu grâu. De aceea toamna, după semănat, unii moșieri, când veneau la oraș, se lăudau cam mult cu numărul pogoanelor semănată. Era un mijloc de a-și arăta vrednicia, dar, poate, de a-și mări și creditul.

Organizația vânzării în comision avea și părți bune și părți rele. Trebuia să știi să te aperi, să-ți urmărești bine marfa și să vinzi singur. Mi-aduc aminte de pățania unui vecin. Într'un an bătuse porumbul în August pentru a face loc porumbului nou și îl trimisese la Brăila în comision pentru a fi pus la magazie. Vrea să aștepte cu vânzarea, căci prețul era în urcare. În Septembrie, primește o telegramă care îl anunța că porumbul s'a încălzit și trebuie vândut numai decât. Porumb bătut în August și încălzit, asta nu se putea. A plecat în grabă la Brăila și a restabilit lucrurile, împiedecând vânzarea pripită ce se pusese la cale în paguba lui. Agricultorii se mai plâneau că „lopătatul” apărea prea des în conturi.

Unii agricultori mari aveau magazii proprii la Brăila în care își adunau recoltele dela moșii. Alții aveau chiar birouri de vânzare. Iancu Marghiloman instalase pe fiul său mai mic Mișu, fratele lui Alexandru, fost prim-ministru, la conducerea biroului pe care-l înființase la Brăila pentru a-și vinde recolta lui și ale altor agricultori. Brăila era pe atunci nu numai cel mai mare port al țării, dar și un oraș cu mare

1. Condiționarea însemna datul la lopată, la machină și câte odată la ciur, a grâului puțin umed sau murdar. Operații foarte costisitoare când erau făcute la Brăila unde munca era scumpă.

activitate mondenă. Balurile și petrecerile se țineau lanț. Ele atrăgeau mulți tineri. Conducătorul biroului nu a putut rezista multă vreme ispitei și biroul a trebuit în scurtă vreme să fie lichidat.

* * *

Predarea grâului și a tuturor cerealelor se făcea cu banița și mai târziu cu dubla. La Brăila erau pentru aceasta încărcători specialiști. Ei se numeau „chiligii” și erau ajutați la măsurătoare de „băniceri” care rădeau banița, și de „ridicători” care o vărsau în sac. Chiligii aveau multă îndemânare la umplerea dublei, o umpleau repede, „cu vânt”, o puneau iute în picioare și bănicerii o rădeau cu rigla astfel ca grâul să rămâie neîndesat. Prin acest mijloc ieșea un spor. Diferența față de încărcarea dela moșie era cam la 1—2%. Ea acoperea comisionul și parte din cheltuieli.

Foto N. G. Eremie.

Încărcatul bucatelor la Brăila.

Prețul cerealelor se fixa după cursul burselor din orașele țărilor importatoare, îndeosebi Liverpool și Anvers. Prin acest din urmă port se scurgea aproape întreaga cantitate de grâu pe care o exportam în Germania, principalul nostru client. În aceeași măsură erau cercetate și bursele țărilor producătoare de peste ocean: Statele-Unite, Canada, Argentina. Până la 1890, grâul se negocia cu chila mare de 20 de banițe, mai târziu cu sacul de un hectolitru și numai în ultimii zece ani înainte de expropriere s'a generalizat vânzarea pe greutate.

Deși mai toată recolta păioaselor se vindea toamna, prețurile nu scădeau din pricina ofertei mari. Negoțul era bine organizat și vânzarea pe termen, „à livrer”, echilibra prețurile.

Primele probe de grâu nou apărea la Brăila la începutul lunii Iulie. Deși în partea de apus a țării, treerul începea mai devreme ca în răsărit, totuși, fiindcă grânele de acolo se expediau cu șlepurile, ele ajungeau mai târziu la Brăila decât grânele produse în regiunea apro-

piată de port. Deaceia mai totdeauna primul grâu negociat la Brăila era grâul de pe „Domeno”, cum se chema în jargonul misișilor, Domeniul Brăilei, moșie de 100.000 pogoane de arătură aparținând Statului și arendată.

În ultima decadă înainte de expropriere, comerțul de export, datorit anilor buni, era foarte activ. De pe urma lui intra în țară un mare număr de devize. Din această pricină de multe ori cursul leului depășea cu câteva centime paritatea.

În timpul anului devizele erau absorbite de importatori și de Banca Națională. Iarna, însă, când comerțul de import era mai redus, Banca Națională, rămânea singurul cumpărător. D-l Prof. Brancovici, fost în vremuri mare exportator, istorisește cum atunci, într'un an de export intens, Banca Națională, de teamă de a strânge prea multe devize, a refuzat să le mai cumpere.

Pentru ca exportul să meargă trebuia însă ca devizele să fie schimbate în lei cu care exportatorii plăteau marfa. Ce era de făcut? Exportul nu putea fi oprit, căci vânzări mari erau încheiate în străinătate vapoare erau arvunite pe două și trei luni înainte, iar agricultorii, care vânduseră recolta lor, aveau și ei nevoie de lei. În lipsă de lei, exportatorii se hotărâsc atunci să primească ca preț al cerealelor vândute în străinătate, aur cu care să plătească cumpărările de grâne pe care le făceau în țară. În curând monede de aur de tot felul au început să circule în târguri și oboare. Plugarii le primeau bucuroși. Situația a ținut un an și ceva, până când Banca Națională a reluat cumpărarea mai activă a devizelor. Ce deosebire cu vremea de azi !

CAP. XXIII.

CULTIVATORII DE GRÂU.

Cultura grâului era temeiul agriculturii mari. Ea nu a putut să se întindă în județele dinspre răsărit decât numai după introducerea mașinilor de secerat. Atunci s'a întins repede. În județele Ialomița, Brăila, sud-Buzău și R.-Sărat erau proprietari și arendași care semănau 10.000 până la 50.000 de pogoane de grâu.

Agricultorii mari cunoșteau bine cultura grâului, foarte puțini din cărți, dar toți din practică. Observațiile făcute de multe generații de plugari stabilise un fel de cod al culturii grâului, care s'a dovedit rațional, atunci când știința a pus în experiență datele agriculturii empirice.

În timpul din urmă numărul agricultorilor cu carte se mărise. Mulți citeau cărți de specialitate și unii erau chiar abonați la reviste străine. De câte ori se întâlneau, aceștia nu pregetau să împărtășească și celorlalți cunoștințele lor. Cu deosebire, Lunea dimineața, în trenul de Constanța, plin de plugarii care mergeau la moșii, discuțiile erau nesfârșite.

Dintre plugarii citați, erau unii care se făceau cam mult cu cele învățate. Iși dădeau ifose de specialiști. Unuia dintre aceștia, mai vorbăreț și mai pisălog, tovarășii de drum, plictisiți de prea multă descălie, îi scorniseră o glumă. Într'o toamnă, ziceau ei, când arătura era plină de bolovani, un arendaș nedumerit întreabă specialistul : Ce trebuie să facă? Cum să semene grâul în bolovani? „Scoate bolovani la capul locului și pe urmă seamănă”, fu răspunsul. Peste iarnă, arendașul vede că semănătura lui, curățată de bolovani, nu era acoperită cu zăpadă. Vântul o spulberase. Grâul putea să degere. Pe moșia vecinului, care

semănase în bolovani, semănăturile erau însă acoperite. Ingrijat el se duce din nou la specialist să-i ceară sfatul. Ii spune și ce văzuse la vecinul care semănase în bolovani. „Pune bolovani la loc”, răspunse el fără șovăire.

Cu tot spiritul critic și rutina agricultorilor noștri, învățăturile tehnicii străine intrau în practica agricolă. Unele, cele mai multe, erau bune, altele însă, experimentate într'o climă mai dulce, nu se potriveau la noi. Așa a fost bunăoară cu cantitatea de sămânță la pogon. Intr'o vreme agronomii francezi povățuiau semănatul rar al grâului : trei duble la pogon, în loc de 6—7 cât se semăna în Bărăgan. Cei cari citeau reviste franceze au încercat semănatul rar sfătuind și pe alții să facă la fel. Mulți, din cei care urmaseră îndemnul, au avut o producție mică și l'au părăsit repede. Alții sgârșiți și mai creduli, l'au continuat. Un mare arendaș din Ialomița, a semănat astfel câțiva ani dearândul sămânță puțină deși producția care urma era totdeauna slabă. El se bucura însă să facă economie și de câte ori administratorul lui, care era la parte, încerca să sporească cantitatea de sămânță, el îi spunea : „Să facem cum a zis boerul din tren, să semănăm trei duble la pogon“. Până când într'o zi acesta, plictisit, îi răspunse : „Ascultă „cucoane, să-l dai dracului pe boerul din tren, căci cu învățătura lui „noi rămânem săraci“.

La începutul plugăriei noastre se cultiva în regiunea de răsărit mai mult grâu de primăvară : ghirca. Unii moșieri au băgat de seamă însă că grâul de primăvară are o producție mai mică decât cel de toamnă, care pe atunci se semăna numai în partea de apus a țării. Au cultivat și ei grâul de toamnă care în scurtă vreme s'a răspândit peste tot în Bărăgan.

L'au răspândit și în părțile unde nu se cultivase nici odată grâu. Când tatăl meu, prin anul 1876, a intrat în moșia Pogoanele, nu a găsit semănături de grâu. Se puneau numai secară sub cuvânt că grâul nu se face. El a semănat totuși grâu și a isbutit, ajungând repede să semene 1.500 pogoane de grâu de toamnă, ceea ce pentru vremea aceea era mult. Avea însă 100 de pluguri cu câte patru boi, iar pentru secerat aducea două sate de țigani din Argeș. Pentru a le da de lucru în primăvară până la vremea secerei, el semăna suprafețe mari de fasole.

Cultivatori de grâu cari semănau zeci de mii de pogoane, erau însă puțini. Cei mai mulți semănau între 1.000 și 2.000 de pogoane. Pentru a fi în rândul oamenilor, adică pentru a fi socotit mare cultivator,

trebuia să semeni cel puțin 500 pogoane de grâu. Cei care semănau mai puțin erau socotiți ca mici agricultori, aproape țărani.

Moșierii se făleau cu producția lor. Când, pe timpul treeratului, se întâlneau Duminica la oraș, prima vorbă era : Cât faci la pogon? Firește, fiecare făcea mai bine ca vecinul și de aceea la seceră numărul pogoanelor de grâu era totdeauna mai mic decât îl arătaseră toamna la semănat.

Plugarii mari semănau deobicei o treime din suprafața moșiei cu grâu. Câte odată ei treceau peste treime acolo unde, pământul fiind bun, se putea pune grâu după grâu, sau pe moșiile unde se țineau oi, căci pășunatul pe pârloagă da puțința unui asolament de doi ani. În partea de apus a țării și îndeosebi în Oltenia, grâul se semăna la doi ani, după porumb.

Pe lângă o producție bună, marii cultivatori de grâu urmăreau și calitatea. Nu numai că grânele lor erau curate, fără corpuri străine dar cei care cultivau suprafețe mari ajunseseră să selecționeze un tip de grâu în raport cu felul pământului și condițiile climaterice ale regiunii¹⁾. Ei isbutiseră să creeze adevărate standarde, destul de constante și atât de caracteristice încât marii importatori străini, obicinuți ai grâului românesc, le cunoșteau și le desemnau după numele regiunii unde se cultivau și, dese ori, chiar după numele producătorului.

„Nu odată mi s'a cerut, în preajma recoltei, de către firme importatoare din străinătate, să le rezerv grâul cutăruî cultivator sau de pe cutare moșie”, spune d-l Prof. E. Brancovici.

Aceste grâne selecționate aveau caractere așa de constante încât misiții pricepuți le identificau după probe, tot astfel cum gustătorii specialiști francezi fac cu vinul. D-l Prof. E. Brancovici istorisește cum prin anul 1908, era la Brăila un misit de cereale cu reputația de a cunoaște principalele tipuri de grâne de calitate din țară și de a le putea identifica. Pentru a-l pune la încercare, o dată la vremea re-

1. „Puritatea și curățenia cerealelor noastre, ajunsesse, înainte de război, exemplară. Grânele noastre, în mediu, aveau 2—3% corpuri străine și cele sub 1% nu erau rare. Tot astfel greutatea hectolitrică, altădată la grâu de exemplu varia între 76—80 k. la hecto., oarzele peste 60 kg., ovăzurile 48—50 kg.

„Acum avem grâul cu corpuri străine variind între 10—20%, uneori și mai mult chiar. Cât despre greutatea hectolitrică, ea a scăzut la grâu, afară de puține excepțiuni, la 72 și chiar la 70 kg.—ba, ce e mai trist, în unii ani și în majoritatea regiunilor s'au recoltat grâne sub 70 kg., chiar până la 60 kg. la hecto”.

Prof. E. Brancovici, Problema cerealelor în România, Analele economice și statistice 1934. No. 4—6 pag. 38.

coltei, îi arată o probă care provenea dintr'un sac pe care îl primise tocmai atunci. Proba de grâu, foarte frumoasă, era pusă într'o strachină fără nici o indicație. Misitul întoarce grâul în toate chipurile, îl examinează bine și după câțva timp de gândire, îi spune : e grâul cutărui mare cultivator din județul cutare. Controlând eticheta sacului se văzu că diagnosticul fusese pus exact.

Cultura grâului era temeiul agriculturii mari. Toată povara bănească a exploatației cădea asupra grâului. Producția lui trebuia să plătească arenda și cheltuiala moșiei, astfel ca porumbul să rămâie câștig. Atunci anul era bun. Întinderea semănată cu grâu asigura și creditul. De aceea cultura grâului era aproape exclusivă. Afară de porumbul care îl dădeau în dijmă și ceva semănături de primăvară, moșierii semănau numai grâu. În regiunile cu populație deasă, acolo unde porumbul se putea cultiva pe suprafețe mari, ei cultivau numai grâu și porumb. Chiar și puțin ovăz care le trebuia pentru cai, mai degrabă îl cumpărau decât să-l cultive.

Grâul era cereala cea mai căutată. Cum începea treerul, mișiții și negustorii porneau în cercetarea ariilor de treer. Cu trăsuri de birjă, trase de patru cai înhămați la rând, ei colindau județul în căutarea de partizi de grâu. Plugarii mari erau cei mai des cercetați. Nu trecea o zi, două, în vremea treerului să nu auzi clopotele trăsurilor care aduceau mușterii. Cumpărătorii de grâu erau de două feluri : mișiți care lucrau pe seama marilor negustori sau exportatori din Brăila și care nu cumpărau decât partizi mari și negustorii mai mici din oraș, care adunau grâne pentru a le revinde în partizi mari exportatorilor din Brăila. Ei speculau asupra mărfii și făceau de multe ori afaceri bune, cu deosebire cei ce cumpărau dela plugarii mai mărunți.

A specula asupra grânelor era o meserie rentabilă și titlul de „speculant” era atunci o cinste pe care micii negustori de cereale o revendicau cu mândrie. Într'un act vechi de botez, martorii, mici negustori de cereale din sat, declară, fără sfială, profesiunea lor de „speculanți”.

Se întâmpla însă câte odată, din pricina secetei sau a ploilor prea multe, ca producția grâului să fie mică. Moșierii nu-și pierdeau pentru aceasta cumpătul, dimpotrivă, ei își încordau atunci toate puterile pentru a semăna în toamnă o întindere mai mare, nădăjduind, prin aceasta, ca anul următor să-și poată acoperi paguba. Socoteala era bună, căci rare ori se întâmpla ca producția grâului să fie doi ani dearândul slabă.

Atunci agricultorii puteau să mărească întinderea semănată, căci grâul era cerut. Piața primea orice cantitate. Bursele străine nu se influențau dacă suprafața semănată cu grâu creștea în România sau aiurea. Azi însă rețeta plugăriei mari din trecut nu se mai poate aplica. Producția grâului în lume întrece consumația și sporirea culturilor, ori unde s'ar face, atrage scăderea prețului peste tot.

Cultura grâului, înainte de expropriere, era așa de întinsă, încât, în unele locuri se întâmpla că prin potrivirea asolamentului a mai multor moșii, să pară exclusivă. În 1913 Societatea Națională de Agricultură aduce în țară pe specialistul în selecție, Nilson Ehle, dela Svalov. El a fost plimbat pe moșiile din nordul județului Brăila și sudul județului R.-Sărat, călăuzit de Nicu Filipescu și George Lucasievici, președintele și vice-președintele societății. Recolta se arăta foarte frumoasă. Grâul era mare cât omul. Trăsurile înaintau încet pe drumurile strâmtate prin aplecarea grâului îngreuiat de spic. Cât vedeai cu ochii nu era decât grâu, o mare de spice care se legănau în valuri sub bătaia vântului ușor și cald. Nilson Ehle ridicat în picioare, în trăsură, înmărmurit în fața imensității lanurilor de grâu, repeta mereu : „Tout ça c'est du blé, tout ça c'est du blé”.

CAP. XXIV.

CEREALELE DE PRIMĂVARĂ.

Cerealele de primăvară, orz, ovăz, meiu, erau cultivate mai mult de învoiți. Ei semănau cu mâna într'o singură arătură și treerau cu caii. Grâu nu puneau, fiindcă arendașul păstra pentru el locurile de grâu, dar și fiindcă grâul cerea o cultură mai migăloasă, sămânța era mai scumpă și nu se putea treera bine cu caii. Orzoaică nu se semăna. Cei care au încercat nu au izbutit să producă calitatea cerută de fabricile de bere.

Meiul se cultiva în vremea trecută foarte mult în Bărăgan. Chiar în timpul din urmă, cum treceai de Pogoane înainte spre răsărit, întâlneai semănături multe de mei. Ele erau însă numai rămășița celor de odinioară. Atunci meiul era cea mai de seamă cultură a locuitorilor din stepă, căci le dădea hrana cea de toate zilele.

Producția lui era însă nesigură și din această pricină a fost repede înlocuit de porumb, care, deși cere muncă mai multă, e mai spornic.

Meiul ne-a lăsat ca amintire, însă, cuvântul mălai. Aceasta dovedește străvechea lui întrebuințare ca hrană în stepă. S'ar părea că Moldovenii nu l'au cunoscut, căci ei zic în loc de mălai, făină de păpușoi.

O cultură de primăvară nouă s'a introdus în plugăria noastră prin anul 1900 : mazărea. Aducerea ei se datorește unui negustor neamț : Hildebrand. El făcea contracte cu moșierii, dându-le sămânța. Cum prețul era bun și cultura ușoară, mazărea s'a întins repede și a devenit, în scurtă vreme, obicinuită în asolamentul moșiilor mari. Moșierii observaseră și faptul că grâul semănat după mazăre producea mai bine.

Prin introducerea în cultură a mazărei Hildebrand a făcut plugăriei noastre un dar prețios.

Cerealele de primăvară se semănau în porumbiște. Mulți moșieri semănau pe „piele”, adică pe pământul nearat și în urmă acopereau sămânța cu plugul. Țăranii semănau pe pământul arat și acopereau cu grapa. Semănăturile făcute în acest chip, răsăreau târziu și rămâneau rare când primăvara era secetoasă.

Cerealele de primăvară se cultivau și în dijmă. Dijmuitul se făcea în clăi și dijmașul trebuia să care la mașină partea de dijmă a moșiei. Dijma se lua, fie din tot lanul o clae da, o clae nu, fie dela un cap sau mijlocul locului. Pentru aflarea numărului de snopi pe care învoitul trebuia să-i dea, logofătul dintr'o fugă de cal îi număra clăile și înmulțind numărul lor cu un coeficient variabil după proporția dijmei, afla numărul snopilor datorăți. Invoitul primea un bilet în care se arăta numărul total al snopilor pe care trebuia să-i aducă la mașină. Acolo el număra tare snopii pe măsură ce îi svârlea pe mașină. Doi logofeți, câte unul de fiecare parte a mașinei, controlau numărătoarea. Un altul, la colibă, ținea condica și când învoitul termina de descărcat carul, îi trecea în bilet numărul snopilor aduși. Operația se repeta până când învoitul isprăvea de adus toată dijma datorată. Când obligația de dijmă era îndeplinită, învoitul arătând biletul de predare logofătului la câmp, putea ridica partea lui.

Am făcut, în copilărie, amândouă aceste treburi. Când veneam în vacanță stam ziua la mașină și primeam dijma. Mai târziu, când mă făcusem mai mare, tatăl meu mă trimetea să dijmuesc. Imi plăcea. Când la dijmuit, călare pe un cal vânăt, alergam în trap întins peste miriști, lumea era a mea.

CAP. XXV.

PORUMBUL.

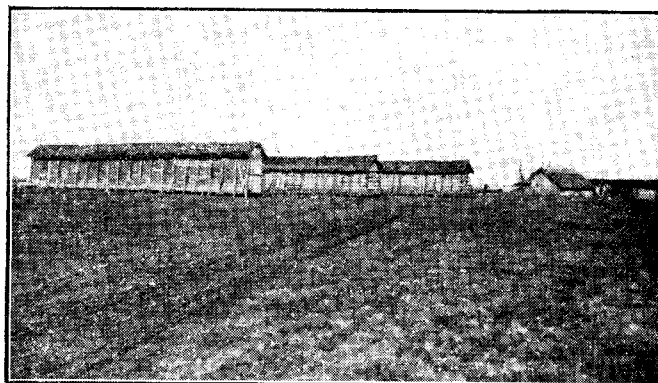
A doua plantă după grâu, ca însemnătate agricolă, era porumbul. Se semăna un porumb corcit, destul de greu, dar nu prea productiv, cunoscut sub numele de „porumb românesc”. Dela 1904 s'a semănat porumbul „dinte de cal”, mai ușor, dar mai productiv și foarte gustos la mâncare. Nu se făcea ogor pentru porumb, numai câte odată la porumbul cultivat în regi'e. Porumbul în dijmă se punea în miriște și se semăna cu mâna, în rânduri, pe urma plugului. Semănatul, în regiunea mea, se făcea în Aprilie. Semănatul mai timpuriu, din pricina răcelei, făcea sămânța să „clocească”, adică să se strice, să nu mai încolțească. Din observațiile mele semănatul făcut după 5 Aprilie, st. v. era sigur, sămânța nu mai era în primejdie să clocească, chiar dacă timpul era neprielnic.

După semănat trebuia neapărat ruptă scoarța care se făcea în urma ploilor repezi care bat pământul. Dacă nu se trăgea îndată cu boroana de fier, scoarța se întărea și porumbul eșia rar. Indată ce porumbul se semăna, el trebuia păzit de ciori. Ciorile folosesc agriculturii, căci se hrănesc pe lângă grăunțe cu insecte și omizi, dar când sunt prea multe atunci sunt o pacoste. În apropiere de apă, pe malul Călmățuiului, trăesc nenumărate cârduri de ciori. La timpul semănatului, îndeosebi al porumbului, ele se așează în stoluri de mii pe arătură și adună sămânța. Porumbul pus cu mașina suferă mai mult, fiind mai în față. Tot astfel când porumbul răsare. Atunci îl culeg după brazdă.

Stricăciunile făcute de ciori erau mai simțite în vremea când semănăturile erau mai restrânse. Dela începutul plugăriei administrația

a luat deseori măsuri pentru stârpirea lor. Măsurile nu au fost totdeauna cele mai potrivite. Se dădeau premii pentru ciorile omorâte, numai că administrațiile județelor nu se înțelegeau totdeauna asupra felului cum trebuiau aplicate. Astfel, se spunea, mai mult în glumă de sigur, că într'un an când se pornise stârpirea ciorilor, prefectura unui județ cerea picioarele cioarei, ca dovadă pentru plata premiului, pe când într'un județ vecin se cerea capul. Din această deosebire, un comerț intens de picioare și capete de ciori se stabilise la hotarul județelor.

Pentru a păzi semănăturile de ciori se așează pe lan sperietori și se pun copii cari, prin diferite mijloace, fac sgomot pentru a le goni. Paza împotriva ciorilor o făcea administrația moșiei, care, pentru despăgubirea cheltuielilor făcute, lua la dijmuit

Porumbare.

Foto S. Comărzan.

o baniță de știuleți de fiecare învoit. Această dare se chema „ciorărit”.

Pentru ca porumbul să dea o producție bună trebuia, în sistemul de muncă de atunci, ca primăvara să fie ploioasă. Ori câtă apă s'ar fi adunat în pământ în toamnă și ori câtă zăpadă ar fi căzut iarna, producția porumbului era mică dacă primăvara era secetoasă. „Dacă nu plouă în Maiu, nu-i nădejde de mălai”, spune zicătoarea. Astăzi cu sistemul nou de cultură, seceta de primăvară și chiar de vară este învinsă. Porumbul poate da, ca grâul, o producție mijlocie numai cu umezeala strânsă în pământ toamna și iarna, chiar dacă primăvara și vara e secetă.

Cultura porumbului.

Cea mai mare grijă a culturii porumbului era prășitul. El trebuia făcut din vreme astfel ca buruienile să nu îi ia înainte. Porumbul neprășit la timp, stricat din săpă, îngălbenea și nu mai putea de o producție bună chiar dacă l'ar fi plouat „cu lapte”, cum se zicea.

Porumbul se cultiva în dijmă. Moșierul da sămânța în schimb. Sămânța se alegea. Se tăia vârful și cotorul celor mai frumoși știuleți și se semăna numai boabele din mijloc. Trebuia multă stăruință ca învoiții să respecte depărtarea de trei brazde între rânduri și 50 cm. pe rând. Depărtare cu totul necesară pentru o bună producție de boabe, cu deosebire atunci când s'a schimbat sămânța, porumbul „dintele calului” având o creștere mai viguroasă și mai mare decât a porumbului românesc. Țăranii țineau la coceni. Cu toate că ei cunoșteau zicătoarea „desul umple fesul, rarul umple carul”, trebuia multă grijă pentru ca semănatul și răritul să se facă cum trebuie. Tot așa și cu prașila. La început se întrebuița foarte mult rarița. Multe porumburi țărănești erau lucrate cu rarița și o sapă pe rând, sau chiar numai cu rarița fără ajutor de sapă. A trebuit multă casnă să scot rarița din uz și să introduc o a doua prașilă cu sapa.

Toată munca porumbului în dijmă era supravegheată ca și când ar fi fost în regie și urmarea a fost întotdeauna o producție mai bună. Când porumbul da în copt, lanurile erau păzite. Pândarii erau plătiți de administrația moșiei, care pentru despăgubire lua dela fiecare învoit o baniță de știuleți de pogon. Această dare se numea „pândărit”.

După cules se făcea controlul. Locul fiecărui învoit era cercetat spre a se vedea dacă nu au rămas știuleți neculeși. Pentru aceasta logofătul, isprăvniciei și pândarii mergeau, în pânză, dela un capăt la cellalt al locului în căutarea știuleților rămași, iar învoitorii adunau pe cei scăpați la cules. Se aduna totdeauna o baniță, două la pogon. În anii cu toamnă ploioasă porumbul era cercetat în porumbar. El era răvășit, „prefirat”, cum se zice în Oltenia, de două, trei ori pe iarnă pentru a se scoate din el știuleții stricați, care ar fi putut molipsi și pe cei buni. În regiune nu era obiceiul să se pună fasole prin porumb. Se puneau numai dovleci și aceia puțini.

Dijmuitul porumbului se făcea după ce se sfârșea cu semănatul grâului și atunci când toți învoiții erau gata. Se dijmua mai întâi cocenii, pe urmă se dijmua porumbul. La dijmuit se făcea și răfuiala. Aceasta însemna că deși culesul porumbului începea la 1 Octombrie st. v. dijma nu putea să înceapă decât în Noembrie. Pentru curățat și împărțit porumbul se făceau tabere. Pe 300—400 metri lungime, învoiții clădeau pe două sau mai multe rânduri, colibe de coceni, în care stăteau cu toți ai casei pe tot timpul culesului. În fața fiecărei colibe era o grămadă mare de știuleți cu foi. Oamenii luau din ea

porumbul, știulete cu știulete, îl curățau de foi și apoi îl svârleau într'o grămadă nouă de porumb curat.

Curatul porumbului se făcea ziua de copii, iar seara după apusul soarelui, la lumina focurilor de coceni, de toți ai casei, până noaptea târziu. Porumbul curățat era împărțit în grămezi, una, două, trei, cinci, după cum era dijma. Impărțeala trebuia să fie egală. Pentru aceasta, când făceau grămezile, învoiții puneau câte o baniță în fiecare grămadă, la rând, până terminau. Odată porumbul împărțit, grămezile se acopereau bine cu coceni și tabăra rămânea în seama pândarilor și a câtorva învoiți întârziați. Ceilalți plecau și nu veneau decât la dijmuit.

Pentru a fi dijmuit, învoitul trebuia să arate biletul de răfuială. Cei care rămăneau datori și nu se învoiau pentru muncă pe anul viitor, plăteau datoria cu porumb. Dijmuitul se făcea pe rând. El începea dela un cap al taberei și toți învoiții veneau cu carele spre a ajuta pe cei care se dijmuiu în ziua aceea. Trebuia ca toată dijma datorată de învoiții care se dijmuiu să se ridice deodată și să nu rămâie în tabără dinaintea colibeii fiecăruia decât partea lui de porumb. În acest fel nu se putea dijmui decât 10—15 învoiți pe zi, de aceea dijmuitul ținea trei până la patru săptămâni. El se făcea mai

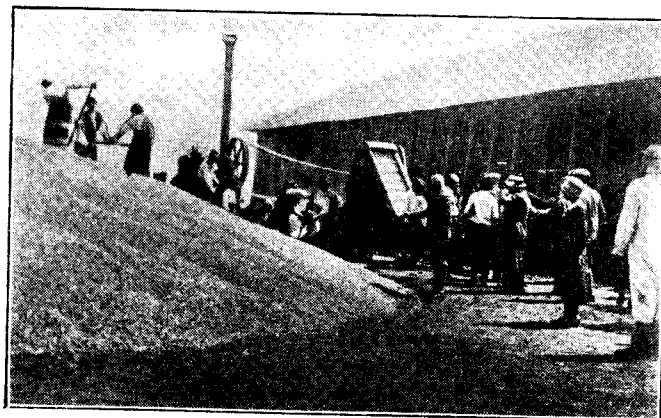

Foto Danabassi.

Bătutul porumbului la Dâlga-I. Cămărășescu.

ales în zilele cu îngheț, căci atunci căratul la curte, sau la sat, se putea face ușor, cu deosebire când locurile erau departe, ceace este aproape regulă în câmpie. Căruțele încărcate cu dijma porneau în convoi însoțite de un logofăt și de pândari.

Azi, când sătenii sunt stăpâni, ei nu mai zăbovesc la câmp pentru a cura porumbul. Il duc eu foi acasă. În acest chip ei isprăvesc mai repede culesul, dar cu câtă casnă de multe ori. În toamnele ploioase pământul se desfundă și vai de bieteile vite nevoite să tragă carele încărcate, pe drumuri în care roțile se înfundă de o palmă! Pe de

altă parte, această grabă de a culege, face că, de multe ori, ei duc acasă porumbul nu destul de copt, din care pricină se strică peste iarnă.

În anul 1933, anul rece și ploios, porumbul nu era copt la sfârșitul lunii Octombrie. Autoritățile hotărâseră amânarea culesului. Țăranii însă nu ascultau. A trebuit ca pretorul să meargă prin sate pentru a-i face să înțeleagă. În unele părți a isbutit, în altele nu. Mi-aduc aminte când, într'o comună vecină, sub-prefectul le explica pericolul și pierderea pentru ei dacă strâng porumbul necopt. Țăranii tăceau. Le-am spus și eu câteva vorbe. În zadar. Tăcuți și încruntați, îi simțeam hotărâți să nu asculte poveștile noastre. În adevăr, a doua zi au ieșit cu toții la cules. A urmat ce se prevăzuse: în primăvară tot porumbul era stricat, se făcuse tizic. Țăranii însă nu păreau, sau mai bine zis, nu voiau să-și recunoască greșeala. Ca și când faptul era normal, ei îmi povesteau cum le stă porumbul. Iși făceau chiar o laudă: „să-l vezi pe al meu”, zicea unul, ca și când ar fi anunțat cine știe ce ispravă, „trebuie să-l tai cu sapa”.

Foto Haritcn.

Ciurar.

CAP. XXVI.

RAPIȚA.

Alte culturi nu se făceau pe suprafețe mari. Am încercat într'un timp să cultiv sfeclă de zahăr. Am renunțat repede. Cum predarea se făcea atunci la fabrică și cum vagoanele veneau târziu, jumătate din greutatea inițială a sfeclei scoasă din pământ se pierdea prin evaporarea apei.

Rapița se cultiva multă în județele de răsărit. Cultura ei a fost descrisă magistral de d-l Rosetti Bălănescu în „*Revue d'Agriculture Pratique*” și nu voi reveni, cu deosebire că în regiunea mea se cultiva prea puțin. O condiție esențială pentru reușită era ca miriștea în care se semăna rapița să fie bine arsă. Mai sigur părea unor agricultori din Ialomița semănatul în porumbiște, la sapa a doua. Cocenii strâng zăpada pe loc și apără rapița de ger. În acelaș timp, ei văzuseră că rapița din porumbiște era mai cruțată de viermi.

Cultivatorii mari de rapiță erau îndeosebi moșierii din Bărăgan și cei din câmpia Dunărei. Cultura rapiței era atunci mai degrabă o loterie. Cei mai mulți o semănau într'o doară. Dacă se făcea, bine ; dacă nu, o întorceau și puneau porumb. Din pricina nesiguranței recoltei cultura rapiței nu prea era răspândită. Proprietarii și arendașii mijlocii nu o iubeau. Procopie Cassotti, om socotit și prudent, nici nu vrea să audă de ea. El n'a cultivat rapiță nici odată. Alții dimpotrivă, mai îndrăzneți și mai jucători, semănau întinderi mari, mii de pogoane. Câte odată nemereau. Când recolta scăpa de ger și de gândaci ei aveau mari câștiguri. Unul din aceștia, pe o moșie din Romanați, semănase două mii de pogoane de rapiță, aproape jumătate moșia. A avut noroc, recolta a scăpat de viermi, și de pe urma ei s'a îmbogățit. De atunci a rămas acestui moșier norocos numele de „Gândac”, nume pe care l'a purtat toată viața.

CAP. XXVII.

CONTABILITATEA.

Care era contabilitatea exploatărilor agricole ?

Registreele obligatorii, pe care orice întreprinzător agricol trebuia să le ție, erau :

1. Registrul de partizi al învoiților în care se treceau debitul și creditul lor, adică, pământul luat în bani pentru arătură sau pășune, banii dați în cursul anului, semințe, porumb pentru hrană, etc., iar la credit muncile făcute ;

2. Registrul de partizi al personalului statornic în care se trecea la partida fiecăruia condițiile angajamentului, banii luați și tainul ;

3. Registrul de munci și de chirii în care se treceau pe nume și pe linii diferitele munci făcute de învoiți. La socoteală se putea astfel lesne găsi și controla munca executată. Pentru muncile făcute, învoiții primeau o adeverință dintr'un carnet cu cotor. Cu aceste bilete ei se descurcau la răfuială ;

4. Registrul de magazie ;

5. Marile exploatări țineau un registru de casă și unele aveau contabilitate în partidă dublă, cu bilanț anual.

Socoteala învoiților se făcea la dijma porumbului. Ținea aproape o lună. Socoteala era simplă. Se totaliza debitul și se scădea din credit. Fiecare învoit avea în debitul lui arenda islazului, banii primiți în cursul anului și muncile datorate pentru pământ. În creditul lui munca făcută : ogor, arătură, semănat, seceră, cărat la gară, etc. Cei mai mulți își echilibrău conturile, câțiva mai harnici avea, să ia bani și puțini rămâneau datori pentru anul următor.

Rentabilitatea.

Care era rentabilitatea marilor exploatări?

La 1896, când am început plugăria, arenda pământului de prima calitate în regiunea mea era de 30—32 lei ha., iar în 1914 ea se ridica la 40—42 lei ha. venit curat. În Brăila și Ialomița arenda era mai mică cu aproape jumătate. Sunt unii economiști care susțin că agricultura nu rentează și că prin munca industrială un lucrător produce de cinci ori mai mult decât lucrătorul agricol. Acești economiști uită două lucruri, întâi că nu se poate industrie fără consumatori și că cei mai numeroși consumatori ai industriei sunt agricultorii, iar al doilea, că de o sută de ani agricultura europeană e în criză.

Pe vremea lui Maltus, adică la sfârșitul secolului al 18-lea și începutul celui al 19-lea, agricultura avea aceeași rentabilitate ca și industria. Iși plătea tot atât de bine lucrătorii și producea valori egale cu industria. Grâul se vindea atunci cu 20—25 lei aur hectolitru, sau 140—150 lei aur chila mare. Prețul era bun, deoarece producția agricolă acoperea cu sgârcenie consumația. Atunci noul continent nu cultiva grâu pentru export. În jurul anului 1830 s'a ivit prima criză europeană. Transportul ieftin al corăbiilor cu abur a adus grâul american în Europa. Scăderea prețurilor a fost generală. La noi grâul între anii 1870 și 1890 valora 70—75 lei aur chila de 7 hecto, adică jumătate cât prețul dinainte. A doua criză, datorită tot supra-producției americane, s'a ivit după anul 1881 și a atins punctul culminant în anul 1895, când prețul cerealelor a fost cel mai mic. Această nouă criză se datorește invenției mașinei de secerat-legat, care a dat puțința noului continent să mărească foarte mult suprafețele semănate cu grâu. La noi această a doua criză nu a fost deocamdată simțită. Leul avea atunci unagio care ascundea scăderea prețului mondial al grâului. Dar când în 1894, P. P. Carp făcu reforma monetară, introducând etalonul de aur, prețurile au scăzut deodată: grâul ajunsese la mai puțin de 1.000 lei vagonul. Criza agricolă, mărită și prin recolta proastă din acel an, a silit pe mulți arendași să părăsească moșiile. În anul 1898 ea devine mai puțin acută, căci prețurile încep să crească¹).

1. Reproduc după d-l I. C. Băicoianu, Studii Economice, pag. 202, două statistici de prețuri, în Anglia și la noi.

Din cetirea lor se vede clar căderea prețului grâului la epocile arătate de mine. D-l Băicoianu publică statisticile fără să le comenteze. Insemnările sunt ale mele.

Lăsând la o parte variația mare a prețurilor datorită crizei mondiale și judecând pe prețuri stabile și mijlocii, întreprinderile mari agricole aveau atunci o rentabilitate bună. Un arendaș socotea la cinci ani un an prost de secetă, unul bun și trei mijlocii. La grâu se calcula pe o producție de 1.200 kgr. la hectar, „chila și sămânța”, cum se zicea; la porumb cam tot atâta. Cu această producție un arendaș putea să câștige în mijlociu 30—50% din valoarea arenzii pe care o plătea. La moșiile mari câștigul era mai mare, căci ele erau mai ieftine, capitalul fiind rar și deci amatori pentru ele mai puțini.

Creditul.

Capitalul era scump. Dobânda curentă pentru afaceri sigure era de 18—24% pe an. Scontul Băncii Naționale redusese pentru negustori dobânda, dar agricultorii plăteau încă tot mult. Prin anul 1900 dobânda împrumuturilor agricole scade repede. Se putea găsi bani pentru afaceri sigure cu 12—14%. Această ieftenire a capitalului se datora băncilor noi înființate cu capital german. În anul 1899, cunoscut an de recoltă proastă și de mare criză financiară, n'am putut realiza decât cu foarte mare greutate un mic împrumut pe lombard la Banca Națională, dar am găsit bani cu 13% la Banca „Jescheck” din Brăila. Am

Prima statistică. Prețul grâului în Anglia pe tone și mărci.

1816—1820 :	364 M.
1821—1830 :	260 „ prima criză agricolă europeană ;
1830—1875 :	250 M.
1876—1880 :	206 „ începutul celei de a doua criză agricolă ;
1881—1885 :	180 M.
1886—1890 :	142 „
1891—1895 :	128 „ punctul culminant al crizei agricole.

A doua statistică. Prețul grâului la Brăila în lei pe suta de kilograme.

1882—19,28	1888—14,50
1883—18,75	1889—16,00
1884—15,25	1890—16,00
1885—15,30	1891—20,00
1886—15,00	1894— 8,00
1887—16,00	1896—10,00

Din comparația acestor două statistici se vede lămurit că a doua criză agricolă care începe în Occident în anul 1880, nu are la noi nici o repercuzie asupra prețului grâului, deși noi îl vindeam acolo. Explicația acestui paradox e agiul. Când el dispăre prin reforma lui P. P. Carp, prețul grâului scade la jumătate. Prețul mai urcat al grâului în anul 1891, e un fapt local. El e datorit degerării grâului și deși micșorării producției.

putut astfel face semănăturile și duce cheltuiala moșiilor până la recolta nouă.

În ultima decadă creditul în agricultură era foarte lesnicios. Numai cu contractul de arendă în mână, arendașii puteau găsi la bănci banii cu care să facă semănăturile de toamnă. În cursul anului se mărea în măsura suprafeței semănite, cu deosebire a grâului.

Nu numai marii agricultori, dar și țărani găseau cu ușurință credit la mici comisionari din orașele de provincie. „Mai ales cei îmbrăcați cu șube blănite, căci arătau a fi chiaburi. Din această pricină șuba „blănită începu să aibă căutare și să circule. O îmbrăcau de ocazie, „cu ceva cinsteală și cei care numai chiaburi nu erau”, spune d-l Brancovici.

CAP. XXVIII.

BILANȚUL AGRICULTURII MARI.

Și acum un bilanț. Producția agricolă a culturii mari era, înainte de expropriere, superioară producției micii proprietăți, deși muncile se făceau atunci tot cu țărani și în cea mai mare parte cu inventarul lor. Astăzi producția agricolă a împroprietărilor e mai mică decât aceea pe care ei o obțineau ca învoiți pe moșiile boerești. De ce? ¹⁾

Inventarul era atunci mai bun. Țăranii aveau boi, pe când azi au cai mici și nevoiași. Organizația muncii era alta: țăranii harnici erau preferați. Cultura lor era îndrumată. Nu se pierdea nici o zi de lucru. Muncile erau făcute la timp și bine. Moșierii spuneau: „dacă vrea Dumnezeu, se face”, dar nu adăogau ca țăranii: „se face și în drum”. Sămânța, îndeosebi a grâului, era curată și mai bună. Personalul de execuție, ținut de scurt, își făcea datoria.

În timpul din urmă, un ministru, care vrea să îndrepte plugăria țărănească prin legi, era mereu cu gândul la cei 40.000 de „logofeți boerești”, agenții de execuție ai culturii mari. Vrea să-i reînființeze acum sub o altă formă pentru ca să îndrepte plugăria țărănească. Ministrul nu știa însă că „logofeții boerești” își făceau datoria bine pentru că la rândul lor, erau controlați sever, control care niciodată nu va fi făcut de un funcționar altui funcționar. Dar, dacă „logofeții boerești”

1. Producția agricolă mijlocie între anii 1909 și 1913 a fost, după statistica oficială:

la proprietatea mare:		la proprietatea mică:	
Grâul	13,7 chintale	12,0 chintale	
Porumbul	15,3 „	12,5 „	
Orzul	11,5 „	9,7 „	

erau ascultați de țărani, era că stăpânii pământului aveau la îndemână o sancțiune puternică pentru împlinirea ordinelor : țărani, care nu-și făceau datoria, nu mai erau primiți în moșie. Poate vreun guvern să execute o astfel de sancțiune ? Sancțiunea există. Eu am pus-o în legea agrară de la 1921, dar nimeni nu s'a încumetat să o aplice până azi.

Oi la munte.

Foto Ștefan

CAP. XXIX.

V I A.

Plugăria mare nu mă mulțumea. Aveam, din pricina anilor de secetă, multă grijă. În 1904, când seceta fusese mai aspră, m'am gândit să plantez o vie, care să mă ajute când plugăria dă greș. Pe atunci filoxera nimicise viile și se începea pe ici, pe colo, replantarea lor cu vițe altoite. Era o problemă nouă, am studiat-o și când am ajuns să o înțeleg, m'am hotărît să plantez.

Am căutat un loc potrivit mai întâi în deal. Nu am găsit, căci obișnuit cu proporțiile plugăriei mele, vream o suprafață mare astfel ca via să fie, în viitor, o treabă serioasă, tot atât de serioasă ca și moșia. M'am gândit atunci să plantez la câmp. Aveam de ales pe trei moșii. La Boțârlău, în jud. Putna, unde fusese vie, la Smeeni și Țintești în jud. Buzău. Boțârlăul l-am dat de la început la o parte, căci cercetând observațiile meteorologice am văzut că în regiune brumele târzii de toamnă și cele timpurii de primăvară sunt mai dese decât în Buzău. A rămas dar să aleg între moșiile Smeeni și Țintești.

La Smeeni aveam locuința și acolo era și centrul administrației. Moșia Țintești era departe și avea o importanță mai mică. Din aceste motive ași fi fost îndemnat să plantez via pe moșia Smeeni. Observasem însă că la Țintești, copacii cresc încet și porumbul nu se face bine mai nici odată, că pământul se usucă repede și la sfârșitul primăverii se întărește ca fierul, astfel încât pășunile se pârlesc vara chiar în anii ploioși. Mi-am zis atunci : aici e pământ de vie, tare și uscat ca și când ar fi pietros.

M'am hotărît dar să pun vie pe moșia Țintești și în 1910 am început plantatul. Anul al treilea după plantare, când vița dă un mic

rod, aşteptam cu nerăbdare să văd dacă socoteala mea fusese bună. La cules, mustul a pornit să fiarbă cu atâta putere încât vasele se clătinau pe căpătaie şi spuma ieşea afară pe vrană. „Acesta nu-i vin prost” îmi spuse atunci vierul. Constatarea lui a fost adevărată, căci, în 1924, atunci când am început desfacerea cu amănuntul a vinului, am cucerit repede piaţa şi am isbutit în scurtă vreme să-mi desfac toată producţia viei.

Cred că pământul regiunii Țințești are însușiri deosebite care îl fac prielnic pentru producerea vinului de calitate. După părerea mea factorul principal care determină calitatea vinului e pământul, în al doilea rând vine vița și numai în al treilea expoziția. Oficialitatea nu împărtășește acest punct de vedere. Pentru cei mai mulți dintre specialiștii noștri expoziția primează. Numai la deal, în regiunea de podgorii, se face vin de calitate, zic ei, căci numai acolo, din faptul înclinării solului e căldură și lumină destulă, pentru ca strugurii să se coacă bine și apa ploilor să se scurgă repede astfel ca pământul să nu ție prea multă umezeală.

În partea de sud a țării, pretutindeni în câmpie, e căldură și lumină destulă pentru ca strugurii să se coacă bine. Mai multă chiar decât în deal. La via din Țințești încep întotdeauna culesul cu două săptămâni înaintea viei Sărata pe care o am în deal într'o foarte bună regiune expusă la sud. Pe dealurile mai înalte, strugurii se coc și mai târziu și de multe ori rămân acri. Nu e de mirare. În podgorie, al cărei nume slav înseamnă sub munte, „podgore”, soarele apune cu două ceasuri mai devreme, decât la câmp. Umbra munților răpește astfel viilor din podgorie atât din căldură cât și din lumină. Înălțimea deasemenea micșorează căldura. La noi nu s'a cercetat condițiile atmosferice prielnice producerii vinului de calitate. Specialiștii, ca și viticultorii practici, au prejudecata dealului. Consumatorii așisderea. Când beau un vin bun, ei spun, de regulă în semn de laudă : „Aceasta trebuie să fie dintr'un vârful” ! De cele mai multe ori însă vârful produce un vin acru.

Viile s'au plantat la deal, nu atât pentru căldură, cât de teama brumei și înghețului. La deal nu cade brumă și viile nu degeră decât foarte rar, astfel că în multe părți vițele nu se îngroapă, ci numai se mușuroesc. Pe de altă parte umezeala mai mică în deal, datorită scurgerii mai repede a ploilor ușurează apărarea împotriva bolilor. Acestea aduc numai o ieftenire a cheltuielilor de cultură, dar nu au nici o influență asupra calității vinului.

Impotriva viilor din afara podgoriei se mai aduce și argumentul social: dealul nu-i bun decât pentru vie, acolo cultura ei e singurul mijloc de trai al populației. Afirmatia nu e peste tot adevărată. Pământul bun de vie în deal, e bun și pentru porumb, iar în părțile rele producția mică și vinul prost îngrijit nu sunt totdeauna un mijloc satisfăcător de trai. O vie de câmp care produce un vin de calitate și care se desface cu preț bun, poate fi un factor social real. La via din Țintești întrebuițez 28.000 zile de muncă pe an. Lucrătorii îi

Foto Ing. Al. Garoflid.

Masa oamenilor la via Țintești.

aduc din Olt, Argeș și Muscel. Ei nu găsesc muncă în podgoriile din apropiere sau când găsesc sunt plătiți prea puțin.

Mai țin și un personal permanent numeros: administrator, viticultor, trei logofeți pentru cultura viei, pivnicer cu patru ajutoare, pentru îngrijitul vinului, contabil, magaziner și oameni la cai și la boi.

Desfacerea vinului la București necesită iarăși un personal însemnat.

Mai sunt și alte vii la câmp, bine cultivate și având desfacerea organizată. Ele sunt un factor social, căci întrebuițează lucrători mulți și mai bine plătiți decât în satul lor.

Pământ bun pentru vie nu e peste tot în regiunea dealurilor. Dovadă vinurile slabe, acre și fără gust pe care le produc multe podgorii cu toată buna expoziție a solului. În câmpie însă pământ bun de vie se găsește foarte rar. În afară de Segarcea, Murfatlar și câteva vii din Bărăgan nu cunosc alte regiuni care să producă vin bun. Sunt multe vii plantate cu viță nobilă la câmp, dar din pricina structurii fizice a pământului care ține prea bine umezeala ploilor, vinul lor e ușor și fără tărie. Pământul reavăn, excelent pentru agricultură, nu priște viei. La Smeeni, bunăoară, e un pământ foarte bun pentru plugărie și cu deosebire pentru porumb, dar nu e bun pentru vin. Odată cu plantarea viei la Țintești, plantasem și la Smeeni două po-

goane cu struguri de masă. Cum pepinieriștii de pe vremuri nu-și prea cunoșteau meseria, ei mi-au dat vițe pentru vin, în loc de vițe pentru struguri. Așa că într'un an am făcut vin. Vinul era însă acru și slab.

Via dela Țintești e într'o regiune de stepă, de ante-stepă mai bine zic. Cade numai 450 mm. ploaie în mijlociu pe an. E o regiune uscată și uscăciunea e încă mărită din pricina căldurei mari, a vânturilor dese și a structurii fizice a pământului. Astfel că în anii de secetă piereau. După câțiva ani dela plantare observasem că via se rărea așa de mult, încât într'un timp nu prea depărtat ar fi pierit aproape cu totul. M'am gândit atunci să o ud. Bănuiam că în adâncimea pământului din regiune e apă multă. Am pus două sonde, care la 20 metri adâncime mi-au dat un debit de 30 litri pe secundă, ceea ce mi-a permis să ud toată via. Irigația o fac în lunile Iulie și August când vara e secetoasă și mai devreme în anii când seceta se arată din toamnă. De când am început să ud via, vița crește viguroasă și nu mai piere. Am isbutit astfel să o scap.

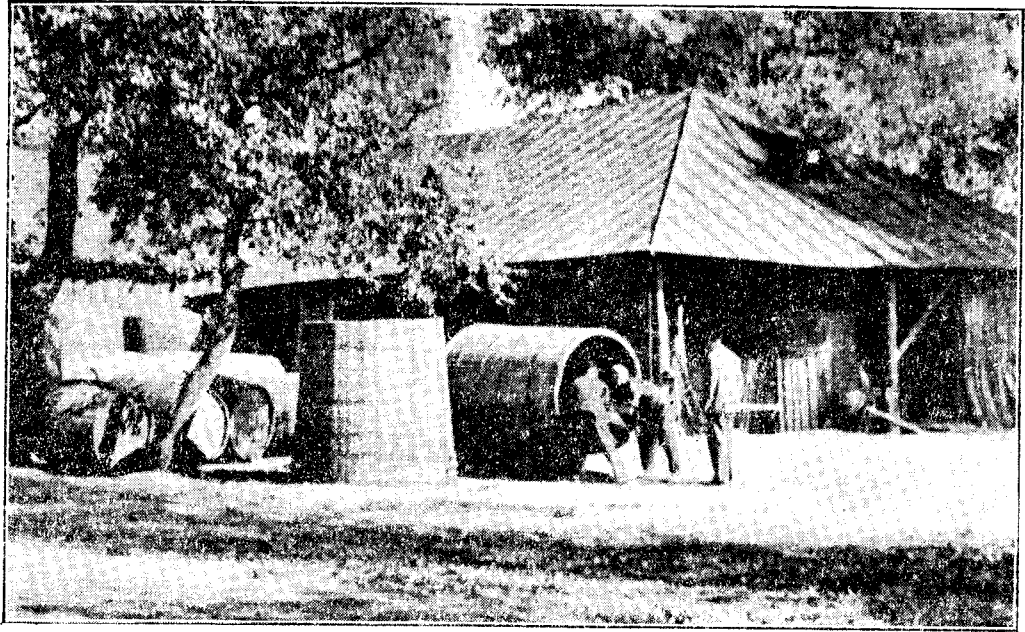
Producția nu este însă prea mare. Cu toată irigația, gunoitul și buna îngrijire nu ajung, niciodată, producția viilor din regiunea Odobești sau Panciu. Ea nu trece de 250 decalitre în mijlociu la pogon. Calitatea vinului, buchetul și tăria lui alcoolică sunt însă superioare. Strugurii se coc devreme și de aceea vinul are grad bun chiar în anii reci. În 1933, când cele mai bune vii din podgorie au dat un vin care avea abia 9 sau 10 grade, tăria vinului meu a fost în mijlociu de 11½ grade.

Am observat atunci că strugurii cu un început de putrezire au dat, la analiză, un must cu o tărie alcoolică de un grad mai mare și cu o aciditate de un grad mai mică decât cei sănătoși. Coacerea strugurilor a fost și mai grăbită, de când, la îngrășarea viei, am întrebuințat, pe lângă gunoi și superfosfat. Calitatea vinului meu poate să ție și la faptul că mai întotdeauna și chiar în anii secetoși către sfârșitul

Foto Ing. Al. Garoflid.
Irigația viei Țintești.

culesului, strugurii sunt atinși de putreziciunea nobilă. Umezeala aerului din câmpie, sau provenită din bălțile care sunt în apropiere, favorizează dezvoltarea ciupercii. Din această pricină pe lângă foloase pot

Toamna la cules. Reparatul vaselor.

avea însă și neplăceri. Culesul trebuie început la timp și dus cu multă repezeală pentru ca în toamnele ploioase recolta să nu fie compromisă din pricina mucegaiului.

CAP. XXX.

PLUGĂRIA MARE.

Plugăria mare a început la 1830, anul care a urmat tratatului dela Adrianopole și s'a terminat la 1918 când exproprierea i-a pus capăt. În tot acest timp agricultura a fost industria noastră de căpetenie. Progresul economic, social și cultural al țării s'a rezemat numai pe ea. Înlocuirea bordeelor prin case ridicate, dezvoltarea orașelor, organizarea modernă a Statului, armata, răspândirea învățământului, ridicarea burgheziei, progresul comerțului și chiar înființarea industriei nu s'au putu înfăptui decât cu ajutorul bogățiilor pe care munca țăranilor, organizată și îndrumată de spiritul întreprinzător al plugarilor mari, le-au scos din pământ.

* * *

Ca să fii agricultor nu e ușor. Plugăria e o meserie grea, căci nu merge după tipic ca industria. Lucrările ei sunt felurite și nu sunt aceleași în cursul unui an, nici anii nu sunt toți la fel. În plugărie e ca la război, trebuie să urmărești mereu acțiunea inamicului. Inamicul e vremea. În fiecare zi ești silit să potrivești treburile plugărești după schimbările timpului, fără să te bizui prea mult pe ceea ce a fost anul trecut. Pentru adaptarea continuă la împrejurări mereu schimbate ai nevoie de o intuiție pe care nu o poți căpăta decât prin multă practică.

În clima atât de schimbătoare a stepei această însușire e neapărat necesară. Nici un plugar din regiunile ploioase nu poate isbuti în Bărăgan. Toți, care au încercat, au pierdut. Acolo, unde plouă la săptămână, plugarul poate să facă munca după calendar, să lucreze mai încet, poate chiar să facă greșeli. Ploaia care vine neapărat drege tot.

În Bărăgan nu poți să spui, când ai întârziat cu ogorul, cu semănatul sau când ai bolovani prea mari în arătură : lasă că vine o ploaie și îndreptez. Trebuie să lucrezi iute și bine, ca și când n'ar mai ploua nici odată.

Din această sfortare a minței, pentru a ghici împrejurările schimbătoare ale vremii, se trage poate voiciunea spiritului și darul de observație al plugarului din stepă. De aci poate vine și resemnarea lor. Clima neînduplecată îi face fataliști.

Plugăria e o meserie riscată. Averea strânsă încet și cu trudă, rodul muncii plugarului, stau întinse pe câmp. Gerul, seceta sau ploaia, piatra și bolile pândesc munca și agoniseala pe care el o bagă în fiecare an în pământ. Riscul e așa de mare și salturile recoltei sunt atât de dese încât de multe ori ți se pare că joci la noroc. Odată, — era după seceta mare din 1909 —, prietenii mă îndemnau, în noaptea anului nou, să-mi încerc, cum e datina, norocul la cărți. Pe atunci, în provincie, jocul de cărți era în toi. „Mai joc de noroc ce e plugăria”, le spun eu. „Am semănat două mii de pogoane de grâu. Joc pe un singur tablou. Anul trecut am făcut bac, abia mi-am scos sămânța. Acum am îndoit miza și nădăjduesc ca anul viitor, la recoltă, să trag măcar opt, ca să-mi scot paguba și chiar să câștig”. Nu era o vorbă deșartă. Cu plugăria întinsă de atunci, un an bun te pune în picioare.

S e c e t a.

Plugăria e o muncă trudită căci plugarul e veșnic în luptă cu firea. Când grâul a scăpat de ger și semănăturile au început să crească, toată nădejdea plugarilor stă în mersul recoltei. La fiecare trei, patru zile ei cercetează câmpul. Grâul e frumos negru-verde, e înfrățit, e mare, îl bate vântul, sau dimpotrivă, a ieșit rar din iarnă, e mic și gălbui. Ce bună ar fi o ploaie ! Plugarii se frământă. Acum e vremea când se hotărăște recolta, acum începe și grija care nu-i părăsește până toamna : seceta. La Paști, când se întâlnesc în oraș, cea dintâi vorbă e : te-a plouat ? Când ploaia întârzie ei iscodesc mereu cerul, doar ori vedea venind norii care să le aducă ploaia mântuitoare.

Seceta e cel mai mare dușman al plugarilor. Cât de frumos să iasă grâul din iarnă, cât de bine să fi răsărit semănăturile de primăvară, dacă în Aprilie și Maiu nu plouă, recolta e proastă.

Seceta se arată din vreme, cum dai în primăvară. Zilele luminoase, vânturoase, căldura timpurie, vestesc venirea ei. Plouă puțin și rar. Bucatele de primăvară întârzie cu răsărirea, încât, după semănat, abia ici, colo, pe pământul negru, se văd fire pipernicite de orz sau ovăz.

Cu cât mergi spre vară, căldura crește și lipsa ploii îndestulătoare se simte tot mai mult. Grâul suferă. În timpul căldurei el își strânge foile pe lângă pai și verdele plăcut al câmpului devine atunci vânăt. Dacă ploaia întârzie, el se ochiește. Petece uscate, arse, apar pe locurile mai grase, acolo unde vegetația era mai frumoasă. Porumbul simte și el uscăciunea. I se răsucesc foile, și când, pe la mijlocul zilei, arșița se întetește, firul lui moleșit se apleacă pe mușuroi. E aproape pierdut. Numai noaptea se mai înviorează. Semănăturile de primăvară sunt rare și mici.

Pe pășunile pârlite de secetă vitele sbiară. Multe mor din pricina pământului pe care l'au înghițit spre a-și potoli foamea. Căldura e înăbușitoare, pe drum praful e de o palmă și vântul cald și uscat dinspre miază-zi, „sărăcilă” cum i se zice, îl ridică în vârtejuri care întunecă văzduhul.

Uneori cerul se acoperă de nori, ai zice că ploaia stă să cadă, dar vântul, care bate necontentit, îi risipește repede. Semnele de ploaie au fost numai o amăgire. Arșița e acum din ce în ce mai mare; nici rouă nu mai cade. Uscăciunea pătrunde adânc în pământ, bucatele abia își mai țin viața și inima plugarului se strânge tot mai mult. Chiar dacă atunci vine ploaia, recolta e proastă.

Când seceta începe din toamnă primejdia e și mai mare. Recolta e pierdută, și de multe ori pământul nu dă nici măcar sămânța care ai pus-o. În anul 1899, abia am putut obține sămânța la grâu, iar ovăz și porumb am făcut prea puțin. Anul 1918 a fost cel mai cumplit an de secetă pe care l'am apucat. La Smeeni am recoltat numai jumătate din sămânța la grâu și doi, trei saci de porumb la pogon. La Țintești nu am cules nimic, nici măcar un fir de pai. Tot a fost ars. Când, după război, m'am întors acasă, am găsit pământul negru, fără un fir de iarbă, iar vița abia crescută de un metru. Atât de mare fusese seceta.

Plugarii se tem de secetă. Nici măcar cuvântul nu vor să-l audă. Odată, într'un an, când ploaia mult dorită întârzie să vie, discutăm cu câțiva vecini treburi plugărești. Era vremea prășitului. „Porumbul se prășește mai bine pe secetă”, zic eu. Constatarea era adevărată, însă

exprimarea depășise ideea. Trebuia să zic, pe uscăciune. La cuvântul secetă, fețele se întunecară și toți au tăcut.

Chiar dacă anul e bun și câmpul se vede încărcat de recoltă, plugarului nu-i vine să-l admire. Ii e parcă frică să se bucure de privilegiștea pe care i-o înfățișează recolta frumoasă. Se teme să nu fie anăgît, căci știe că bruma, furtunile sau piatra pot să-i zădărnicească repede bucuria.

De aceea ca să fii agricultor mai trebuie, pe lângă imboldul câștigului, să-ți placă meseria, să o iubești. În plugărie nu poți, ca într'o slujbă, să lucrezi numai câteva ore de birou și să crezi că ți-ai făcut datoria. Trebuie să i te dai cu totul. Ziua și noaptea să fii cu gândul la treburile ei. Numai așa isbutești. Dragostea meseriei, dorința câștigului, mulțumirea care ți-o dă conducerea nu sunt însă îndeajuns ca să te facă plugar. Trebuie să-ți placă țara. Să iubești natura și să nu-ți fie teamă de singurătate. Trebuie să ai și respectul muncii. Să o faci bine și cu grije. Relele care ți vin dela Dumnezeu le înduri, te resemnezi, cele însă pe cari ți le faci singur, din lene sau nepricepere, să ți le aduci aminte mereu, chiar dacă te supără, pentru ca să nu le mai repeți.

* * *

Dar cu toate necazurile pe care ți le dă, meseria de agricultor te prinde repede, căci privilegiștea mereu schimbată a câmpului și înlănțuirea continuă a muncilor te face să le uiți.

Când, după lunile de zăpadă și ger, soarele începe să încălzească și austrul sbicește pământul, a venit timpul semănatului. Țăranii ies la arat. Cât vezi cu ochii câmpul e plin de oameni și vite. Sute de pluguri taie brazde noi în pământul umed, întorcând scoarța aspră și uscată a pământului bătut de zăpadă sau prăfuit de ger. Câmpia răsună de strigătele, cu care plugarii își îndeamnă vitele, în aer se simte mirosul pământului proaspăt arat, lanurile se înegresc și în scurtă vreme câmpul e numai țărână afânată și reavănă care așteaptă să-mânța.

Peste tot, oamenii și vitele, ieșiți din amorțeala iernii, muncesc din zor. Unii ară, alții svârlă sămânța pe care o acoperă iute cei care vin în urma lor cu grăpile. Priveliștea e încântătoare. O bucurie nelămurită te cuprinde, te simți mulțimit. Parcă și omul, odată cu primăvara, începe o viață nouă.

Când vine vremea prașiei și a secerei, câmpul se umple iarăși de oameni. Cămășile albe ale bărbaților și îmbrăcămintea colorată a femeilor împetrișează verdele închis al porumbului și rup monotonia galbenă a grâului copt. Câmpul trăește. Din zori și până în noapte oamenii muncesc cu încordare, peste tot auzi țâncănitul secerătorilor și al sabelor. În câteva zile priveliștea e schimbată. Te minunezi cum s'a putut, în așa scurtă vreme, culca la pământ și clădi în jumătăți lanurile nesfârșite de grâu și curăța de burueni întinderi tot atât de mari de porumb. Satele în Bărăgan sunt rare, ascunse în văi și călătorii care îl străbat cu trenul, nu le văd, de aceea ei se întrebă mirați de unde au ieșit oamenii care au putut săvârși atât de repede o muncă așa de mare. Ei nu știu că moșierii au adus pentru munca hotărîtoare a anului sate întregi din munți și au pus în mișcare multe și iscusite scule.

Câmpul, după seceră, acoperit cu jumătăți așezate în rânduri drepte și deopotrivă depărtate unele de altele, pare îmbrăcat. Rânduiala pusă de mâna omului îl face mai atrăgător, dar când după treer s'a golit de clăi și pe miriștea uscată nu se văd decât turme răslețe de oi, el pare pustiu și trist. Câmpul fără recoltă, sau fără viața care i-o dă munca, e mort.

Treerul e o muncă plicticoasă, totdeauna aceeași, fără frumusețe și numai de socoteli. În arie, mașinile cu mulțimea muncitorilor din jurul lor, umpleau văzduhul de sgomot, strigăte și praf; iar din toată această larmă răsbea din când în când vocea logofătului care își îndemna coșarii: „bagă mă”.

Vuetul batozei te sculă de dimineață. În timpul zilei auzul lui îți lua grija care te urmărea mereu: merge batoza? Când se întâmpla ca mașina să se strice, mulțimea oamenilor care trebuiau ținută pe mâncare, carele încărcate care așteptau, vremea pierdută și muncile moșiei încurcate, însemnau o mare pagubă. De aceea, când mergeai după alte treburi, trăgeai mereu cu urechea să auzi vuetul batozei. Când îl auzai, te linișteai. Mașina mergea. Vuetul batozei e cântecul plăcut pe care plugarul îl ascultă cu bucurie și dorește să nu mai înceteze, căci îi arată belșugul recoltei.

Când treerul se isprăvea, armanul și curtea lipsite de forfoteala oamenilor și a carelor, fără sgomotul mașinilor păreau pustii. N'aveai însă vreme să ți se urască căci odată cu treerul, începuse și ogorul. Câmpul din nou era plin de pluguri care înnegreau pământul. În lu-

mina mai dulce a sfârșitul verei privești e minunată. Pe tot întinsul șesului se vedeau petele albe ale boilor și răsunau strigătele cu care plugarii îi îndemneau să tragă : „hop, hop, hop, hop. Cea bolocan !” Din când în când scârțâitul unui plug neuns, dă o notă ascuțită în acest concert plugăresc.

Venea apoi semănatul, munca cea mai plăcută, căci se făcea fără zăduf și fără praf, dar și fără grijă. Dimpotrivă, cu bucurie, căci semănatul grâului e o muncă totdeauna plină de nădejde. Chiar dacă anul fusese rău, dacă erai necăjit, cum venea vremea semănatului uitai tot. Nădejdea recoltei viitoare te amăgea. Atunci e și timpul cel mai frumos al anului.

Urma apoi culesul porumbului și dijmuitul. Vremea se sbârlea. Iarna începea să-și arate colții. Ploi mărunte și reci, zăpada sau gerul uscat înlocuiau căldura dulce a toamnei. Plugarii erau însă acum mulțumiți căci sufletul lor era acum împăcat. Sbuciumul care îi muncise tot anul se sfârșise. Iși vedeau visul cu ochii, bucatele erau strânse. Nu se mai temeau de vre'o amăgire. Liniștea lor sufletească ținea până în primăvară, când grija recoltei începea din nou.

Plugarii iubeau viața lor plină de necazuri și griji, căci dragostea meseriei, plăcerea de a conduce și mulțumirea de a stăpâni îi făceau să le uite. Mânați de dorința aprigă de a-și mări puterea și spori averea, ei își impuneau privații pe care însă nu le simțeau, căci mângâindu-și mereu himera lor : stăpânirea de pământ, de cât mai mult pământ, își trăiau viața ca într'un vis.

* * *

Privești mereu schimbată a treburilor plugărești te făcea să uiți scurgerea zilelor și munca nu-ți dădea răgaz să ți se urască. Fiecare zi aducea o preocupare nouă. Numai duminicile și sărbătorile, când munca înceta, simțeau lungimea timpului.

Când venea însă iarna și pământul îngheța, zilele, deși scurte, treceau încet. Plugarii simțeau greutatea lor. Gospodăritul curții și îngrijirea vitelor nu le era de ajuns. Porneau atunci pe la vecini. Săniile trase de cai cu zurgălăi îi duceau repede dela o moșie la alta. Pe pârtia lucioasă și netedă ca în palmă ele lunecau ușor și în liniștea tăcută a câmpiei înzăpezite nu se auzea decât sunetul limpede al clopoțelilor și vocea vizitiului care își îndemna caii. Vântul rece și tăios îți ardea obraji, gerul te pătrundea și când rebeget de frig soseai la conacul

vecinului, casa bine încălzită și se părea un rai. Vorbele ce le schimbai acolo îți ajungea o săptămână.

Iarna trecea. Taifasuri cu gospodarii satului, botezuri sau cununii îți umplea timpul. Mai era și cititul. Tehnica agricolă am învățat-o în serile lungi de iarnă, când, stând la gura sobei, citeam cu patimă cărți franceze de agricultură.

Dealtminteri la conacele moșiilor erau totdeauna mosafiri. În vremea de atunci viligiatura era necunoscută. Orășenii petreceau pe la moșiile neamurilor sau prietenilor. Cei din generația mea își aduc aminte cu plăcere de timpul copilăriei lor trăite la țară, când, împreună cu mulți tovarăși de joc, ei învățau arta călăriei pe deșelate și meșteșugul mână-tului cailor.

Ciâi de grâu.

CAP. XXXI.

ARENDAȘIA.

Moșiile erau mari. Unele din ele cât un principat. Moșia Macoveiu din Buzău avea 35.000 de pogoane. În Ialomița și Brăila erau moși și mai mari : Domeniul Brăilei, Jigălia, Vizirul, Cocargea, etc. O moșie de cinci, șase mii de pogoane se chema o sfoară de moșie. Moșii mari erau însă puține. Cele mai multe aveau între 2.000 și 5.000 de pogoane. Plugăria mare nu o făceau proprietarii, căci, cu puține excepții, moșiile mari se arendau. Arendașii însă nu se mulțumeau numai cu o moșie. Ei luau în arendă tot ce puteau găsi împrejur. „Aci poți să te întinzi”, îmi lăuda odată o moșie misitul care mi-o propunea. Cei îndrăzneți și cu mijloace luau moșii și în alte județe. Aveau oameni de încredere pe care îi puneau la parte. Erău arendași care cultivau cinci zeci până la o sută de mii de pogoane. Recoltau mii de vagoane de cereale. Exploatările lor erau adevărate fabrici de grâu. Unul din ei, care ținea în arendă moșia Bordeiul-Verde din Brăila, pentru a-și duce mai repede recolta la gară, construisese o cale de fier îngustă, lungă de 20 km. Alții aveau la moșii magazii mari de lemn și unii chiar silozuri de beton, cum făcuse Cincu, mare proprietar, în Tecuci.

Moșiile se arendau de regulă pe cinci ani. Intrarea în moșie se făcea primăvara, la Sfântul Gheorghe. Arendașul nou avea însă dreptul de a semăna grâul de toamnă, pe locurile libere. Această nepotrivire între semănatul grâului și începerea contractului pricinuia de multe ori neajunsuri arendașului care intra în moșie. Nepotrivirea provenea din faptul că începerea perioadei de arendă se stabilise în trecut, atunci când pe moșii se creșteau numai vite. Cu începerea pășunatului începea și contractul de arendă.

Mai târziu, când plugăria a înlocuit creșterea vitelor, semănatul făcându-se numai primăvara și câmpul fiind atunci gol, arendașul nou putea să lucreze nestingherit. Astfel s'a înrădăcinat obiceiul ca arendarea moșiilor să înceapă la Sfântul Gheorghe. Obicei care s'a menținut și atunci când a început cultura grâului de toamnă și când practica ogoarelor s'a răspândit.

Arendarea moșiilor se făcea prin licitație pentru moșiile Statului și ale Eforiei și prin intermediari pentru moșiile particulare. În fiecare oraș erau mișiți de moșii. Ei cunoșteau toate moșiile din județ și județele vecine, știa suprafața lor, data expirării contractelor de arendă și iscodeau arendașii, ademenindu-i să-și mărească afacerile. Concentrarea cultivării moșiilor prin arendare era atunci un fenomen general. În scrierile mele am arătat, după date statistice, că mijlocia exploatarea agricolă mare era mai ridicată decât a proprietăților. Aceasta însemna că nu mărirea proprietăților a creat exploatarea arendașească mare, ci invers, putința acestei exploatare a menținut latifundiile.

În vremea din urmă se organizaseră adevărate trusturi de arendași. Oameni îndrăzneți acaparau moșiile din județ și din județele învecinate. Trustul arendașesc al fraților Fischer stăpânea o treime din moșiile Moldovei. În Muntenia și Oltenia erau trusturi la fel.

Fenomenul nu era sănătos. Plugărie bună nu se putea face pe suprafețe atât de mari, controlul deasemenea era greu. De aceea cele mai multe trusturi arendașești nu au isbutit. Ele au îngreuiat însă condițiile de muncă ale țăranilor prin monopolul de fapt pe care îl aveau asupra pământului. Atunci printr'o lege s'a limitat întinderea care putea fi luată cu arendă.

* * *

Desvoltarea arendașitului a fost mult ajutată de ieftenirea capitalului. În deceniul dinaintea exproprierei băncile împrumutau cu ușurință bani pentru exploatarea moșiilor. Când capitalul era scump arendașii formau o clasă restrânsă, cu pretenții de boerie. Cu ieftenirea banilor, ei s'au înmulțit. Oameni noi au ieșit la iveală. Urmarea a fost scumpirea moșiilor. Înainte, pentru arendarea unei moșii, abia se găseau doi, trei amatori. Când era vorba de o moșie mare sau o moșie de cumpărat, erau și mai puțini. Pentru moșiile mari rar se găseau cumpărători în localitate. Numai câțiva oameni bogați din București sau Craiova le puteau cumpăra. De multe ori ei erau rugați să cumpere și când se hotărau, păreau să facă un hatâr.

Cu ieftenirea banului și înmulțirea creditului prețul moșiilor s'a urcat, deoarece concurența arendașilor a mărit arenda. Mărirea arenzilor a avut un efect social rău, căci ea nu rezulta dintr'un preț mai bun al cerealelor, nici nu era îndreptățită printr'o producție mai mare. Sporul arenzilor era datorit numai ridicărei învoielilor. Arenda pe care arendașul o dădea mai mult proprietarului, el o scotea dela țărani învoiți pe moșie. Cu chipul acesta și pe măsură ce populația se îndesea, prestațiile pe care sătenii le făceau în schimbul pământului pe care îl obțineau dela arendaș, erau din an în an mai numeroase. Invoielile agricole deveniseră astfel, în multe părți ale țării, foarte grele, căci resfeturile care se adăogau dijmei făceau ca partea țaranului de producție să fie de multe ori numai o treime. Deasemenea plata pentru ierbăritul vitelor se mărise.

Intr'un timp situația ajunsese de nesuferit, cu deosebire în județele cu populație deasă. Țăranii erau turburați și începuseră să se agite. În primăvara anului 1907 răscoala a început. Mai întâi în nordul Moldovei, pe moșia Flămânzi, exploatată de trustul Fischer și pe urmă s'a întins în toată țara. Ea a fost mai violentă în vestul Munteniei și în Oltenia, unde a fost nevoie de măsuri energice pentru a o potoli.

De pe urma acestor turburări se creiase atunci la orașe un curent de opinie potrivit proprietarilor de moșii și cu deosebire arendașilor. Tot ce plugarii mari făcuseră în trecut pentru economia țării, se uitase. Nu se vedeau acum decât neajunsurile regimului. Pentru a curma starea încordată dintre proprietari, arendași și muncitori, Ion I. C. Brătianu, a întocmit în 1908 o lege a învoielilor agricole prin care se relementa raportul dintre moșieri și țărani. Legea stabilea maximul îngăduit de arendă și dijmă, precum și prețul minimal al muncii. Legea însă, dacă a produs în multe părți o ușurare a învoielilor, nu a dat peste tot roadele așteptate. În regiunile cu populație deasă nevoia de pământ era așa de mare încât țărani primeau condiții de învoială ridicare, fără să ceară aplicarea legii.

Aceste legiuri n'au mulțumit însă pe nimeni. Lumea, îndeosebi la orașe, era tot agitată. Problema agrară se discuta mereu și totdeauna cu aprindere. Din aceste frământări a pornit ideia exproprierii. Reforma era necesară. Am fost poate cel dintâi care am arătat, în scrierile mele din 1908, că desființarea latifundiilor e singura soluție a problemei. Nu mi-am închipuit însă că exproprieria moșiilor se putea face cu atâta ușurință, fără a ține seamă de latura economică a problemei. Și în

occident viața muncitorilor a avut scăderi. Însă nici un om politic nu s'a gândit, acolo, să împartă fabricile sau minele. Toți și-au dat seama că aceasta ar însemna desființarea industriei. Soarta lucrătorilor a putut fi îmbunătățită prin alte mijloace. La noi, exproprierea radicale a moșiilor trebuia făcută într'o proporție care să cruțe proprietatea mare a cărei cultură este necesară economiei țării și progresului agricol ; iar pământul expropriat nu trebuia împărțit numai decât țăranilor, ci arendat pe un timp destul de lung pentru ca cei vrednici să se poată alege.

Creșterea vitelor.

Plugăria mare din trecut nu însemna numai cultură de cereale. Creșterea vitelor interesa deopotrivă pe moșieri. Fiecare din ei aveau cirezi de vite, îndeosebi cei care posedau pășuni de baltă. Chiar hergheliile de cai se mai vedeau încă pe unele moșii.

Creșterea cea mai răspândită în partea de răsărit a țării era, însă, a oilor. Toți moșierii aveau câte o turmă, iar plugarii mari din Brăila și Ialomița aveau mai multe. Erau, printre ei, unii care aveau 10.000—20.000 de oi, ca frații Secoleanu, Pană, Petcu, Eremia, frații Apostolu și alții. Pentru pășunatul de vară, văratul oilor cum se zice, ei arendau sau avea în stăpânire munți unde își duceau oile în Iunie, după tunsoarea lânii și le țineau până la începutul toamnei, la Sfânta Maria mică, când le porneau la vale spre moșii. La câmp ei nu țineau pe vară decât o parte din mânzări, adică, numai oile care dădeau laptele pentru făcutul brânzei ce trebuia pentru consumația moșiilor.

Ducerea și scoborârea dela munte a oilor se făcea de obicei pe jos. Pe drumul dela Ploești la Buzău întâlneai, primăvara și toamna, cârduri numeroase de oi, care se duceau la munte sau se întorceau la baltă, însoțite de ciobani, câini și măgăruși care purtau pe ei calabalacul stânei și al ciobanilor. Pentru trecerea mai lesnicioasă a turmelor prin Ploești, era la marginea orașului un drum, zis, „al oilor”, care ocolea orașul și scurta calea. Pe acest drum au trecut veacuri de-a rândul turmele de oi care se duceau sau scoborau din munți la câmpie. Drumul oilor a rămas. Acum însă e stradă pavată și poate poartă un nume mai simandicos. Oile mai trec pe el și azi, dar mai puține.

Turmele de oi ale crescătorilor mari erau așa de numeroase și ciobanii care le îngrijeau atât de mulți, încât stăpânii nu-i putea cu-

noaște pe toți. Ciobanii și ei, trăind singuratici, vara la munte, toamna la baltă și iarna pe lângă armanele depărtate, nu-și prea cunoșteau nici ei stăpânul. Nae Seceleanu, mare crescător de oi, își ducea de obicei oile pe munții din jurul Sinaiei. Odată, în Sinaia, el vede un cioban călare pe măgăruș. „Asta trebuie să fie dela mine”, își zice el, și cum avea o vorbă de trimis la stână, îl chiamă : „Ai să spui baciului așa și așa..., eu sunt Seceleanu”. „Ba. Aia-i vorbă”, îi răspunse ciobanul și întorcându-i spatele își văzu mai departe de drum. Altă dată, într'un oraș de peste munți, un cioban e întrebat cine îi e stăpânul : „Știar dracu”, răspunse el scurt în graiul lui ardelenesc. El nu cunoștea decât scutarul, din mâna căruia își lua simbria.

Târgul Drăgaicei.

Vitele pe care plugarii le creșteau erau aduse spre vânzare la târguri. Cel mai mare și mai cercetat în regiunea de răsărit a țării era, pe acea vreme, „Târgul Drăgaicei”. El se ține și acum la marginea orașului Buzău, lângă bariera Ploștilor. Incepe la 10 Iunie și se sfârșește la 24, la ziua Drăgaicei, sărbătoare pe care țărani o țin cu sfințenie, deși nu e trecută în calendar. De ziua aceea ei sunt toți la târg, ori care ar fi atunci treaba câmpului.

Târgul începe mai întâi cu vitele, îndeosebi boi și cai și ține o săptămână. Pe urmă vine târgul de mărfuri însoțit de jocurile și petrecerile obicinuite de bâlci.

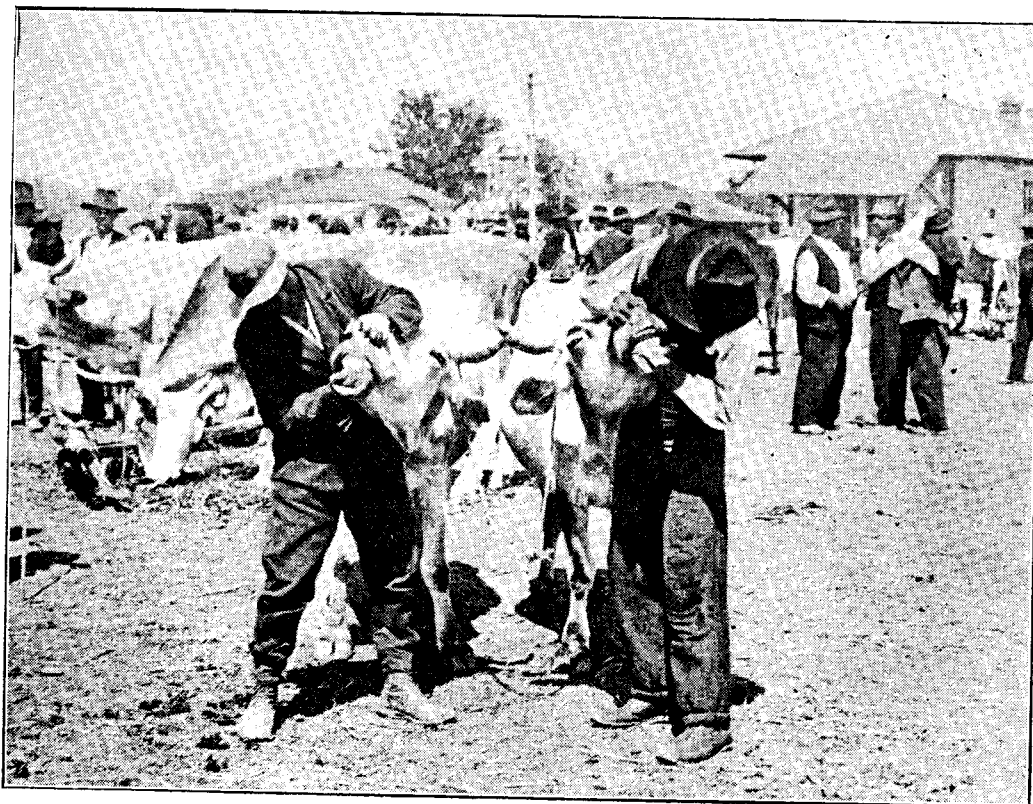
Târgul Drăgaicei era vestit în toată țara. Când l'am apucat, el își mai păstrase încă din faima lui trecută, de atunci când aprovizionă cu mărfuri, pentru un an întreg, tot ținutul și era locul de desfacere a vitelor din județele apropiate. Am apucat în copilărie vremea când marii negustori din București, Brăila și Ploști, aduceau toate felurile de mărfuri în târgul Drăgaicei. Ei le vindeau în prăvălii, un fel de barace de scânduri acoperite cu tablă, așezate pe două rânduri dealungul străzii principale a târgului. Găseai atunci în târg, tot ce aveai nevoie, până și jucării. Prima mea jucărie mecanică, un tren care mergea singur pe șine, mi-a cumpărat-o tata din Drăgaică.

Târgul de mărfuri a scăzut însă din an în an până ce s'a desființat aproape cu totul. Cel de vite a rămas. Mai se ține și acum, dar e mai puțin cercetat ca altă dată.

În trecut, în timpul târgului, șesul care se întinde la marginea dinspre miază-zi a orașului era plin de boi, vaci și cu deosebire de cai.

Boii aduși spre vânzare, căniți cu roșu în frunte, erau ținuți în ocoale, iar caii stăteau în saivane sau afară, legați la conovăț.

Odată cu caii veneau și stăpânii lor. Ei se adăposteau în căruțe cu coviltir, iar unii mai simandicoși își făceau colibe acoperite cu paie și așternute cu fân peste care puneau, pentru dormit, pături sau saltele. Câțiva ani de-a rândul am văzut pe un Catargiu, mare proprietar

In târg de vite.

Foto Stelian.

și crescător în județul Tecuci, venind cu caii spre a-i vinde în Drăgaică. El sta, pe tot timpul târgului, ca și ceilalți negustori, în colibă.

În zilele de târg tot șesul din apropierea orașului era plin de caii pe care giambașii îi împerecheau și îi încercau: unii călare, iar alții în căruțe mânând în picioare caii înhămați câte doi. Încotro te întorceai vedeai numai cai fugind în trap întins și trăgând căruțele care hodorogeau de-ți lua auzul. Mușterii priveau cursele care se dădeau în cinstea lor și cei mai pricepuți se suiau chiar în căruțe și mânau singuri. Însă, cu toată priceperea lor, erau de multe ori păcăliți, căci

vânzarea se făcea de obicei prin geambași. Aceștia erau meșteri în fățuirea cailor și lecuirea vremelnică a celor cu cusur. Intr'un an cumpărăseam din Drăgaica o pereche de cai vineți, bine legați și iuți, la mers. Ii încercasem doar în târg. Dar după ce i-am adus acasă și am vrut peste două zile să plec la moșie, ei nu porneau din loc. Rămăseseră nemișcați cu tot îndemnul vizitiului. Aveau o meteahnă cuno-

Căutatul cailor.

Foto Stelian.

scută, pe care însă meșteșugul giambășesc o ascunsese în târg. Nu am putut face treabă cu ei decât împerechindu-i cu alții.

Târgul Drăgaicei da multă animație orașului. Lume străină forfotea în toate părțile. Birji, căruțe și briști, iar în anii din urmă tramcare, duceau și aduceau vizitatorii la târg. Seara, pe răcoare, lumea bună în trăsurile de casă, venea să vadă târgul, să petreacă și să guste înghețată sau prăjituri care li se păreau mai gustoase în sgomotul, praful și mirosul din bâlci.

CAP. XXXII.

CREȘTEREA VITELOR ÎN TRECUT.

Crescătoriile pe care le-am apucat nu erau decât umbra celor dinainte. Atunci, pe la începutul secolului trecut, când plugăritul nu se întinsese încă, creșterea vitelor era aproape singurul mijloc de exploatare al moșiilor mari. Agricultură se făcea puțină și numai prin învoieli cu țărani. Dijma era din zece, una, iar grăunțele și paiele recoltate erau întrebuințate mai mult pentru hrana vitelor.

Călătorii străini care ne-au vizitat pe vremuri sunt mirați de starea înapoiată a plugării. În schimb ei admiră creșterea vitelor. La 1820 scrie Wilkinson „numai a șasea parte din vastele și mănoasele câmpii ale țării e cultivată”. Într'un timp mai apropiat, la 1859, Neugebauer spune că abia a noua parte din pământ se cultiva, restul fiind întrebuințat la pășunatul vitelor. „Aci se poate călători mai multe ceasuri, „fără a da de alceva decât de stepe pustii, acoperite cu pășunile cele „mai bogate, pe care se văd turmele cele mai frumoase care stau păș- „când în iarba până la burtă. La vederea omului ele își ridică capetele „împodobite cu coarne frumoase asemenea cerbilor și o iau la fugă, „dacă nu năvălesc asupra lui”.

Moșiile se exploatau pe specialități de creștere. Unele pentru oi, altele pentru vite cornute sau cai. Câtă însemnătate avea în trecut creșterea vitelor, precum și grija cu care se administrau, se vede din însemnările lui Constantin Vodă Brâncoveanu. Domnul mergea de Paști la moșia sa Obilești din hotarul Bărăganului, să privigheze singur răvășeala oilor, adică numărătoarea și rânduiala cârdurilor pentru pășunat.

Un călător străin, Meleghi, observa în 1828 : „Cel mai mare comerț „al Moldovei îl constituie vitele. Boerii cari administreză singuri mo-

„șiile, precum și arendașii se ocupau foarte mult de creșterea vitelor. Fiecare are turme mari de boi, de cai, de oi. Se exporta în Germania și Austria un mare număr de vite cornute. Mii de cai se cumpăra pentru armata acestor două țări. Oile se vând în Turcia, lâna și pieile de miei se exportă pentru fabricile din Austria și Germania”.

Cu privire la exportul de vite Wilkinson spune: „In fiecare an se trimit la Constantinopol 250.000 berbeci și 3.000 de cai, iar în provinciile din apropiere, în afară de un mare număr din aceste două specii și boi care sunt vânduți cu mari câștiguri.”.

Oile.

Crescătoriile de oi erau cele mai numeroase. Oile erau bine îngrijite. Pe lângă fânețe și pășuni întinse, crescătorii mai semănau și mei care se dădea primăvara, netreerat. Oile astfel hrănite erau mai mari ca cele de azi și dădeau lâna mai multă. Lâna era atunci cel mai de seamă produs căci avea preț și se putea transporta ușor. Ea

se cumpăra de fabricile de postav din împărăția vecină prin reprezentanții lor din țară. Aceștia arvuneau lâna încă dela Crăciun.

După lâna venea laptele. Din el se făcea cașcaval, iar cu grăsimea care rezulta din fierberea cașcavalului se făcea unt de oaie. Atât cașcavalul cât și untul de

Plecarea oilor la munte.

Foto Seceleanu.

oaie se exportau la Constantinople. Tot acolo se desfăceau și batalii. Oile bătrâne și betege se tăiau la zalhana. Din ele se făcea pastramă care se vindea în Turcia.

Toate vitele se tăiau la zalhana. Fiecare oraș avea zalhanaua lui, așezată pe lângă o apă curgătoare și înconjurată cu zid. Până deunăzi se mai vedeau la Colentina, ruinele zidului care înconjura zalhanaua orașului.

Cei mai mulți dintre crescătorii de oi erau ardeleni din regiunile Sibiului și Brașovului „Tușuenii” și „Mocanii” cum li se spune. Ei țineau oile vara pe pășunile de munte, iar toamna scoborau la câmpie și iernau pe moșiile mari unde găseau paie și coceni sau în baltă unde oile pășteau, pe zăpadă, ierburile înalte sau erau hrănite cu muguri dela ramurile de salcie pe care ciobanii le apleacă ca să le poată roade. Primăvara, până la plecarea la munte, oile lor pășteau pe pârlouge sau pe locurile pe care se puneau mai târziu porumb. Mulți din ardelenii care au venit cu oile în Brăila, Ialomița și Dobrogea au rămas acolo și au pus în cultură moșiile care până atunci erau numai pășuni.

O dovadă de mulțimea turmelor de oi în aceste părți, chiar în timpuri mai apropiate, sunt rampele pentru urcat animalele mici în vagoanele cu cat, care se văd la toate gările pe linia Buzău-Brăila.

C a i i.

După oi, cea mai rentabilă întreprindere a plugăriei trecute era creșterea cailor. Caii erau căutați pentru trebuințele militare ale timpului și pentru transport.

Pentru creșterea lor, era nevoie, ca și pentru oi, de mari suprafețe. Se zicea că pentru o herghelie trebuia atâta întindere încât caii să poată alerga în voe timp de o zi întreagă. Caii nu se creșteau la grajd, ci în libertate. Ei stăteau afară ziua și noaptea, vara și iarna. Numai pe vreme de viscol erau adăpostiți în saiele sau perdele¹⁾. Ei se țineau tot timpul la pășune și se hrăneau cu ierburile crescute pe ele. Pirul era iarba cea mai căutată de cai și de oi. Când zăpada, nu prea mare, acoperea pământul caii erau scoși și atunci la câmp. Ei curățau cu copita stratul subțire de zăpadă și

Herghelia D. Hariton-Sălciile.

1. Saielele sunt grajduri lungi, deschise la un capăt, făcute din lemn și acoperite cu stuf sau paie. Perdelele sunt adăposturi semicirculare făcute din stuf înalt și așezate cu partea închisă în bătaia crivățului și cu deschizătura spre sud.

mâncau iarba uscată care fusese cruțată, în acest scop, de păscut. Pe vremea rea li se dădea în saiele, fân și paie de orz.

Felul cum se administrau pe atunci hergheliile de cai ni l'a povestit Alex. Apostolu, care a apucat, în copilărie, crescătoria de cai a tatălui său, Teodor Apostolu, mare proprietar și arendaș în județul R.-Sărat. El avea prin anii 1870 patru herghelii de câte 300—400 de cai fiecare. Hergheliile erau deosebite, după păr : herghelia sură, murgă, neagră și roibă. Ca reproducători aducea armăsari arabi și turcomani. Fiecare herghelie era în seama unui vătaf hergheligiu cu trei ajutoare. Moșia era împărțită în atâtea părți câte herghelii erau, căci nu era voie să se amestece la pășune o herghelie cu alta.

Fiecare crescător avea semnul lui cu care își înfiera caili. „Dangaua” cum se numea semnul, era o literă sau o figură geometrică făcută din fier pe care o înroșea în foc și o aplica așa pe pulpa calului. Părul și pielea se pârleau și calul era astfel marcat cu pecetea stăpânului pentru toată viața. „Dangaua” pusă în chip de dovadă a proprietății, nu împiedeca, însă, prea mult furtul de cai.

Venitul hergheliei îl dădea cu deosebire închirierea cailor la proprietari și arendași pentru treer. În acest scop se alegea mai întâi fruntea hergheliei, cai de măsură mare, sănătoși și fără cusururi. Ei erau vânduți pentru export. După aceea fiecare herghelie se împărțea în trei sau patru herghelii mai mici, de câte 80—100 de cai care se închiriau astfel pentru treerat.

Din herghelii se mai alegeau de două, trei ori pe an caili de 4—5 ani care, duși la târgurile din Buzău, Călărași, Râmnic și Focșani, erau vânduți întreprinzătorilor poștei. Vânzarea se făcea cu ridicata, fără alegere. Prețul se plătea în galbeni de aur. După târguială vânzătorul lua desaga cu bani și herghelia pleca la poșta arătată de cumpărător.

Caili se prindea din herghelie cu arcanul. Cei pentru trăsură se învățau la ham cu cai mai bătrâni, deprinși. Erau puși mai întâi la căruțe grele, încărcate, pentru a-i deprinde cu hamul și cu trasul. De multe ori ca să tragă mai greu erau băgați prin arătură. Când se cumișteau erau puși la lucru mai ușor, la trăsură sau poștalion.

Crescători de cai erau mulți. Fiecare avea o preferință. Costache Stamu, mare arendaș în Brăila, avea o herghelie de cai „Izabeli” galbeni, cu coada, coama și spinarea albă. Alecu Mareș, făcuse o herghelie de cai bălțați. Hergheliile lui Hagi Mosco dela Cocargea, a lui

Neculai Sandu Popa din Ialomița, a Căpitanului Pană dela Scărlătești, a lui Petre Pană și Eremia din Brăila, erau vestite.

Crescătoria Vistierului Ion Hagi-Mosco era renumită nu numai în țările vecine, dar, chiar mai departe. Friederic cel Mare, astfel după cum ne spune d-l Gene-

ral Stavrescu în Hipologia sa, cumpăra cai pentru regimentul său de Ulani de Gardă din herghelia lui Hagi Mosco.

Această crescătorie renumită a fost dusă mai departe de Căminarul Ștefan Hagi Mosco și de fiul lui Nicu Hagi Mosco.

Cu prilejul venirii în țară a unui prinț din familia Bonaparte, po-

ștalionul lui Nicu Mosco l'a adus dela Giurgiu la București. Caii și poștalionul a stârnit admirația prințului.

Crescătoriile mari de cai au dispărut odată cu introducerea mașinilor de treer și a drumului de fier.

Herghelie la păscut.

Foto S. Comărzan.

P o ș t a .

Poșta era în vremea trecută singurul mijlocul de a călători atât pentru particulari, cât mai ales pentru administrația Statului. Căruța de poștă, olacul cum i se spunea, era mică, strâmtă și toată din lemn. Caii înhămați câte patru sau mai mulți, erau mânați deacălare. Cu chioțe și pocnituri de bici, surugii duceau olacul în goana mare, pe nerăsuflete, dela o poștă la alta. Acolo caii erau schimbați cu alții odihniți și apoi repede, fără întârziere, cu acelaș alai o porneau înainte. Cărucioara de poștă nu avea arcuri și nici măcar leagăn¹⁾. Sdruncinul era așa de tare încât călătorii, nu încăpeau decât doi, erau legați spre a nu fi svârliți în timpul mersului.

1. Leagăn se numește o bancă cu saltea de piele pusă în curmezișul căruței și legată cu două curele de o parte și de alta a știrului.

Iată cum descrie cărucioara de poștă prințul Anatol Demidof, care în anul 1837 a făcut o călătorie prin țară venind dela Paris și mergând la Odesa :

„Olacele se alcătuesc dintr'un fel de uluc mic de scânduri de lemn „așezat pe patru roate, mai mult sau „mai puțin rotunde și din două osii din „acelaș material, fără un cui, fără o „singură bucățică de fier. Această ladă, „umplută din belșug cu fân, aproape „totdeauna mucegăit, poate să pri- „mească un singur călător, arareori doi. „Bietul de el, așezat pe vine, nefiind „rezemat pe nimic, despica spațiul agă- „țându-se de marginile grosolanei căruțe „ca și un călăreț neînvățat care se ține „de coama calului înfuriat”.

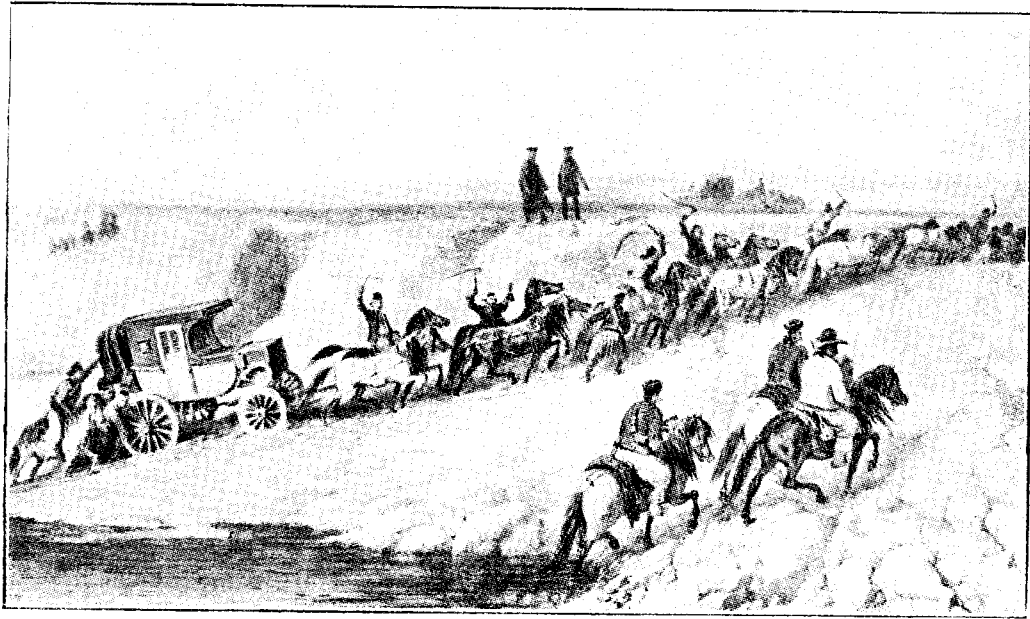
Surugiu din Muntenia la 1860.
Gravură pe lemn, după D. Lancelot.
(Colecția Adrian Corbu)

Olacele au fost până la începutul secolului trecut singurul mijloc de transport public. Dar el era rezervat Domniei și boierilor mari. Oamenii de rând erau nevoiți să călătorească cu mijloacele lor proprii. Alexandru Ipsilante organizează, pentru prima oară, poștele române pentru public.

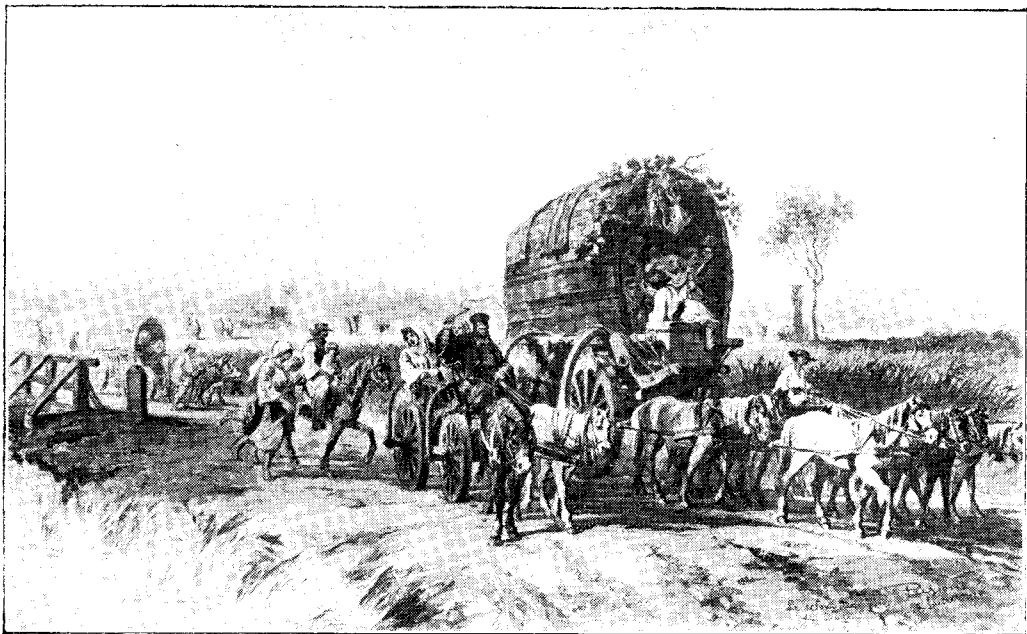
Intreprinderea poștei era un monopol care se arenda. Intreprinzătorul era obligat să aibă întotdeauna cai de schimb pentru mersul poștei. El trebuia să țină în bună stare căruțele precum și conacele de poștă, unde se adăposteau călătorii, care poposeau noaptea sau cari trebuiau să aștepte caii de schimb. Așteptare de multe ori lungă, căci trimișii Domniei sau ai Țarigradului aveau totdeauna precădere la schimbul cailor. Conacele poștei erau așe-

„Poștă” în Muntenia la 1844.

Trăsura priuțului Demidoff, trecând Buzăul la 17 Iulie 1837.

Intoarcere dela târgul Drăgaica-Buzău, — Preziosi.

Foto Stelian.

zate cam la 20 Km. unul de altul. Numirea le vine dela unitatea de lungime de atunci : poșta¹⁾. Conacele de poștă precum și caii lor se administrau de căpitanul de poștă. Plata călătoriei era de zece bani de ceas și de cal întrebuințat.

Ce erau drumurile și cum se făcea călătoria pe vremea diligenței ne-o spune prințul Demidof în memoriile sale : „Nemărginita câmpie care se întinde între Giurgiu și București, este adesea întretăiată de ponoare destul de adânci, cari, când plouă, se fac niște băltoace foarte primejdioase pentru călători. De multe ori eram aproape să rămânem înămoliți în smârcurile pline de noroi, peste care drumul nu se sprijină decât pe câteva crăci de arbori aruncate deacurmezișul”. Și mai departe : „Cu greu puteam ști încotro eram duși : tot ce puteam spune e că ne îndreptam spre nord, dar nici o altă indicație nu putea să ne arate drumul ce duce spre Capitală. Drumurile prin aceste pustiuri sunt tot atât de nesigure ca și oamenii care le străbat. Spațiul e larg, smârcuri din belșug și țăranul alege după plac între pământul gol și cel acoperit peste tot cu iarbă. Nu numai odată dădurăm prin gropi în care caii se înfundau trăgând și căruțele grele după ei”.

Mai târziu, la 1841, Ion Ghica descrie astfel începutul unei călătorii dela București la Iași : „La barieră se isprăvise caldarâmul și o luăm pe șleau cu roatele în noroi până la bucea, caii la pas și surugii croindu-le cu bicele la dungi beșicate pe spinare. După patru ore de răcnite și înjurături, cruci și răscruci, sfinți și evanghelii, pe la opt seara intrăm în curtea poștei dela Sindrilita : picioarele cailor pocneau de câte ori ieșeau din noroiul gros, cleios și adânc. Făcusem 23 kilometri”. Și mai departe : „Peste noapte începuse un vânt rece și noroiul se învârtoșea strângându-se de frig, încât încet, încet se făcuse tare ca fierul, formând o cale sdruncinată : roatele săreau din hop în hop, aruncându-mă la fiecare pas al cailor dintr'un colț într'altul al trăsorei. Până la jumătatea poștei Mărginenii, am mers cum am mers, dar acolo dând într'un făgaș adânc, înghețat, m'am pomenit cu trăsura într'un peș. Se rupsese osia și rămăsese în trei roate”.

1. O poștă avea 10.000 de stânjeni.

Tamaslăcurile.

Creșterea vitelor cornute era deasemenea răspândită pe moșiile mari. În toată câmpia de răsărit, unde plugul nu a pătruns decât târziu, se creșteau cirezi numeroase de vite. Apropierea bălței ajuta mult crescătoriile.

Vacile se țineau mai mult pentru viței, de aceea ele se mulgeau

Tamaslăc.

Foto Seceleanu.

numai odată pe zi, dimineața și de cele mai multe ori nu se mulgeau de loc. Vițeii umblau toată ziua cu mamele lor. Bine hrăniți, ei creșteau legați și înalți¹⁾. La patru ani împliniți se alegeau juncanii cei mai frumoși care se vindeau, ceilalți se opreau pentru înprospătarea, în fiecare an, a boilor de jug. Boii și vacile bătrâne, precum și tine-

retul care nu avea forma cerută se desfăceau la căsăpii. Din laptele de vacă se făcea un cașcaval, mai puțin gros și gustos ca cel de oaie, dar care totuși se căuta pe piața Constantinopolului. Vitele cornute se creșteau mai mult afară. Vacile fătătoare, mai plâpânde, se țineau în saivane și li se dădea o hrană mai bună. Vacile sterpe și boii iernau numai la adăpostul perdelelor. O cireadă de 200 de vaci mulgătoare era socotită ca o exploatație mijlocie²⁾.

Ținerea vitelor afară, care atunci era regulă, se practică și azi în unele părți ale Moldovei. În un adăpost natural, deal sau pădure, vitele ierneză afară, cu oarecari riscuri însă, de aceea adesea ori prin

1. Neugebauer scrie la 1859. „Aci vițelul tânăr învață să-și găsească alături de mama sa hrana cea mai plăcută și deoarece laptele nu e luat prin mulgere, el crește în primul an așa de mare și de gras ca și când ar fi de trei ani. Prin această hrană își capătă puterea de a sta pe viitor sub cerul liber în orice timp al anului”. din I. C. Băicoianu, Studii Economice, pag. 201.

2. Datele privitoare la creșterea vitelor în trecut le dețin dela Al. Apostolu, mare agricultor. El moștenise împreună cu fratele său Mitică moșia Gurgueți în jud. Râmnic. Pe urmă ei luaseră în arendă moșii mari în Ialomița : Jigălia, Mărculești, etc. Amândoi erau plugari și crescători desăvârșiți.

cirezile moldovenești, se văd boi cu coadă scurtată de pe urma degeratului iarna.

Crescătoriile mari de vite au fost treptat desființate pe măsură ce

Tamașlâc; Râșuceni-Vlașca.

Foto Iacovache A. Noice.

agricultura se desvolta. A contribuit la această schimbare și pierderea debușeului de export în Impărăția Austro-Ungară. De unde în anii 1877—79 se exporta în mijlociu 44.121 capete de vite mari 173.984, oi și 164.286 porci, acest export scade în anii 1883—85 la 4.650 capete de vite mari, 59.901 oi și 84.526 porci. Mai mult încă, în anii 1889—91 exportul porcilor era numai de 8.016 capete. „Un dezastru mai mare nici că se putea”, spune d-l I. C. Băicoianu, din lucrarea căruia am luat cifrele de mai sus ¹⁾.

Crescătorie de porci în baltă. Foto Seceleanu.

1. I. C. Băicoianu, Studii Economice, pag. 126.

CAP. XXXIII.

INDRUMĂTORII AGRICULTUREI.

Acum câteva cuvinte despre îndrumătorii agriculturii mari din secolul trecut, acei cărora le datorăm tot progresul economic pe care țara l'a realizat în acel timp. Unii erau proprietari, alții, cei mai mulți, arendași. Două mii de pogoane proprietate era unitatea minimă pentru a intra în protipendadă, adică spre a fi socotit mare agricultor. O moșie de 1.000 pogoane se chema o moșioară. Un mare arendaș de pe vremuri, care ținea mai multe moșii mari, numea o proprietate de 500 ha. pe care o avea în județul Buzău : „moșie de om sărac”. A fi proprietar de moșie era pe atunci o mare cinste. Agricultorii mari se bucurau de o stimă deosebită. Erau priviți cu aceeași considerație care se dădea în occident marilor industriași și bancheri.

Proprietarii.

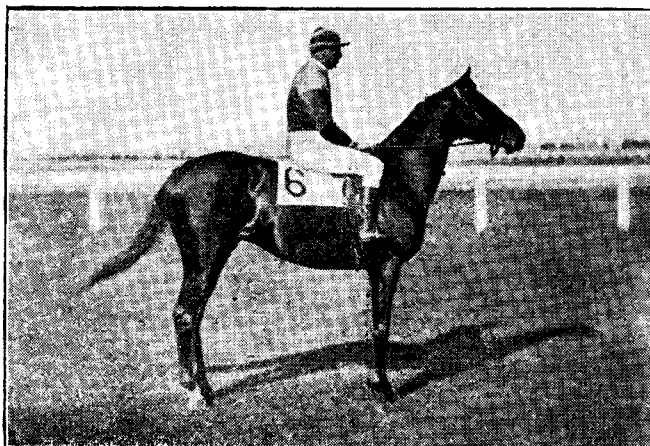
Agricultori mai de seamă care au contribuit la progresul agricol au fost mulți. Printre proprietari amintesc pe Iancu Marghiloman, cel mai mare plugar al vremii de atunci, pe Suțu, pe Playno, Gh. Bagdat și Grădișteanu, toți cu moșii mari în Râmnicul-Sărat. În Brăila erau : prințul Gh. Stirbey la Bertești, Nicu Filipescu la Filipești, Gh. Petcu la Cioara, frații Cavadia la Zăvoaia, Gh. Eremie la Stăncuța, Gh. Lucasievici la Urleasca, etc. În Ialomița : Petre Pană la Pânești, Costake Chiriacescu la Perieți, Sava Șomănescu la Ciulnița, A. Sighireanu, Că-mărășescu, Perlea și alții. Amintesc deasemenea pe D. Hariton la Sălci în Prahova, pe C. Robescu cu moșii în Buzău, Râmnic și Putna, pe Niculae Filitis în Ilfov. Pe Procopie Cassoti, de care am mai vorbit,

dar cu deosebire trebuie să amintesc pe Gheorghe Gr. Cantacuzino, fost prim-ministru și cel mai mare proprietar rural de atunci. El stăpânea 82.481 de ha. Toate moșiile lui, cultivate în regie, erau un model pentru vecini. În județele Ilfov, Prahova și Ialomița el avea moșii care se țineau lanț pe malul stâng al râului până la Dunăre. De aceea, fiul său Grigore, fost ministru, îmi putea spune cu multă simplitate în Februarie 1919, că a mers la Țândărei, o moșie pe care o avea pe malul Ialomiței, lângă Dunăre. În vremea aceea, după război, căile ferate erau cu totul desorganizate. Trenuri erau puține și ticsite. Un drum până la Ploești nu se putea face, pentru cine nu avea punni sdraveni, decât cu vagonul de dormit. Dar pentru aceasta trebuia să te înscrii din vreme și să aștepti două săptămâni până să-ți vie rândul. Dealtminteri pe linia Țândărei, nu circulau vagoane cu paturi și nu știu dacă atunci circulau chiar trenuri. A merge la Țândărei, la 150 km. depărtare de București, mi se părea ceva de necrezut. La nedermerirea mea el îmi răspunse foarte natural: „Am mers cu trăsura din moșie în moșie”.

Un proprietar mare care trebuie cu deosebire amintit e Datculescu. El făcea pe moșia sa Galbenul din Jud. R.-Sărat agricultură rațională. Avea școală de pomi, cultiva flori, creștea păsări alese, vaci de Schwițera și cai de rasă, acum 50 de ani, într'o vreme când moșierii mari nu se gândeau decât la grâu și porumb. Pentru deșteptarea plugarilor, el scotea, pe cheltuiala sa, o revistă: „Gazeta Săteanului”, pe care o răspândise în toată țara. A fost un precursor și un pătimaș al plugăriei, căreia i-a dat viața și averea, căci a murit sărac de pe urma încercărilor și propagandei sale agricole. N'a avut nici mângâierea să fie înțeles de contemporanii săi. Este și azi necunoscut, căci nimeni în orașul său natal nu s'a gândit să-i perpetueze amintirea.

Alexandru Marghiloman, omul de stat cunoscut, era un plugar desăvârșit. El înființase la Buzău cea mai frumoasă crescătorie de cai de sânge: „Herghelia Albatros”. Pentru conducerea ei și antrenarea cailor el adusese specialiști din Anglia, de aceea caii lui erau cei mai vestiți și câștigau cele mai multe premii la alergările dela Băneasa. El însuși era foarte priceput, dar nu admitea decât cai „pur sânge”. În Moldova în 1918, în trecere pe la Baia, moșia lui Alexandru Cantacuzino-Paşcanul, văzusem crescătoria lui de „perșeroni”, cai de muncă. Când m'am dus la Marghiloman, atunci prim-ministru, să-i fac, ca mi-

nistru al agriculturii, raportul, i-am arătat și admirația mea pentru frumoasa înfăptuire a lui Pașcanu. Marghiloman m'a ascultat și când

„Zori de zi”, armăsar, proprietatea : A. Marghiloman.

am terminat, îmi spune : „ăștia nu sunt cai, sunt boi”. N'avea dreptate. Atât „perșeronii”, cât și caii „pur sânge” sunt frumoși, fiecare în felul lor.

Printre marile exploatații care au contribuit la progresul agriculturii, Domeniile Coroanei stau în frunte. Sub conducerea lui Kallinderu, fost prim-președinte

al Curții de Casație și administrate de specialiști, ele au introdus metodele agriculturii raționale și au făcut începutul industrializării și comercializării agriculturii la noi.

Pe atunci, un proprietar socotea o înjosire să-și desfacă produsele cu amănuntul. Aceasta era treaba negustorilor, o clasă inferioară lor. Boerii nu puteau vinde decât cu ridicata. Administrația Domeniilor Coroanei a făcut o revoluție când a deschis prăvălie în București pentru a vinde brânză, unt, fructe și vin. Toți bârfeau, dar în scurtă vreme, Brătianu, Gh. Cantacuzino, Bagdat

Foto Daimbeck.

Grup de mânzi ; Herghelia Albatros.

primul președinte al Curții de Casație și alții au urmat exemplul deschizând prăvălii pentru vânzarea produselor lor, îndeosebi vin. Tot Domeniilor Coroanei se datorește și răspândirea stilului național în construcția conacelor de țară.

Mulți dintre proprietarii vechi iubeau pătimaș pământul. Din pricina acestei dragoste, mai mult decât pentru câștig, ei jertfeau pentru îmbunătățirea moșiei lor toate celelalte plăceri ale vieții. Odată, la Buftea, prințul Barbu Știrbey, pe care îl felicitam pentru însemnatele investiții agricole și industriale pe care le făcuse, mi-a răspuns cu simplitate: „le-am făcut ca să-mi înfrumusețez moșia”.

Toți acești proprietari se numărau printre cei mai mari cultivatori de grâu. Făceau cultură rațională, aveau pluguri cu aburi, mai târziu tractoare, câte 10—12 garnituri de treer, mai multe duzini de secerătoare-legătoare, ateliere de fierărie, de strugărie și de lemnărie. Gheorghe Gr. Cantacuzino avea la Căzănești chiar o turnătorie de fontă. Aveau

Plug cu aburi.

Foto Seceleanu.

herghelii de cai: „de Don” ca frații Seceleanu, „anglo-arabi” ca frații Apostolu, „perșeroni” ca Pașcanu. Țineau în baltă tamslăcuri mari de vite și aveau oi cu zecile de mii, pentru vâratul cărora arendau sau posedau munți în județele Prahova și Buzău. Erau în fruntea progresului agricol și nu cruțau nici o jertfă pentru aceasta. Frații Seceleanu, la moșia lor Mărculești din Ialomița, au făcut cea mai sistematică irigație din țara veche. Aproape 500 ha. sunt udate prin două turbine purtate de apa Ialomiței. Acum se face acolo cea mai întinsă cultură de orez din țară, după Banloc.

Arendași.

Arendașii mari erau îndeosebi pe moșiile Statului. Statul poseda, după secularizarea moșiilor mănăstirești de către Vodă-Cuza, un mare domeniu. Împreună cu moșiile Eforiei Spitalelor, acest domeniu însemna aproape o pătrime din pământul țării. Statul îl administra, arendându-l. Arendarea se făcea prin licitație publică. Timpul licitației era un eveniment agricol și financiar care pune în fierbere moșierii, oamenii de afaceri și bancherii. De atunci, din cauza acestei faime, Ministerul Agriculturii a rămas cu titulatura de Minister al Domeniilor

până azi, deși Statul nu mai are domeniu agricol. Arenda pe care Ministerul o încasa dela arendașii săi însemna o sumă mare în buget. Aceștia, măguliți de importanța care li se dădea din acest motiv, spuneau cu o mândrie desigur exagerată : „noi plătim impozitele”.

Rolul economic de căpetenie pe care arendașii îl aveau în agricultura țării, le crease o situație socială ridicată. În provincie, ei erau în societate egali urmașilor vechei clase boerești și legăturile de familie între aceste clase sociale erau foarte dese, ceeace nu se întâmpla cu negustorii, cari, oricât de bogați, nu erau primiți în societate. Dealtminteri mulți dintre arendași erau boerinași, având câte o moșioară care nu le satisfăcea ambiția, alții, fii de boerinași prea mulți în casă. Iancu Marghiloman, cel mai mare arendaș al vremii, tatăl lui Alexandru Marghiloman, cunoscutul om de stat, era dintr'o familie de boeri mici, proprietari în comuna Vernești, jud. Buzău.

Arendășii, mai mult ca proprietarii, au fost pionierii agriculturii noastre. Ei locuiau la țară iarna și vara și nu aveau altă distracție decât petrecerile printre vecini și în tinerețe poștalionul cu patru cai înaintași și surugiu. Invățătura agricolă și-o făceau lucrând ca ucenici și pe urmă ca tovarăși pe moșia tatălui, a unui frate mai mare sau a unui unchi. Strângând ban lângă ban, ei porneau la arendașie pe socoteală proprie atunci când aveau capitalul necesar. Muncitori și economi, mânați de patima de a stăpâni pământ, ei ajungeau de multe ori să cumpere moșia pe care o cultivau. Nu reușeau toți. Cei care se întindeau peste puterile lor, cei care nu țineau de scurt treaba, se mutau la oraș prea curând, sau acei pe care îi amăgea luxul sau jocul de cărți, intrau în datorii, sărăceau și erau repede ruinați. Practica plugăriei la noi, din cauza producției atât de schimbătoare, cerea pentru a isbuti o cumpănire în viață, care nu se poate dobândi decât printr'o mare stăpânire de sine.

Jocul de cărți a fost o boală care cuprinsese pe vremuri toată societatea. El a măcinat multe averi. În deprinderi de lux și joc de cărți mulți boeri și-au pierdut moșiile. Arendașii, cu toate că știau greutatea cu care se câștiga banii, cădeau și ei în ispită. Poate că practica riscată a meseriei lor îi făcea să alunece mai ușor la jocuri de noroc. În clubul din oraș se juca toată iarna cu mii și zeci de mii de lei. Mulți își pierdeau cumpătul și dădeau patimei toată agoniseala anului și câte odată mai mult. Dar chiar ca jucători ei nu-și pierdeau deprinderile gospodărești. Eșiți dela club, unde svârliseră banii fără socoteală,

ei deveneau iarăși economi și chiar sgârșiți atunci când era vorba de afaceri. Un mare arendaș, care a lăsat o avere frumoasă, era jucător pătimaș, dar când dimineața, eșind dela club, se oprea în piață să târguiască, el se tocmea pentru un gologan.

Pe la mijlocul secolului trecut, mulți arendași erau originari din Grecia, îndeosebi din Macedonia. Am cunoscut în copilărie pe unul din ei, Tonciu, macedonean de origină, care ținea în arendă toate moșiile de pe malul stâng al Ialomiței, între Urziceni și Slobozia. Cunoscuții îi spuneau „arhonda”, adică prințul. La curtea lui din Grindași se întâlneau toți agricultorii mari din Ialomița și Buzău. Ținea casă deschisă. Din această splendoare nu a mai rămas însă nimic, căci la bătrânețe, sărăcit, el trăia în București din mila prietenilor.

Mai târziu, îndeosebi în județele din răsăritul țării și în Dobrogea, au venit ardelenii, „mocanii” cum li se ziceau. Scoborâți cu turmele la vale ei rămâneau aci și deveneau agricultori, fără însă să-și părăsească cu totul meseria ancestrală : oeritul.

Printre arendașii mari erau : frații Secoleanu, Apostolu și Panas ; Toma Petcu, Alex. Săulescu, Col. Solacolu, Aloman, Pană, Popeea, Anton Enescu, Panait Panas, Găitan, Gologan, Cicei, Danabassi, care a încercat cultura bumbacului prin anul 1870, Perlea și alții.

Toți acești arendași țineau mai multe moșii cu suprafețe de cultură de peste zece mii de pogoane. Cu toată greutatea și grija pe care le-o da plugăria, unii din ei nu se mulțumeau cu întreprinderile lor agricole. Incercau și altele. Frații Secoleanu, bunăoară, deși erau proprietarii unei moșii de 12.000 pogoane, „Mărculești”, deși țineau în arendă peste o sută de mii de pogoane, aveau 30—40.000 de oi, herghelii de cai, câteva mii de vaci și porci în baltă, nu erau satisfăcuți. Firi de întreprinzători în stil american, ei s’au băgat în exploatații de petrol, aveau schele la Câmpina și Buștenari și au încercat și alte negustorii.

Arendașii mari nu se codeau să cheltuiască pentru îmbunătățirea moșiilor pe care le stăpâneau vremelnice. Construiau magazii, pătule, chiar case de locuit. Unul dintre aceștia, Ion I. Popeea, care a ținut în arendă dela 1903 la 1913 moșia Luciu-Giurgeni a Eforiei Spitalelor Civile, a construit în 1906 un dig puternic, care apăra de inundația apelor Dunărei o suprafață de 8.000 de pogoane. Această lucrare a făcut-o pe cheltuiala sa, Eforia prelungindu-i numai contractul de arendă. Digul făcut de Popeea pe moșia Eforiei e și azi în bună stare și con-

tinuă să apere încă de înec cele 8.000 de pogoane. Găitan, care făcuse calea ferată îngustă dela moșia Bordeiul-Verde, pe care o ținea în arendă, până la Gara Ianca, avea pentru transportul bucatelor 4 locomotive și 80 de vagoane de câte 5.000 kgr.

Pentru conducerea unor întreprinderi atât de mari era nevoie de mult capital. Arendașii nu-l aveau pe tot. Cei harnici și pricepuți găseau, însă, la bănci și capitaliști, toți banii de care aveau nevoie pentru întreprinderile lor. A împrumuta, devenise pentru unii o necesitate sufletească. „Nu mă simt bine când nu sunt dator, spunea odată unul din ei”. „Cea mai mare plăcere e să-ți plătești datoriile, ca pe urmă să poți face altele”, îl complecta un altul. Desigur plăcerea pe care o mărturiseau nu era datorită banilor împrumutați, ci sporului de activitate al gospodăriei lor sau înființării unor întreprinderi noi pe care le puteau realiza prin acest mijloc.

Oamenii aceștia nu erau făcuți să se odihnească. Abia isprăveau o treabă și începeau alta. Plăcerea de a înființa, organiza și conduce era atât de mare și patima pe care ei o puneau în treburile lor atât de puternică, încât nici la bătrânețe nu-și dădeau răgaz. Mintea lor era mereu în fierbere pentru a iscodi afaceri noi.

CAP. XXXIV.

PROGRESUL TECHNIC.

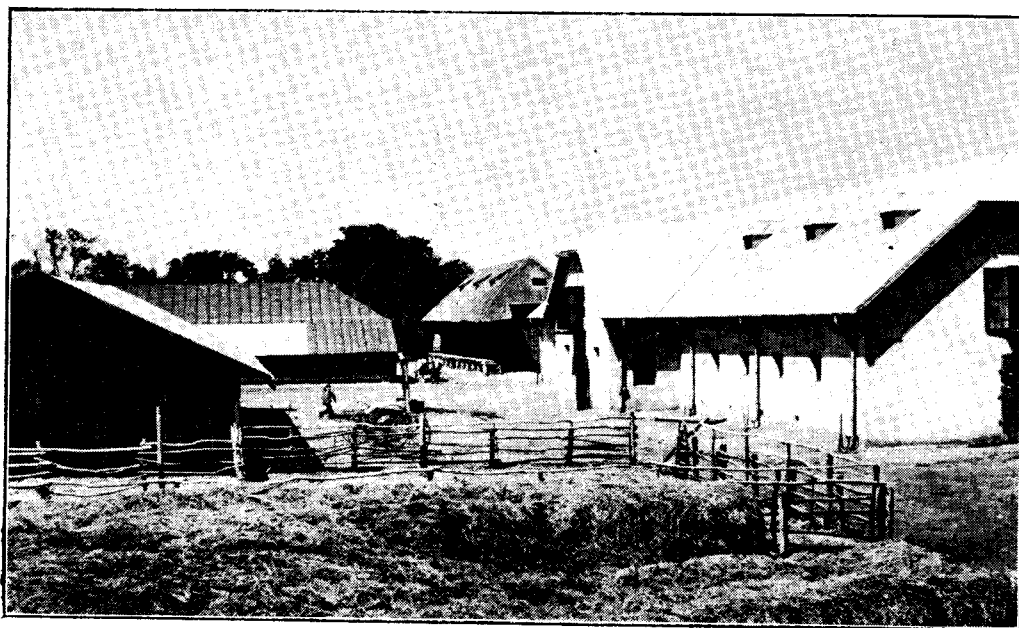
Proprietarii și arendașii au fost inițiatorii și îndrumătorii progresului agricol. Marea schimbare tehnică prin înlocuirea plugurilor de lemn cu pluguri de fier, introducerea boroanelor și a secerătoarelor s'a făcut din îndemnul și cu sprijinul lor. Moșierii înlesneau țăranilor de pe moșiile lor cumpărarea uneltelor de cultură. Frații Panas, care țineau în arendă întinderi mari în Ialomița, au garantat firmei W. Staa-decker, pe învoiții lor, pentru ca aceștia să-și cumpere, cu plată în trei ani, secerătoare-legătoare. Mi-aduc aminte din copilărie, pe la 1885, cum vagoane întregi încărcate cu pluguri „Sack” se aduceau la curte pentru a fi vândute învoiților. Desigur, moșierii erau mânați în această acțiune de interesul lor, dar mijloacele perfecționate de cultură, înlesnite de ei, foloseau deopotrivă și țăranilor.

Pe atunci nu se pomenea de „ofensivă agricolă”. Inițiativa agricolă era toată în seama arendașilor și proprietarilor de moșii. Ei și-au îndeplinit cu prisosință îndatorirea : au introdus instrumentele tehnice moderne în agricultura țării, au selecționat mecanic semințele, au răspândit cultura grâului de toamnă, înlocuind grâul de primăvară nesigur. Au introdus ogorul sterp, arătura de două ori pentru grâu, ogorul de toamnă pentru semănăturile de primăvară, saramuratul grâului, au răspândit cultura leguminoaselor, îndeosebi a mazărei ca bună premergătoare pentru grâu. Au înlocuit în Bărăgan lanurile nesfârșite de mei prin cultura mai spornică a porumbului.

Marii agricultori au fost pionierii plugăriei noastre. Ei au întins cultura, îndeosebi a grâului, pe tot întinsul țării spărgând islazurile, scoțând pădurile și mărăcinișurile. În perioada dela 1830 până la 1890

ei au fost, în regiunea de răsărit, factorul principal agricol. Populația fiind rară și țărani neeșiți încă din păstorie, marii agricultori au îndeplinit aproape singuri tot progresul agricol al țării. În această perioadă eroică ei lucrau cu inventarul lor și cu muncitori străini, căci țărani se mulțumeau să crească vite și să are puțin pământ pentru porumb și orz. Atunci grâul se putea cultiva numai cu inventar boeresc.

Se va zice : astăzi asistența Statului a înlocuit-o pe a moșierilor și e mai ieftină. Dar care ofensivă agricolă a Statului nu costă nimic pe țaran? Dacă instrumentele i se vând cu un spor mic peste prețul de cost, de către cooperative, cât costă în schimb aparatul numeros care supraveghează această distribuție și cine îl plătește? Nu tot punga țaranului? Deosebirea e numai că atunci, pe vremea culturii mari, el plătea prin muncă, iar acum prin impozite directe sau indirecte, adică prin bani.

Grajduri.

Foto Ing. Al. Garoflid.

CAP. XXXV.

MARII AGRICULTORII.

Marii agricultori din trecut nu trebuie judecați după măsura fermierilor din apus, nici măcar a celor de peste munți. Un prieten care, deși mare proprietar, nu-i iubește, îmi spunea odată când vream să-i explic însemnătatea pe care ei au avut-o în economia țării: „ăștia nu erau plugari, nu aveau măcar o vacă cu lapte”.

E adevărat. În vremea din urmă, către sfârșitul plugăriei mari, unii dintre arendași, îndeosebi în Oltenia, nu țineau vite și nici nu creșteau păsări. Ei nu aveau de multe ori, drept inventar, decât o brișcă cu doi cai. Toată moșia o lucrau cu țăranii. Însă plugarii mari ai vremii trecute, atât cei care își lucrau moșiile cu inventarul lor, cât și cei care le lucrau prin învoieli cu țăranii, aveau tot spirit de întreprindere, de organizare și de conducere. Altfel nu puteau isbuti. Oameni aspri pentru ei, pentru slujbașii și muncitorii lor, ei aveau simțul datoriei și erau ziua și noaptea cu grija moșiei. Cunoșteau treburile plugărești, mai bine ca mulți specialiști din ziua de azi și sub conducerea lor agricultura României mici exporta 300.000 vagoane de cereale de o calitate recunoscută, din care 150.000 numai grâu.

Plugarii mari din trecut trebuie asemuiți mai degrabă cu unii dintre marii întreprinzători agricoli din Statele-Unite, astfel cum îi descrie d-l A. Pană, după călătoria sa în America. Acolo marii fermieri nu țin vite și nu cresc păsări, se hrănesc în mare parte cu conserve, iar pentru lucrarea pământului ei au numai mașini. Ei stau la moșie numai pe timpul semănatului și recoltei.

Întreprinzătorii noștri agricoli aveau puține mașini. Instrumentul tehnic de producțiune al plugăriei mari din trecut a fost în vremea

din urmă și mai cu seamă în regiunile cu populație deasă : vitele și munca țaranului. Dar nu marii întreprinzători au creiat această organizație, ci au găsit-o făcută și au folosit-o.

Alcătuirea noastră agrară nu e produsul unei evoluții naturale, ea a fost urmarea unor legiuiri. Legile agrare nu au făcut însă țărani de sine stătători. Din pricina micimei lotului, împroprietăriții nu puteau să trăiască numai cu ce le producea pământul dat de Stat. Pentru întreținerea lor și a vitelor, ei erau nevoiți să mai caute pământ aiurea. Pământ și nu lucru, căci lotul pe care li'l dăduse legea, deși mic, îi obliga totuși să ție vite de muncă, să aibă plug și car, să fie plugar. Lotul îi mai lega și de sat, căci nu-l puteau vinde decât cu multe greutate și numai țăranilor muncitori lipsiți de pământ.

Iată cum legile de împroprietărire au creiat instrumentul tehnic de producție al plugăriei mari : țărani cu petece de pământ neîndestulătoare, care, însă, prin aceasta ei erau obligați să țină vite, plug și car, devenind astfel învoiții obligați ai moșierilor. Această structură agrară a întârziat cultura în regie a moșierilor și a împins la păstrarea și chiar la sporirea latifundiilor, pentru că le făcea rentabile prin puțința cultivării ieftine a pământului la mari depărtări cu ajutorul inventarului țăranesc.

Clasa arendășească, atât de folositoare țării și care a avut un rol atât de însemnat în dezvoltarea plugăriei noastre, a fost mult și pe nedrept hulită, atunci când politica și literatura a început să agite chestia țăărănească. Arendașii au fost ispășitorii tuturor suferințelor țărânilor, suferințe în mare parte datorite însă ieșirii prea repezi a țăranilor din regimul patriarhal și, din această cauză, nepregătiți pentru a se adapta noului regim fiscal și de schimb. Poate că în ultimul deceniu, înainte de expropriere, clasa arendășească a plugarilor de meserie începuse să fie împetrișată de speculatori, care nu aveau altă legătură cu pământul decât câștigul. Acest fapt nu îndreptăța însă hula care s'a întins asupra întregii bresle.

* * *

Impotriva relelor urmări a regimului arendășesc, țăranii găsiseră leacul. Prin obștiile de arendare ei înlocuiau, cu încetul, arendașii. Această evoluție normală nu a fost pe placul oamenilor politici. Ei voiau o reformă radicală și repede. De aceea, în locul arendășiei, care

putea fi o școală și mijlocul unei selecții pentru țărani, ei au preferat exproprierea și împrumutarea după formula cunoscută : pământ celor ce n'au. Când în 1918, la Iași, am voit prin legea arendării obligatorii să revin la arendășie, calea normală a ridicării țărănimii, nu am isbutit. Legea a fost abrogată înainte să fie aplicată.

Desființarea agriculturii mari, prin trecerea prea repede și fără alegere a pământului mării proprietăți în mâini nepregătite încă să-l primească, a sguduit din temelie economia națională. Scăderea producției agricole, determinată de această operație pripită, a avut urmări, care, nici azi, după douăzeci de ani, nu s'au șters¹⁾. Exproprierea moșiilor a sdruncinat și alcătuirea noastră politică și socială, căci a desființat clasa care era regulatorul moralei publice și din sânul căreia se recrutau cea mai mare parte a conducătorilor Statului.

1. După statistica Ministerului de Agricultură, mijlocia producției la hectar pe întreaga țară, timp de patrusprezece ani, a fost :

	în anii 1900—1914 :	iar în anii 1924—1938 :
grâu	11,6 chintale la ha.	9,2 chintale la ha.
orz	12,1 „ „ „	9,1 „ „ „
porumb	15,4 „ „ „	8,0 „ „ „

In aceste cifre se ogliundește tragedia economică care a urmat exproprierei.

CAP. XXXVI.

ORGANIZAȚIA PROFESIONALĂ.

Agricultorii mari, proprietari și arendași, sub conducerea cărora se înfăptuia partea cea mai însemnată a producției noastre economice, ar fi trebuit să aibă și în politică aceeași întâietate pe care au avut-o în economia țării.

Nu au avut-o. Fieea lor individuală, legătura prea strânsă cu meseria, poate și pasivitatea lor față de tot ce nu era acțiune personală, i-a împiedecat să fie un factor hotărâtor în politică. Chiar pe vremea colegiilor restrânse, ei au urmat, mai totdeauna, oamenii activi și îndrăzneți care conduceau partidele politice. Nici politica economică, care îi atingea în rosturile lor gospodărești, nu au știut să o îndrumeze. Astfel actul mare al denunțării convenției cu Austro-Ungaria a putut fi înfăptuit împotriva lor, într'o vreme când exista un colegiu electoral în care proprietarii dădeau aproape jumătate din aleșii parlamentului. Tot astfel și exproprierea. Aceasta s'a făcut, desigur, cu consimțământul lor, dar fără o acțiune susținută pentru a face ca înfăptuirea ei să fie socoteală și de latura economică a problemei.

Proprietarii mari, cei care făceau politică, nu au fost nici ei prea mult apărătorii intereselor plugărești. Destul de avuți, — grâul se vindea bine ei erau mulțumiți, dacă nu plăteau prea multă foncieră. Problemele economice nu-i interesau prea mult. Politica le acapara toată activitatea. Chiar cei care cunoșteau chestiunile economice și participau la desbaterea lor în parlament, nu aveau tenacitatea și continuitatea necesară pentru a impune adversarilor convingerea lor. Erau mai mult diletanți ai politicii plugărești.

Mi-aduc aminte de revizuirea tarifului vamal din 1904. Era la cârmă guvernul liberal și Emil Costinescu susținea proiectul modifi-

cator care înființa măsuri noi de apărare a industriei, prin ridicarea tarifului. Urmarea acestor măsuri însemna scumpirea mărfurilor industriale ai căror cumpărători erau în majoritate agricultori.

Nicu Filipescu, mare agricultor și fruntaș al partidului conservator, vorbește împotriva proiectului de lege. Într'o cuvântare documentată și amănunțită el arată neajunsurile ridicării tarifului vamal și scumpirea vieții care va urma de aci pentru toți. Discursul lui a impresionat adunarea și când s'a scoborît dela tribună, însuși primul ministru D. A. Sturza, i-a ieșit înainte ca să-l felicite.

Discursul lui Nicu Filipescu a fost însă numai o manifestare literară de politică agrară, căci el nu a stăruit în lupta pentru amendarea proiectului de lege.

Moșierilor le plăcea prea mult și meseria. Bănuesc că Petre Carp, cel mai de seamă om politic pe care l'a avut țara, era bucuros când trebuia să plece dela guvern, căci aceasta însemna pentru el întoarcerea la plugărie. La fel au simțit și alții.

Individualismul exagerat, patima meseriei și pentru mulți lipsa de înțelegere a intereselor colective, a împiedecat pe plugarii vremilor trecute să aibă o conducere hotărâtă în politica economică a țării. I-a împiedecat chiar mult timp să înfăptuiască și organizațiile de breaslă care i-ar fi putut ajuta atât de mult.

Prima manifestare în această direcție a proprietarilor mari este o diplomă de membru al unei „Societăți de Agricultură a României” liberată paharnicului Ion Lahovary în anul 1835 și semnată ca președinte de Mihai Ghica, fratele Domnitorului. Activitatea acestei asociații nu trebuie să fi fost prea însemnată, căci nu a rămas nici o urmă. Abia în anul 1889 ia ființă prima organizație profesională a plugarilor : Societatea Centrală Agricolă, având ca obiect răspândirea metodelor culturii raționale prin discuții, publicații, câmpuri de experiență, expoziții, concursuri și premii. Ea și-a îndeplinit în mare parte menirea, cheltuind în publicații, premii și expoziții sume însemnate. Primul președinte al Societății a fost Ilie Niculescu-Dorobanțu, dela 1889 până la 1896, iar cel de azi e fiul lui, Ilie I. Niculescu Dorobanțul. O continuitate destul de rară la noi.

Se vede că sosise timpul ca plugarii să se deștepte, căci anul următor ia ființă „Societatea Agrară”, iar peste doi ani „Sindicatul agricole”.

Societatea agrară a marilor proprietari a fost înființată în 1900. Primul ei președinte a fost Ștefan D. Greceanu, care pe lângă agricul-

tură, s'a manifestat și în politică ca un distins specialist în chestiunile financiare. Activitatea societății a fost destul de însemnată. Prin îngrijirea ei s'a înființat ziarul „Agrarul”, organ de apărare al intereselor plugărești și s'au ținut mai multe congrese agricole în care s'au discutat problemele care interesau agricultura: convenții comerciale, tarif vamal, etc.

Scopul principal al societății a fost crearea unei doctrine agrare și sprijinirea unei politici economice care să ție seamă de interesele agriculturii. O manifestare de ordin practic a Societății Agrare a fost expoziția agricolă din 1904, patronată de Regele Carol I și care a avut un frumos succes. Toți agricultorii mari au contribuit la izbânda ei. Unii, ca Domeniile Coroanei, Gh. Gr. Cantacuzino, Frații Seculeanu și alții, aveau pavilioane proprii în care își expuneau produsele lor.

În sânul Societății Agrare s'a discutat și problema organizării economice a plugarilor, în primul rând prin înființarea sindicatelor agricole. Astfel în congresul din 1902 s'a propus un ante-proiect de lege în acest sens, raportor fiind P. Buescu; iar Stolojan, Ministrul Agriculturii de atunci, întocmise și el un proiect de lege. Totuși, numai după zece ani, sindicatele agricole și Uniunea lor au fost înființate prin legea din 22 Martie, 1912, ministru al agriculturii fiind Ion Lahovary și secretar general Gh. Lucasievici.

Sindicatele agricole au fost înființate din îndemnul marilor agricultori: D. și N. Seculeanu dela Mărculești, Gh. Lucasievici dela Urleasca, G. Iliescu-Măciucă, Emil Brăescu dela Scurta, Ed. Burbure dela Dersca, D. Greceanu, P. Protopopescu, C. Pariano din Dobrogea. Ei au constituit și primul comitet al Uniunii Sindicatelor Agricole.

Activitatea Uniunii s'a manifestat mai întâi prin publicarea unui buletin săptămânal, în care se discutau probleme tehnice și chestiuni economice agricole. „Buletinul Uniunii Sindicatelor Agricole” era răspândit gratuit în toată țara. Împreună cu Sindicatele agricole, Uniunea a organizat 18 expoziții și concursuri agricole împărțind numeroase premii. Ea a luptat pe terenul politicii economice apărând interesele profesionale ale agricultorilor. După război, în situația nouă creată agriculturii prin politica de ocrotire a industriei și de susținere a claselor orășenești, Uniunea Sindicatelor agricole a dus o luptă dârză pentru apărarea agriculturii într'o vreme când, pentru echilibrarea bugetului și pentru ieftenirea vieții, se puneau taxe de export care apăsau considerabil producția agricolă.

Din inițiativa Uniunii s'a ajuns la sindicalizarea cultivatorilor de sfeclă și la organizarea valorificării lânii, acțiunii cu un rezultat economic și social mulțumitor pentru plugari. Tot dela ea a pornit introducerea în țară a cultivei soiei și seminței de sfeclă de zahăr, promovarea grâului de calitate, îmbunătățirea rasei bovine de stepă, răspândirea culturilor de orez, etc.

În tot timpul Uniunea și sindicatele agricole s'au manifestat și pe tărâmul practic aprovizionând agricultorii cu : sfoară de legat, sulfat de cupru, saci, mașini, semințe, etc. și înlesnind desfacerea produselor lor.

Pentru susținerea intereselor economice ale plugarilor, din inițiativa Uniunii, s'a înființat în anul 1927 „Liga Agrară”, organ politic care urma să strângă pe toți agricultorii, fără considerare a părerilor lor politice, într'o organizație care să activeze pe lângă partide și guverne în scopul de a rezolva cu bine chestiunile care priveau agricultura și cărora politica nu le dădea toată înțelegerea.

Președinții Uniunii sindicatelor agricole au fost dela înființare și până azi : D. Seceleanu, P. Teodoru, Principele C. Basarab-Brâncoveanu și C. Garoflid¹⁾.

Tot în anul 1912 i-a ființat o societate tehnică a plugarilor mari : „Societatea Națională de Agricultură”. Ea a fost întemeiată de N. Filipescu, omul de stat cunoscut și mare agricultor. Societatea avea ca scop promovarea intereselor plugăriei și în deosebi selecțiunea cerealelor. Pentru aceasta în anul 1913 a fost adus în țară cunoscutul selecționar Nilson Ehle de la Svalof din Suedia. După directivele lui s'a început selecțiunea metodică a cerealelor la noi. În anii din urmă, acțiunea de selecționare a cerealelor fiind întreprinsă în stil mare de Stat, prin Institutul de Cercetări Agronomice, activitatea societății s'a mărginit la organizarea unor serii de conferințe de ordin economic și tehnic, urmate de discuții adesea ori foarte interesante. Din această practică a isvorât ideea transformării Societății Naționale de Agricultură în „Academia de Agricultură”²⁾.

1) După încetarea din viață a lui Garoflid, președinte al Uniunii a fost ales Dl. Ing. N. Mareș (nota editorului).

2) Azi societatea este desființată, înființându-se în loc Academia de Agricultură din România. Primul președinte al Academiei a fost C. Garoflid, iar după încetarea din viață a lui C. Garoflid a fost ales D-l A. Pană. (nota editorului).

Dela înființare și până azi președinții societății au fost: N. Filipescu, Gh. Lucasievici și C. Garofild.

* * *

Cu toată activitatea conducătorilor, asociațiile profesionale agricole nu au reușit să-și îndeplinească scopul decât în parte. În lupta cu diferitele guverne pentru susținerea intereselor plugărești, punctul lor de vedere n'a biruit întotdeauna. De multe ori interese potrivnice agriculturii au zădărnicit acțiunea lor.

Cauza principală a neisbutirii unei politici agrare, într'o țară de agricultori, se datorește faptului că numai o minoritate de plugari, cei care nu făceau politică, se grupau în jurul asociațiilor. Ceilalți, cei mai mulți și cei mai activi, intrați în partidele politice, pierdeau libertatea de gândire și adoptau în problemele agricole părerea partidului din care făceau parte, chiar dacă, uneori, ea era în contradicție cu interesele reale ale agriculturii.

O cauză de slăbiciune a fost și lipsa de disciplină a plugarilor. Mânați de un individualism prea pronunțat ei se încadrau greu în acțiunea colectivă. Cei mai răsăriți lucrau de unul singur, fără a ține socoteală de directivele organizațiilor profesionale. Vorba că la noi e o țară de șefi se adeverește pe deplin în plugărie. Fiecare avea păreri proprii în chestiunile agricole la ordinea zilei. Ei le răspândeau cu ușurință în partidele din care făceau parte și de multe ori conducătorii politici se serveau de aceste informații lăaturalnice pentru a lovi în politica intransigentă a organizațiilor plugărești.

Mai era o categorie de agricultori, poate cei mai buni, cari, retrași la moșiile lor, se desinteresau complet de problemele politice agricole, deși, dela buna rezolvire a lor depindea și sporul activității lor profesionale.

Toate acestea explică de ce agricultorii nu au putut impune guvernelor o politică de susținere reală și continuă a intereselor plugărești. Lipsa aceasta s'a arătat și mai mult atunci când prin votul universal elita agricolă a țării nu a mai însemnat aproape nimic din punctul de vedere electoral. Atunci, într'o țară, în care plugarii erau în majoritate, s'a putut duce o politică de apăsare a prețurilor agricole, fără altă opoziție decât a unui mic număr de mari plugari, conducători ai organizațiilor de breaslă. Țăranii n'au înțeles decât prea puțin care

erau adevărații lor prieteni. E drept că șefii politici avuseseră grije să înscrie „Primatul agriculturii” în fruntea programelor, pe care le răspândeau mulțimei înaintea alegerilor.

* * *

Am terminat povestea agriculturii care a fost. Poate am scăpat multe din vedere. Alții mă vor complecta. Când mă uit înapoi, timpul agriculturii trecute mi se pare atât de depărtat, încât dacă nu ași vedea urmele lui, ași crede că nu a fost, atât de mult împrejurările agricole noi se deosebesc de cele vechi. De aceea mulțumesc d-lui Prof. Cornățeanu care mi-a dat prilejul să trăesc iarăși vremea când, îndrăgostit de plugărie, nu credeam să fie o altă meserie mai frumoasă.

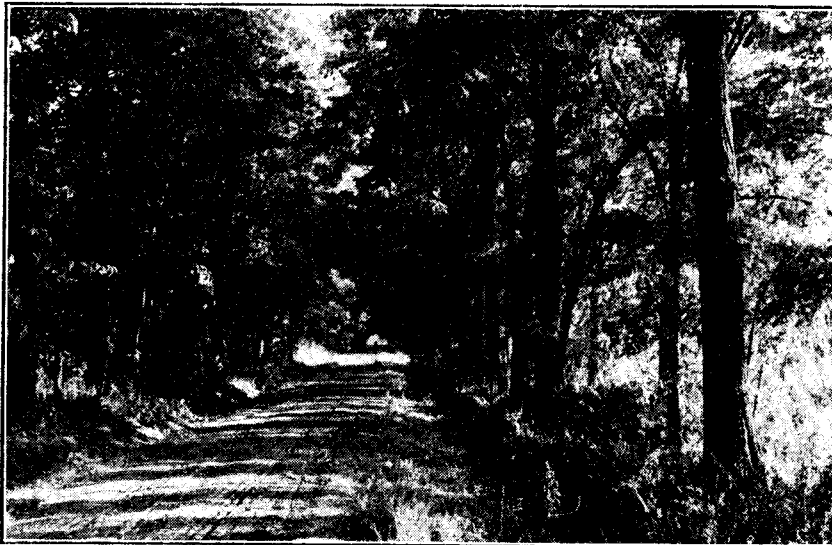

TABLA DE MATERII

		<u>Pag.</u>
	Cuvânt înainte	5
Cap.	I. — Situația moșiilor	9
	Stepa	9
	Viața în stepă	12
	Pădurea	13
	Salcâmul	14
Cap.	II. — Pământul	16
Cap.	III. — Istoricul moșiilor	19
	— Valoarea moșiilor	20
	Hotarele moșiilor	21
	Moșiile Statului	22
	Satele noi	22
	Movilele	23
	Drumurile	24
	Hanurile și hoții de cai	26
Cap.	IV. — Administrarea moșiilor	28
Cap.	V. — Organizarea tehnică a culturii mari	31
	Inventarul	31
	Poștalionul	32
	Oile	34
	Ciobanii	36
	Porneala oilor	38
Cap.	VI. — Ecaretele	39
Cap.	VII. — Organizarea muncii agricole	45
Cap.	VIII. — Invoiala agricolă	47
	Cum să făcea învoiala pentru pământ	47
Cap.	IX. — Impărțeala pământului	49
Cap.	X. — Conducerea exploatației	52
	Munca câmpului	52
Cap.	XI. — Punctul de vedere social	54
Cap.	XII. — Țăranii plugari	57
Cap.	XIII. — Civilizația	60
Cap.	XIV. — Sufletul țăranilor	62

	<u>Pag.</u>
Cap. XV. — Muncitorii	65
Cultura în regie	66
Cap. XVI. — Cooperația	68
Cap. XVII. — Tehnica agricolă	70
Grâul	70
Ogorul	71
Sămânța	74
Musca Hëssilor	75
Cap. XVIII. — Cum se făcea semănatul	76
Semănatul	76
Seceratul	81
Cap. XIX. — Treerul	84
Mașiniștii	86
Cap. XX. — Morăritul	92
Cap. XXI. — Producția	95
Cap. XXII. — Căratul și vânzarea	97
Cap. XXIII. — Cultivatorii de grâu	103
Cap. XXIV. — Cerealele de primăvară	108
Cap. XXV. — Porumbul	110
Cultura porumbului	111
Cap. XXVI. — Rapița	115
Cap. XXVII. — Contabilitatea	116
Rentabilitatea	117
Creditul	118
Cap. XXVIII. — Bilanțul agriculturii mari	120
Cap. XXIX. — Via	122
Cap. XXX. — Plugăria mare	127
Seceta	128
Cap. XXXI. — Arendășia	134
Creșterea vitelor	137
Târgul Drăgaicei	138
Cap. XXXII. — Creșterea vitelor în trecut	141
Oile	142
Caii	143
Poșta	145
Tamaslăcurile	148
Cap. XXXIII. — Indrumătorii agriculturii	150
Proprietarii	150
Arendășii	153
Cap. XXXIV. — Progresul tehnic	157
Cap. XXXV. — Marii agricultori	159
Cap. XXXVI. — Organizația profesională	162

TIPĂRIT ÎN ATELIERELE S.A.R.
„CARTEAROMÂNEASCĂ” DIN
BUCUREȘTI B-DUL REGELE
CAROL I, Nr. 3. REG. CO-
MERTULUI Nr. 311/931 SOC.
ILFOV, ÎN LUNA OCT. 1943

50398-943

9/02

PREȚUL LEI 600.—